

Indraja

Utenos kraštiečių kultūrinis žurnalas



Kaina 4,50 Eur



9 772029 975003

Dangaus ženklai – fotografijose
Apie pasišventimą būgnijimo kūlele tradicijai
Pasakojimai apie žmones, susijusius su Utenos kraštu

*Nr. 3 (86)
2022 m. rugsėjis*

Žurnalą „Indraja“ galite
prenumeruoti ir gauti į savo pašto
dežutę visoje Lietuvoje.



Prenumeratos kaina
vienam ketvirčiui – 4,50 Eur
Žurnalas išeina 4 kartus per metus

Užsisakyti kraštiečiams skirtą žurnalą galima
laikraščio „Utenos diena“ redakcijoje (Maironio g. 34, Utena) bei
visuose Lietuvos pašto skyriuose.
Daugiau informacijos tel. (8 389) 61 460.



Indraja

2022 m. Nr. 3 (86)
Leidėjas UAB „Utenos diena“
ISSN 2029-9753

REDAKCIJA

Adresas: Maironio g. 34, 28193 Utena,
tel. (8 389) 61 460

REDAKTORIUS

Vytautas RIDIKAS
Tel.: 8 657 47 758, el. p. redaktorius@utenosdiena.lt

ŽURNALISTAI

Daiva ČEPĖNIENĖ
Deimantė KAZOKAITĖ
Visvaldas KULAKAUSKAS
Lina NARČIENĖ
Elvyra SABALYTĖ
Jurgita ULKIENĖ
Vilija VISOCKIENĖ

MAKETUOTOJA

Viktorija SKREBIŠKIENĖ

REDAKcinė KOLEGIJA

Prof. Arvydas ŠALTENIS – kraštiečių klubo „Indraja“ prezidentas, Lietuvos dailininkų sąjungos narys.
Regina KATINAITĖ-LUMPICKIENĖ – Lietuvos rašytojų sąjungos narė, poetė.
Petras PANAVAS – Lietuvos rašytojų sąjungos narys, rašytojas, publicistas.
Vytautas INDRAŠIUS – rašytojas, kraštotyriminkas.

Spausdino UAB „Judex spauda“

Tiražas 1 000 egz.

Maketavo UAB „Utenos diena“

Platinti žurnalo tekstus be rašytinio redakcijos sutikimo draudžiama.

Leidinyje panaudotos Elvyros Sabalytės (2 psl.), Jurgitos Ulkienės (3–6 psl.), Visvaldo Kulakausko (8–11 psl.), Vytauto Ridiko (30–36, 40–48, 55–63, 66 psl.), Virgilijaus Lukošiaus (22–23 psl.), Daivos Čepėnienės (51 psl.), knygos „Pranas Gasparonis“ (12–15 psl.), Vytauto Indrašiaus asmeninio archyvo (18–20 psl.), Antano Gaperaičio asmeninio archyvo (37–38 psl.), Rimos Garsonienės asmeninio archyvo (50 psl.), Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus rinkinių archyvo (52–53 psl.), plenero ART‘U 2022 (54–55 psl.) nuotr.

Pirmame viršelio puslapyje

dailininko Algirdo Gaižausko tapybos darbas „Geltonas garstyčių laukas“ (drobė, akrilas, 60x70 cm.)

Paskutiniame viršelio puslapyje

Viktorijos Skrebiškienės nuotrauka

SRTRF parėmė rubrikas

SUSITIKIMAI, ŠVENTĖS, ASMENYBĖ, ATMINTIS, TRADICIJOS, ISTORIJA, KNYGOS, PARODOS, TAUTODAILĖ, MENAS, HOROSKOPAI

Projektą iš dalies finansuoja
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas

UAB „Utenos diena“

2022 metų projektui „Utenos kraštiečių kultūrinis paveldas „Indraja“ skirta 12 tūkst. Eur.

TURINYS

SUSITIKIMAI	3 psl.
Pokalbis su kunigu Ričardu Doveika apie praeitį, dabartį, ateitį ir civilizacijos rytojų	
ŠVENTĖS	8 psl.
Po Tauragnų dangumi prisiminti istorijoje palikę pėdsaką...	
ASMENYBĖ	12 psl.
Lietuviška tautinė dvasia išėivijoje, arba Prano Gasparonio skulptūra ir keramika	
POEZIJA	17 psl.
Mindaugas Stundžia. Ciklas „Buvo toks senis...“	
ATMINTIS	18 psl.
Utenos apskrities agronomo Kazio Statulevičiaus likimas	
POEZIJA	21 psl.
Elvyra Tauragnė. Puota rugsėjo žvaigždynuose	
ISTORIJA	22 psl.
Žibėčiai – išsiskirstymas į vienkiemius	
LEGENDOS	30 psl.
Palūšės–Meironių skulptūrų takui atgimti padėjo profesionalūs skulptoriai ir jaunieji drožėjai	
GYVENIMAI	34 psl.
Petras Panavas. PAGUDĖJE. Agnieškutė ir Valerukas	
KNYGOS	36 psl.
Pasakojimai apie žmones, susijusius su Utenos kraštu	
KŪRYBA	39 psl.
Romaldas Zabulionis. LIGA	
PARODA	40 psl.
Uteniškės triumfas ir istorinis reportažas apie Žalgirio mūšio įamžinimą	
ASMENYBĖ	44 psl.
Lietuviškosios keramikos puoselėtojo kūryba stebina jau 50 metų	
TAUTODAILĖ	46 psl.
Nepasiduoti senatvei leliūniškį skatina aktyvus gyvenimas ir kūryba	
POEZIJA	49 psl.
Elvyra Tauragnė. Spalio Requiem	
TRADICIJOS	50 psl.
Apie pasišventimą būgnijimo kūlele tradicijai	
ASMENYBĖ	52 psl.
Palaimintasis Teofilus Matulionis	
MENAS	54 psl.
Ir šiemet Utenoje – plenerų gausa	
FOTOGRAFIJA	58 psl.
Dangaus ženklai – fotografijose	
FOTOGRAFIJA	61 psl.
Kęstučio Udros fotografijose – Leliūnų šventovė	
HOROSKOPAI	64 psl.
Dr. Eugenija Šimkūnaitė. Žuvų horoskopai	
MUZIKA	66 psl.
XXVI Aukštaitijos vargonų muzikos festivalyje – jaudinantys susitikimai	



...ne tik apie laimę gyventi

Vienas pirmųjų šio numerio pašnekovų tvirtina, jog yra laimingas žmogus. Kodėl jis laimingas – pats ir atsako – moka vertinti ir suprasti žemišką gyvenimą, jo grožį, civilizacijos privalumus, buitines pokyčius, patogumą, kurį šiandienos žmogus sugebėjo sukurti, kuris yra skirtas pasinaudoti, džiaugtis, gėrėtis, dalintis. Vis nesibaigiančio karo akivaizdoje – ypač jautriems žmonėms – gal ir sunku suvokti tą džiaugsmą būti laimingu, tačiau reikia išmokti gyventi taip, kad nebūtum per daug gobšus, pavydus ir egoistiškas. Tai sako kunigas, kuris šiame žurnalo numeryje žvelgia į mus su tam tikra tiesa.

Ir visai kitos tiesos jau Tauragnų krašte, kurio unikalūs žmonės kuria unikalius dalykus, prisimena išėjusius ir brangina atmintį. Gražu, kad prisimenami išėjusieji ir daug palikusieji. Net gyvendami tam tikroje tremtyje jie nepamiršo tėvynės ir kūrė lietuvišką tautinę dvasią išėivijoje. Šiandien mes turime unikalią knygą, kuri pasiekė mus šių metų viduryje – apie dar vieną šviesuolį.

Taip pat šio numerio puslapiuose rasite publikaciją apie ryškią asmenybę ne tik Aukštaitijos regione, kuriame dirbo agronomu, bet ir Lietuvoje.

Vieno kaimo istorijos puslapius praveria Molėtų krašto kraštotyros gerbėjas, ne tik aprašydamas, bet ir konkrečiai išnagrinėdamas to kaimo istoriją, iš ten kilusias garsias asmenybes. Juk šiuo metu sunku besurasti gatvinių kaimų, palikusių mums tą supratimą ir gyvenimo būdą, jų atsiradimo istoriją.

O grįžtant į šiandieną, prisimenamas Palūšės–Meironių skulptūrų takas, skaičiuojantis beveik pusamžio istoriją, vis gražinamas ir pildomas skulptūromis. Smagu, kad žmonės dar tiki įvairiomis legendomis, pramanais – tada ir gyvenimas tampa laimingesnis, skaidresnis.

Ir dar viena Utenos krašto šviesuolio knyga išvydo saulę. Tai pasakojimai apie žmones, susijusius su Utenos kraštu, o tu, kaip autorius tikina, „asmenybių spindesys“ ne ką prasčiau spindi nei pats kraštas.

Šį kartą, kaip ir anksčiau, neliko nepastebėtas menas, to meno kūrėjai, kurie pradžiugino naujais darbais, kurtais ne tik pleneruose. Uteniškė savo teptuku įamžino Žalgirio mūšį – mūsų sąmonėje išlikusią didelę lietuvių pergalę.

Jau visi Lietuvoje puikiai pažįsta puodžių karalių iš Leliūnų, šiomet pasiekusį labai prasmingą datą – jau 50 metų kaip jis savo keramika ir muziejumi stebina ne vienos šalies žiūrovą ir šio amato mylėtoją. Laimingas žmogus, prasmingas jo gyvenimas – kurti pusę amžiaus, kad paliktum pėdsaką kartoms...

Leliūnams šį kartą ypatingas dėmesys – net trys publikacijos iš šio krašto. Viena – apie vyro stiprybę ir pomėgį drožti prieverpstes, apie kūrybą, kuri, anot jo, lydi nuo vaikystės. Kita – iš fotografijos srities. Leliūniškis, išmokęs rankose laikyti fotoaparata, keletą metų fotografavo savo miestelio šventovę ir nustebino žmones asmeninėmis įžvalgomis bei subtiliu požiūriu į tą patį objektą.

Dar viena publikacija – apie Nematerialųjį kultūros paveldą, kuris buvo įrašytas į vertybių sąvadą.

Žurnalo gale – duoklė menui – fotografijai ir tapybai.

O visas šias publikacijas, kaip jau tapo įprasta, pagyvina kraštiečių poezija bei mažai kur skelbti kraštietės žiniuonės horoskopai.

**Linkintis žavaus, kaip ir rudens, skaitymo
Jūsų redaktorius Vytautas RIDIKAS**

Pokalbis su kunigu Ričardu Doveika apie praeitį, dabartį, ateitį ir civilizacijos rytojų

Birželio mėnesį Salako miestelyje (Zarasų r.) buvo švenčiami Petrinių atleidai, į kuriuos atvyko gerai visiems katalikams pažįstamas kunigas Ričardas Doveika, šiuo metu tarnaujantis Vilniaus šv. Juozapo parapijoje, Pilaitėje. Šv. Mišias akmeninėje Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios bažnyčioje, pastatytoje 1911 metais, laikęs dvasininkas mielai sutiko pasikalbėti apie save, savo požiūrį į aplinkinius įvykius.



Kunigas Ričardas Doveika laikė šv. Mišias
Salako Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios bažnyčioje

Indraja

Apie Jus jau daug rašyta, su Jumis kalbėta – nemažai straipsnių spaudoje, išleista knyga, dalyvavote ne vienoje radijo ir televizijos laidoje. Norėčiau Jūsų asmenybę, matymą, požiūrį į aplinką atskleisti šiek tiek iš kitos pusės. Pirmiausia noriu Jūsų paprašyti išduoti paslaptį, kurios dar niekas nežino.

Manau, žmonės tikrai žino, jog man patinka maisto gamyba, baigiau prekybosverslo mokyklą – esu virėjas. Labai smagu kartais nuo karto prie to dalyko vėl prisiliešti. Pernai net specialiai dalyvavau tobulinimosi kursuose pas garsų virėją Liutaurą Čepracką.

Esu mokykloje lankęs ir man labai patiko šokiai – ir tautiniai, ir pramoginiai.

Gal vis dar šokate? Ar dažnai tenka savyje atrasti kažką naujo?

Dabar šokiui lieka vis mažiau laiko, bet kai televizija rodo šokių konkursus, smagu pasižiūrėti.

Nors esu užaugęs mieste, labai vertinu kiekvieną galimybę ištrūkti į gamtą, nes manau, kad buvimas gamtoje atskleidžia ir gilius tikėjimo slėpinius, ir Dievo kūrybą, taip pat ir santykius su žmogumi bei žmogaus gebėjimą įeiti į santykį su gamta.

Visi tie dalykai yra žinomi ir paprasti. Manau, kad patys sau esame atradimas. Kartais būna, kad vienoje ar kitoje identiškoje situacijoje tu pasielgi labai skirtingai, turbūt, pajausdamas kitus žmones, kitų žmonių poreikius.

Atsakant į šitą klausimą galima pastebėti, kad visuomet savyje atrasime kažką naujo, jei visą gyvenimą sąmoningai gyvensime kiekvieną savo kasdienybės dieną. Jei mes sąmoningai eisime į santykį su žmogumi, atsivers klodai, kurie mus pačius nustebins. Kodėl mes kartais susierziname dėl elementarių dalykų, o kartais

sugebame rasti savyje kantrybės ten, kur kiti, atrodo, tuoj pat išeitų iš savęs?.. Įdomiausia, kad savęs pažinimo, atskleidimo istorija kiekvieną dieną vis kažką prakalba, primena, padeda atrasti, įvertinti. Visi mes esame gyvenimo įvykių sukuriuose – ir asmeninės patirtys, ir tarnystė žmonėms, bažnytinė, darbų ir asmeninė buitis visuomet parodo, kiek mes galim, kiek mes dar galėtume, kur ir nuo ko turime pailsėti, neperdegti, kada reikia atsitraukti ir duoti kažkam laiko. Laimingas žmogus, kuris visada sugeba patirti savęs supratimo ir brandos istoriją. Kartais vyras ar žmona šeimoje pasako – čia mano žmogus, aš apie jį viską žinau. O paskui pamato, kad tas žmogus visiškai kitaip pa-

sirodo, kitaip atsiskleidžia. Žinau, kad aš pats apie save dar daug ko nežinau.

Minėjote, jog vis dar retkarčiais pasimėgaujate maisto gamyba. Gal turite firminį patiekalą, kuriuo vaišinate draugus, pažįstamus?

Vasarą dažnai gaminu šaltibarščius ir iš tikrųjų mėgstu eksperimentuoti, vaišinti susirinkusius draugus ar brolio šeimą. Atradau naują ingredientą – į lietuviškus šaltibarščius labai tinka turkiškas airanas. Dabar visuomet taip gaminu. Dar mėgstami mėsos patiekalai, šonkauliukai, antiena. Turbūt nuo pat vaikystės taip yra ar tiesiog taip tėvai išauklėjo – nėra patinka, nepa-

tinka – tiesiog su kiekvienu maistu bandai atrasti savo asmeninį santykį. Bet jei būtų didelis vaišių stalas, prie kurio būnant reiktų kažką pasirinkti, tai pirmas mano pasirinkimas turbūt būtų iš saldaus stalo.

Štai kaip tik klausimas apie tai. Tikriausiai, kaip kiekvienas mirtingasis turite kažkokių silpnybių. Kokios jos? Gal, pavyzdžiui, kaip minėjote, dievinate saldumynus, kasdien maudytis arba kažką panašaus?

Visada maudausi atsargiai. Nors moku plaukti ir vaikystėje dažnai būdavau kaime, taigi, su vandeniu esu susidūręs, visgi jaučiuosi saugesnis, kai turiu dugną po savim. Esu turbūt vienas iš tų daugybės žmonių, kurie galėtų sakyti, kad santykis su vandeniu yra labai džiugus, o santykis su plaukimu – galbūt vidutiniškas.

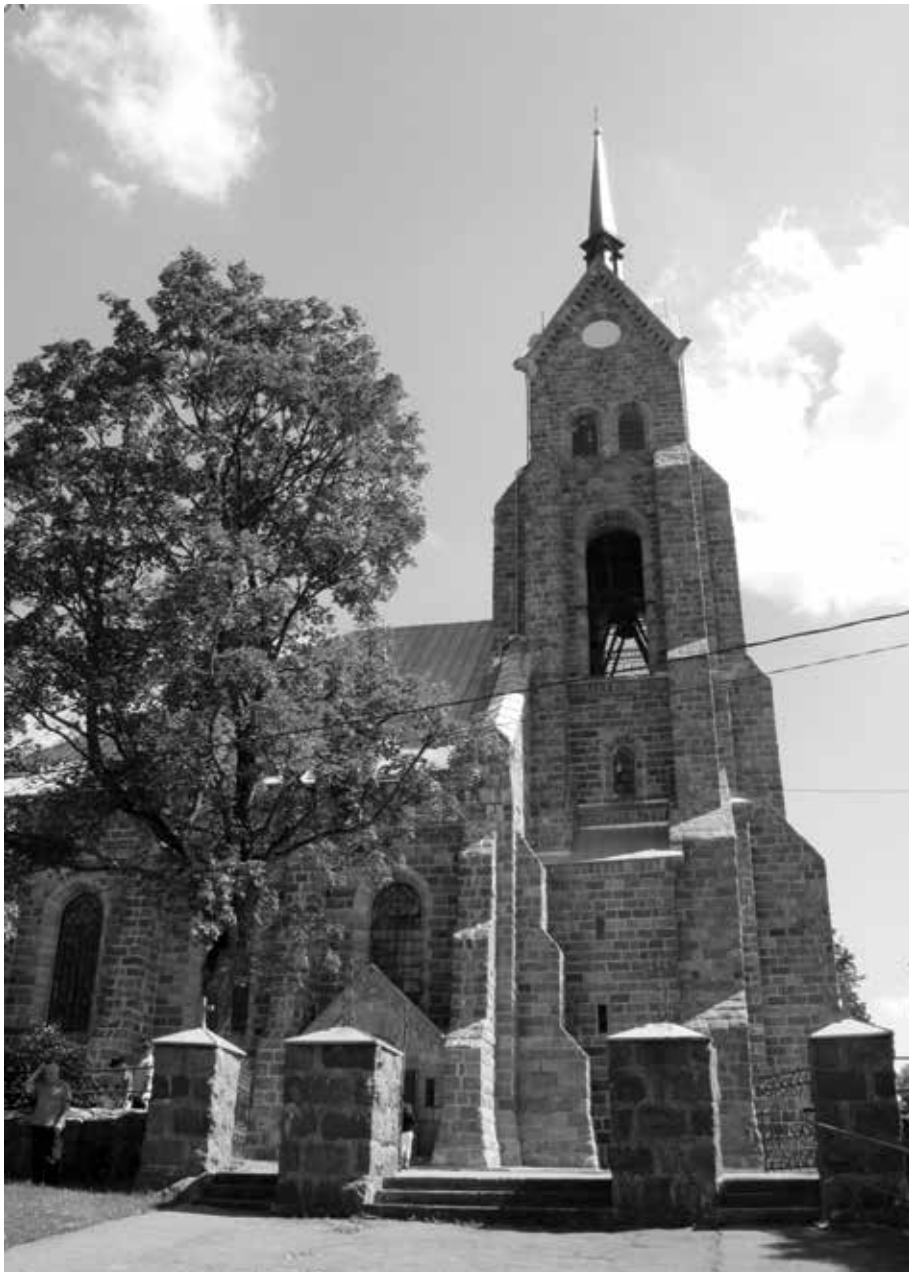
O dėl saldėsių... Neįsivaizduoju savo organizuotų tikėjimo švenčių be paties pagamintos želė arba želė torto, ledų.

Vasarą, kai pasitaiko retos progos ištrūkti į gamtą, skubu prisirinkti grybų ir uogų. Tėvai išmokė skirti grybus, uogas, kai kurias vaistažoles. Todėl man labai džiugu atitrūkus nuo darbų praleisti pusdienį miške, prisirinkti žemuogių, mėlynių ar bruknių, išsivirti uogienės. Prisimenu man buvo gal 12, gal 13 metų, kai rankomis surinkau visą kibirą bruknių. Tai tikriausiai buvo mano gyvenimo rekordas. Tai toks tas mano santykis su saldėsiomis ir žmogiškomis silpnybėmis.

Tikriausiai Jums, kaip kiekvienam žmogui, kartais kyla klausimas – ar tuo keliu einu, ar tą gyvenimo tikslą pasirinkau, ar nesuklydau?..

Tikriausiai šiame pokalbyje ne kartą girdėsite: laimingas, laimingas, laimingas žmogus, kuris iš tikrųjų sąmoningai savo gyvenimą laikydamas savo rankose tas rankas gali laikyti ir Kūrėjo delnuose.

Aš esu iš tiesų laimingas žmogus, nes vertinu ir suprantu žemišką gyvenimą, žemiškojo gyvenimo grožį, civilizacijos privalumus, buities pokyčius, patogumą, kuri šiandienos žmogus sugebėjo sukurti, ir kuris yra skirtas pasinaudoti, džiaugtis, gėrėtis, dalintis. Taip, čia slypi suklupimo akmuo, kai žmogus tampa gobšus, pavydus, egoistas. Pradedu gyventi nebe santykių, bet vartoti pavergdamas kūrinių, civilizaciją, žmonių sukurtuosius, progresinius dalykus, kurie yra skirti visiems. Ta riba yra labai slidi, bet aš noriu žiūrėti iš pozityviosios pusės. Iš tikrųjų džiugu, kad gali turėti kokybišką automobilį ir jis padeda daug



Karštą sekmadienį į bažnyčią sugužėjo gausybė salakiečių ir miestelio svečių

greičiau įveikti tam tikrus atstumus. Džiaugiuosi, kad galima vilkėti drabužį, turėti galimybę pakeliauti, pamatyti, galų gale nuėjus į knygyną pasinerti į knygų pasaulį.

Mes turime išmokti pozityvaus santykio su tuo, ką pati civilizacija yra sukūrusi. Ar kukliau materialiai gyvenančių, ar geriau, mūsų visų pašaukimas – pasinaudoti šiais dalykais. Esu labai laimingas, kad man įskiepytas supratimas įvertinti tai.

Taip, esu laimingas žmogus. Manau, kad sąmoningas tas žmogus, kuris kelia klausimą: kokia mano gyvenimo misija, ką aš turiu, ką aš turiu padaryti. Manau, kad laimingi tie žmonės, kurie tarp savęs ir savo tarnystės, specialybės arba gyvenimo būdo gali padėti lygybės ženklą. Tokiems žmonėms labai pasisekė.

Šiandienos pasaulyje net ir jaunoji karta yra, galima sakyti, išsiveržusi iš tam tikros vaidmenų paletės – turiu užaugti, gauti specialybę, sukurti šeimą, ypatingą gyvenimą. Kiek laiko buvo į viengungystę žvelgiama kaip į nepilnaverčio žmogaus gyvenimą? Ir tada tiesiog ateina tas scheminis, trafaretinis gyvenimas – atitinku tam tikras socialines normas, darau kaip visi, gyvenu kaip visi, nieko asmeniško. Žmogus tada patenka į uždarą ratą. Ir tas ratas jį taip suspaudžia, kad prarandami žodžiai džiaugsmas, laimė, esu pilnavertis. Kartais girdime, sako žmogus – kažkaip susitvarkiau gyvenimą ir savo gyvenimą nugyvenau.

Yra dar viena galimybė – visuomet kelti klausimą ir ieškoti. Aš ir pats po 24 metų kunigystės kiekvienais metais savęs klausiu: ar aš tikrai savo kunigiškos tarnystės kelyje? Atrodo, stengiesi eiti į žmones, į visuomenę, nešti evangelijos žodį, skiepyti žmonėse vertybinę, kultūrinę, tautinę sąmonę. Iškelį klausimą, ar tikrai esi savo vietoje, ar tikrai padarai viską, ką nori padaryti? Kartais tie klausimai turbūt kyla dėl to, jog ateidamas su gėriu į tam tikrą erdvę, kuri nepripažįsta gėrio, o pripažįsta tik vartojimą, piktnaudžiavimą ir tam tikrų interesų, naudos pastatymą centre, tampa labai nepatogiu – it rakštimi po nagų.

Labai dažnai mes matome, kad tas, kuris ateina norėdamas kitą praturtinti, yra atmetamas tamsos jėgų, palydimas replikomis: jau, matyt, kažkokios naudos sieki, daraisi reklamą, ar net su tokiu negatyvu pasakoma, kad esi baigęs mokslus, labai protingas, daug knygų prisiskaitęs. Žmogus investuoja į pažinimą, knygas, gerį ir ateina atvira širdimi norėdamas tuo pasidalinti, o gauna tokiu skuduru per veidą: „Aha, mokytas atvažiavai, mieste pagyvenai, universitetą baigėi, mokysi mat čia mus visus...“

Tokia savotiška pasipriešinimo ir at-

metimo visa dabartinio pasaulio kultūra – jeigu neatitinki tam tikro naudingumo, žaliavinės visuomenės mąstymo – kaip visi ir kaip pas visus – jei esi aukščiau pavydo, intrigų, jei tavęs nėra apkalbų pasaulyje, tai tu esi labai svetimas. Tu nesi toje pelkėje, tavimi negalima manipuluoti, kartu ir apkaltinti, kad sėdėdamas toje pačioje valtyje nekeltum galvos, nes esi toks kaip visi – intrigantas, pavydus, paskalų nešiotojas. Ir tada toks žmogus pasijunta trukdžiu. Ateini su gėriu ir matai, kad tas gėris nereikalingas, nes žmonėms patinka būti įklimpusiems toje pelkėje.

Kartais žmogaus klausai: „Ar tu galėtum gyventi be pavydo?“ Atsako: „Teoriškai gal ir galėčiau, bet praktiškai neišeina, nes kaimynas įsigijo sklypelį didesnį negu aš.“ Kiek įvyksta konfliktų kaimynystėje, kiek vyksta serialų „Santa Barbara“ giminėse, kiek visko vyksta darbo vietoje... Būna, žmogus ateina į darbą, dirba, o išeidamas iš darbo išneša tos įmonės paslaptis, perduoda jas konkurentams. Galbūt jis keršija, o gal jam patinka jaustis galinčiu kilstelėti galvą šiek tiek virš kitų. Natūralu, kad atėjus į tokią visuomenės sąrangą arba tokią žmonių mąstymą užvaldžiusią pelkę, ir paklausus, ar tu gali nepavydėti, ar gali nutraukti paskalas ir jų neperduoti kitam, nuskamba vienas atsakymas – visuomenei tai yra nenaudinga.

Anksčiau žmonės į savo gyvenimo centrą statydavo skirtingus dalykus. Buvo laikotarpis, kai buvo statoma „noriu–nenoriu“, kitu metu buvo statoma vertybė „nuodėminga–nenuodėminga“, „gera–bloga“, „balta–juoda“. Dabartinis žmogus šiame civilizacijos etape į centrą stato žodį „naudinga“. Jeigu man naudinga, tai bus ir moraliu, ir teisinga, ir leistina, ir priimtina, ir įstatymiškai apsaugota. Ir dar, žinoma, būtų labai gerai, kad būtų įrašyta į žmogaus teisių sąrašą. Bet jeigu man asmeniškai tai nenaudinga, tai bus ir nemoralu, ir nereikalinga. Ir šiame skirstyme atsiranda ne tikrai daiktai, ne tikrai santykiai, bet ir pats Žmogus.

Mes matome, kad turime negimusios gyvybės naikinimą. Taip pat mes turime visas galimybes, jei nenorim auginti vaiko, palikti jį gyvybės langelyje. Su didžiausia nuoskauda trimituojam, kad turim 50 tūkst. nevaisingų šeimų Lietuvoje. Paskaičiuokime, kiek turime Lietuvoje per metus atliekamų nėštumo nutraukimo procedūrų – labai greitai išspręstume skausmą ir problemas žmonių, kurie visą gyvenimą vaikšto šešėliuose, su didžiausia vidine nuoskauda, keldami klausimą, kas manyje atsitiko, kad aš negaliu būti atviras gyvybei. Buvau vienas iš pirmųjų kunigų, kuris Vilniuje su kai kuriais Seimo nariais įren-

gė ir pašventino gyvybės langelį. Dabar labai gražus gyvybės langelių tinklas nusėjo visą mūsų šalį. Stebiu visą tą tikrovę. Jei neklystu, nė vienas gyvybės langelyje paliktas naujagimis nepateko į vaikų namus. Jie visi iš karto atrado juos mylinčias šeimas. Taigi, iš vienos pusės yra gyvybės priėmimo kultūra. Iš kitos pusės, jeigu man nenaudinga šiandien būti tėvu ar motina, tai vaikas yra tikrai daiktas. Ta mums įskiepyta tamsa tarsi dar pakužda į ausį: čia dar ne žmogus, ne asmenybė, jis dar neturi teisių, dar neaišku, kokios pilietybės jis gims, dar virkštelė nenukurpta. Tokie kandžiojantys ir keisti gundytojo šnabždesiai į ausį žmogui patvirtina, kad tai tiesa.

Taigi, šiuo metu yra virš visko pastatytas naudingumo santykis su priėmimo arba visiško atmetimo kultūra. Dėl to žmonių santykiuose atsiranda labai įdomus reiškinys. Žmonės dabar nebesiginčija, nebendruoja bandydami pateisinti savo sampratos turinį. Jie tiesiog atmeta, ignoruoja vienas kitą.

Bet tikriausiai tas susvetimėjimas, kitų, nenaudingų žmonių atmetimas labiau būdingas didmiesčių gyventojams?

Bet kai į didmiesčius suvažiuoja universitetuose studijuojantis jaunimas iš visos Lietuvos, į didesnius miestus atvažiuoja čia dirbantys žmonės, visą šitą nuotaiką jie norom nenorom parsiveža į savo mažesnes bendruomenes, į savo miestelius, kaimus. Tas atmetimo kultūros mirties šešėlis savo apsiaustu praeina visą mūsų tautą. Ir tada nutinka taip, kaip rašė antikos filosofai: „Išėjau sekmadienį į turgų, užsidegiau žvakę ir ieškojau žmogaus.“

Lygiai tas pats vyksta šiandien. Po kelių tūkstančių metų žmonės prasilenkia, nekreipdami dėmesio vienas į kitą, nes jie turi vieną tarpusavio nesuderinamumą – jų naudos turinys, statomas gyvenimo centre, nėra bendras.

Žmonės tam, kad būtų mandagūs, kultūringi ir išsilavinę – nes kiekvienas turi savisaugos instinktą – ir kad nekariautų, naudoja tokį madingą pasakymą: susitarkime, kad mes nesusitarėm. Ir eikime išgerti puodelį arbatos. Švęskime kartu šventes. Pirkim, parduokim, mainykim. Bet būkim sutarę vieną dalyką – kad mes nesutariam bendru sutarimu.

Mane tai labai stebina ir aš stebiu, kokie bus vaisiai tokių žmonių santykiuose. Ir matau vieną ne tiek taisytiną, bet dalyką, į kurį reikia atkreipti dėmesį: mes eliminuojam tiesą, o į jos vietą kiekvienas pastatom savo nuomonę.

Ir šiandien keliamas klausimas – kas

yra tiesa – tampa pačiu didžiausiu suklu-pimo akmeniu. Dabar mums mėgstama sakyti – kiek yra žmonių, tiek yra tiesų. Žmogus, išėmęs iš savo gyvenimo cen-tro tiesą, pastatęs nuomonę ir bandyda-mas ją paversti savo gyvenimo atradimo tiesa, reikalaujamas, kad tiesa, įgalinan-ti jį komfortiškai gyventi, būtų implikuo-ta į įstatymus, dorovę, papročius, kultūrą ir teises, sukelia karą. Tada visi pakrinka ir turim tokį labai keistą reiškinį – vieni-šumą daugyje.

Tai yra negatyvūs šiuolaikinės civilizaci-jos vaisiai. Pažiūrėkit – žmogus turi viską – bet kuo aukščiau materialiai stovi visuomenė, tuo daugiau depresijos atvejų, alkoholio suvartojimo, polinkio į narkotikus, didesnis savižudybių skaičius. Kodėl?

Paimkit Islandiją. Ten daugiausia žmo-nių, turinčių problemų su alkoholiu. Pa-imkite kitus kraštus, kuriuose žmonės la-biausiai išsilavinę – aukščiausias skaičius savižudybių, narkotinių medžiagų, antide-presantų vartojimo, klestintis psichologi-nių kabinetų tinklas. Jūs man pasakykite, kas atsitinka va taip susitvarkiusiai, ma-terialiai ir vedančiai visuomenei, kad joje žmogiškame santykiyje visi yra ligoniai?.. Nes jie išėmė tiesą ir pastatė nuomonę.

Kadangi esu kunigas, krikščionis, tas, kuris labai labai myli bei vertina gyve-nimą ir tiki, kad visa tai yra ne žemės iš-myslas ir ne savaimingas procesas, bet yra tas išminties pradas, pavadintas labai ne-tobulu žodžiu – Dievas. Mano žmogiška-sis protas yra dar tik prie šešėlio milimetro supratimo apie Dievą. Kunigui net po dau-gybės metų studijų subręsta tik toks šešėli-

nis supratimas apie tai, kas Jis yra. Bet tai man suteikia labai didelį įrankį drąsai iš-imti nuomonę iš savo gyvenimo centro ir įstatyti tiesos dėmenį.

Ir toje tiesoje iš tiesų yra du veidai – Die-vas ir žmogus. Ir kai manęs paklausia, kas yra tiesa, atsakau – Tu esi tiesa. Ir tavo tie-sa kyla ne iš žmogaus ambicijų, bet iš to, kas pranoksta tave patį – Kūrėjo. Ir, žiūrėk, sakau, kaip tavo gyvenime nuostabiai atsivėrė tiesos kelias – Dievas tave sukūrė, bet to nepakako, kad tu būtum. Dievas, kuris tave sukūrė, paprašė vyro ir moters, jog tave pradėtų ir tu jus pavadintum tė-vais, o jie tave – vaiku. Kad tu ateitum tuo tiesos keliu, mama tave po savo širdim ne-šiojo, skausmuose pagimdė, krūtimi išžin-dė. Niekada nepamiršk, kad tai yra kelias būti tiesa, nes tokia yra ta tiesa, ji padaro tave laisvu. Tu gimei, išsiveržei iš Kūrė-jo minties, iš tėvų svajonės. Per skausmą, per kančią, bet taip pat per pieną atėjai į šį pasaulį. Ir kuo siauresnis, prastesnis mano kaip kunigo, kaip dvasininko, kaip krikš-čionio, kuris išima naudą ir į savo gyveni-mo centrą pastato tiesą, gyvenimas? Tuo, kad tas, kuris turi naudos koeficientą cen-tre ir matydamas, kad aš esu laisvas žmo-gus, man labai pavydi ir mane atmeta. Tu – ne toks kaip visi. Tada žvilgteli, gūžteli pečiais ir pasakai: „Visos negyvos žuvys plaukia pasroviui“.

Atsakant į Jūsų klausimą – laimingas yra tas žmogus, kurio gyvenimas plaukia prieš srovę. Jis nėra arogantiškas, su-sireikšminęs, vartotojas, jis yra pilnavertis šio pasaulio gyventojas.

Dabar daug žmonių, kurie tai atranda. Ka-

rantinas, pandemija ir visi kiti dalykai išryš-kinio pozityvias ir negatyvias puses mummy-se, kaip žmonėse. Žmonės nustebo dėl to, kaip jie gali pasielgti. Kiek idealių šeimų karantino metu pamatė, kad namai jiems buvo virtę viešbučiu, kuriame susitikdavo svetimi žmonės gražiai kūno tarnystei patirti? Kiek šeimų išsiskyrė per karantiną, nes subliūško momentinis idealios šeimos santykis? Kas juos riša? Juos bandė surišti skausmas, be-darbystė, kančia, iššūkiai, trintis, buitės, proble-mos... Ir ką padarė žmogus, kuris savo gyvenimo centre turi žodį „naudinga“? Jis nustojo spręsti problemas, o pradėjo nu-traukinėti santykius. Jam nenaudinga spręsti problemą, nenaudinga atleisti, atsiprašyti. Naudingiau patirti kažką.

Skaitau spaudoje – mūsų didžiosios įžy-mybės labai triukšmingai susituokė ir kon-kuruoja, kas bus numeris pirmas šių metų santuokose. Po kelių metų šie žmonės skiriasi ir vienas apie kitą pasako – tobulas žmogus. Geras, rūpestingas, atsakingas, puiki mama, darbštus tėtis. Mes likome ge-rais draugais, bet mums ne pakeliui. Žmo-gau! Įvardijai, kad jis tavo gyvenime buvo vos ne šventasis. Ir dabar tu padėkoji ir pa-sakai – imkit, kam reikia, ačiū, atsikandau. Tai yra savęs apgaulinėjimo melas, paskelbtas viešai, nes dabar yra mandagių santykių epocha. Dabar negalima įžeisti, pamokyti žmogaus, jo sugėdinti, pataisyti, negalima žmogui parodyti, kad jis klysta. Visi turim stebėti, kaip jis žlunga, jam ne-siseka. Dabar yra paskelbtos tokios teisės, kad negalima įeiti į privatumo erdvę.

Tada ką reiškia tėvams išauklėti vaiką? Ką reiškia kunigui sekmadienį pasakyti vertybinį pamokslą ir perspėti, kad tam ti-kri dalykai yra netinkami? Kiek yra kuni-gų pasaulyje, kurie po teismus užtampyti vien už tai, kad jie kalba, jog abortas yra žmogžudystė. Kai kur net įstatymiškai už-drausta tai minėti, sakyti, kad tai yra nuodėmė. Dabar juk nuodėmių niekas nedaro, visi tik turi netobulumų.

Tave tiesiog išplėšia iš tarnavimo žmo-gaus gerbūviui. Nes ne aš nuodėmę pada-rau, ne aš esu klaidoje. Bet jei aš tave matau ir tu man rūpi kaip krikščionis krikščioniui, kunigas parapijiečiui, aš ateinu tavo gyve-nimą kilstelėti aukščiau. Ir tada man visa visuomenė užia – tu neturi teisės, nes pa-žeisi privatumą. Ką ši civilizacija, išvirs-tanti į savinaikinimo rytą, pasieks? Tur-būt tada būsime viena iš tų, šioje planetoje esančių civilizacijų, kuri liks tik istorijos vadovėliuose arba fosilijų iškasenose...

Bijau, kad tai vyksta ne vien Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje...

Aš ir kalbu apie visą pasaulį, apie krikš-čionišką civilizaciją. Ten, kur, mūsų su-pratimu, toli iki tam tikrų pažangų, bet kur



Ričardas Doveika teigė, jog žmonės susvetimėja tuomet, kai savo gyvenimo tikslu kelia naudą

yra stiprūs santykiai, stiprios bendruomenės, kurias mes vadinam pirmykštėmis, atsilikusiomis, neišsilavinusiomis, yra kitaip. Pažiūrėkime į Afriką, Aziją, Indiją... Visas kaimas susirinko kartu suvalgyti vakarienės. Mes žiūrime į tai kaip į atrakciją. Keliaujame po pasaulį, stebimės. Jordanijos beduinų palapinėse, kur miegama žiūrėti dangų, mes klausiamė – o kur muilas, kur dušas, indaplovė, kur mano mylimiausias patogiausias čiužinys?..

Pats esu keliavęs po Afriką, Indiją. Ten dalinamasi viskuo, ten viskas labai paprasta, bet kokie tikri santykiai... Susirenka visas kaimelis, bendrauja, per šoki, per dainą, per apeigas, per tam tikrus simbolius, ženklus neša savo kultūrą, religiją.

Tada tokia susiskaldžiusi individualistinė visuomenė žiūri į tai kaip į avangardą. Gurkšnodama burgundišką vyną ir valgydama austres ji jų bijo ir specialiai laiko būtent tokiam lygmenyje, nes ten yra tokia stipri kitokio santykio ir gyvenimo mokykla, jog tavo individualistinę naudą pagrindu pastatytą pasaulėlį gali labai ženkliai pastumti į šoną.

Pakalbėkim apie šiandienos įvykius pasaulyje, karą Ukrainoje, ten vykstančius žiaurumus... Kaip Jūs juos matote?.. Kaip manote, kuo tai gali baigtis? Kas vyksta pasaulyje?

Galima žvelgti iš įvairių – politinių, geopolitinių, tikėjimo – rakursų, bet manau, kad kiekvienas sveiko proto žmogus supranta, jog kiekvienas karas, kiekviena situacija, kurią mes dabar turime, iš tiesų yra to atiesto santykio su kitu žmogumi rezultatas. Mes visi suprantam, kad karas yra blogai, kad šiandien, XXI amžiuje, vaikai yra paversti safario taikniais miestų gatvėse. Mes matom visą tą brutalumą ir iš tikrųjų karas, kuris dabar vyksta Europoje, nes karai vyksta visuomet, palietė mus labiausiai, nes yra čia pat, šalia mūsų. Turime karo pabėgėlius, siunčiame humanitarinę pagalbą, karas persmelkė net mūsų Bažnyčios vidų. Mūsų parapijiečiai Pilaitėje net keletą kartų pynė maskuojančius tinklus ukrainiečiams. Mums tai labai asmeniška.

Bet karai vyksta visame pasaulyje. Kiek šiandien Afrikoje, Azijoje, Indijoje bus surasta smėlynuose, pakrūmėse negyvų vaikų kūnelių, nes jie neturėjo tinkamo maisto, negavo gėlo vandens? Mes, atrodo, šiandien esame taikos kraštas, bet irgi turime savo genocido getus. Turime vaikų namus, kuriuose gyvena apie 5 tūkst. našlaičių. Nemaža dalis yra tų, kurie turi tėtį ir mamą, bet jie yra tėvų konfliktų, tėvų tarpusavio karo aukos. Į tai mes nekreipiam dėmesio.

Kuo skiriasi šiandien Ukrainos gatvėse

nušauto vaiko kūnas nuo brutaliai atlikto aborto? Jeigu fiziškai nematau, tai reiškia, kad tai nėra tikra?

Mes turime vienišų senelių, įkalintų namuose, bet dabar stebimės, kad pasaulyje fronto linijose tiek daug įkalintų žmonių. Bet tas frontas yra ir pas mus.

Aš pats dalyvauju tokiam projekte, kurį vykdančias tris mėnesius Vilniuje valstybės lėšomis yra laidojami žmonės. Dabar vėl, mėnesio pabaigoje, bus atliekama tokia procedūra – sukalbama malda, parodoma pagarba tiems mirusiesiems, kuriuos atsisakė laidoti artimieji. Kas tris mėnesius Vilniaus mieste susikaupia 18–25 tokios urnos. Jūs atsisakė laidoti vyrai, žmonos, vaikai tėvus, tėvai vaikus. Ten būna ir naujagimių, visi su vardais, pavardėmis. Jiems iškasama bendra kapo duobė, sunumeruotai ratu sustatomos urnos. Aš džiaugiuosi ir didžiuojuosi, kad galiu būti tą ankstyvą rytmetį prie tokio kapo, parodyti tiems apleistiesiems žmonėms pagarbą ir tuo pačiu pasakyti: „Ne visi yra tokie kaip tie, kurie jus paliko, jūsų išsižadėjo“. Nesvarbu, ar jis tikintis, ar ne – amžinybėje prieš Dievą mes visi tikintys. Tik dabar taip gali būti – tai tikiu, tai netikiu, ir Dievą ant blakstienų statom, Jis turi mums įrodinėti – yra Jis ar ne. Kaip šį reiškinį pavadinti? Kokio čia karo aukos? Abejingumo, gobšumo, savanaudiškumo, atmetimo, ambicijų, pykčių. Tai taip pat yra karo aukos.

Karas Ukrainoje apnuogino tai, kad mes, vaidindami taiką, kariavom tarpusavyje negatyvų partizaninį karą, kuriame aukos buvo mūsų vaikai, seneliai, moterys, prieš kurias smurtauojama, nepalaidoti visuomenės nariai.

Karas vyksta tik tada, pasikartosiu, kada žmogus išima tiesą iš savo gyvenimo centro, kai jame nebėra tiesos „Dievas ir žmogus“. Tada žmogus tampa laukiniu ir gali viską pateisinti, viską daryti, nes jam yra arba naudinga, arba nenaudinga.

Aš tikiu, kad šis karas, jei mes būsim sąmoningi žmonės, mūsų praregėjimui bus brangus, ir šis praregėjimas jau vyksta. Bet jis vyksta nekaltų vaikų, senelių, sugriautų miestų ir likimų kaina. Sugriautus miestus galima atstatyti, galima naujai sukurti infrastruktūras ir aš tikiu, kad tie sugriauti miestai prisikels kaip feniksai iš pelenu. Ten vėl skambės klegesys, vaikų juokas, bus tuokiamasi, švenčiama, liūdima, ten vėl vyks gyvenimas. Bet ar mes nepamiršime, kad visa tai toliau tęsis vien dėl to, kas šiandien stovi priešakinėje fronto linijoje Ukrainoje, kur vyksta fizinis karas, ir neva taikoje gyvenančių valstybių visuomenėse, kuriose vyksta paslėpti karai: prieš vaikus, senelius, gyvybę, santuoką, vyrą, moterį, teisę būti palaidotam.

Nesinori baigti pokalbio tokia liūdna gaida, nors šios mintys ir turėtų daug ką priversti giliai susimąstyti... Gal galite pasakyti ką nors šviesiau ir linksniau, palinkėti ko nors mūsų skaitytojams?

Šiandien esame Salake, švęsim Petričių atlaidus. Džiaugsmas švęsti džiaugsmą. Šiandien turbūt girdėsime ne kartą ištartą kvietimą – švęskime gyvenimą. Kokie mes esame laimingi žmonės, kad galime švęsti gyvenimą ne taip, kaip švenčia pasaulis. Norisi visiems žmonėms, visiems čia susirinkusiems krikščionims pasakyti – nesupasaulekime. Švęskime gyvenimą ne taip, kaip siūlo švęsti pasaulis – pastūmus, užgožus, nukonkuravus kitą, save pastačius į centrą, tiesiog čepsintį ir vartojantį gyvenimą.

Mes, krikščionys, švenčiame gyvenimą, kurio centre yra ir Dievas, ir žmogus. Štai, prieš šv. Mišias vyksta krikštas, galbūt ryto skambės varpai, palydintys į amžinybę. Nuo vakar miestelis nuostabiai šurmuliuoja.

Mūsų miesteliuose dar šokama aikštėse, juose dar skamba muzika. Jeigu mes saugosime atmintį, istoriją, jeigu skiepsime tradiciją sugrįžti į savo protėvių, senelių, tėvų erdves, net jeigu čia nebėra tėvų namo, jeigu ant senelių sodybos pamatų kažkas kitas pasistatė naują, modernų namą, o galbūt laukai, kuriuose aš lanksčiau būdamas vaikas, yra užsėti rapsais arba ūkininkas ten gano galvijus. Bet aš galiu grįžti į konkrečią žemės vietą prie savo istorijos, prie savo šaknų – nuo čia aš prasidėjau. Ši atminties, pagarbos ir supratimo, jog aš gyvenau dėl to, kad tiek daug žmonių gyveno vakar, kovojo už šią žemę, ją dirbo, sodino, piligrimystė mus pakelia. Kiek buvo žmonių, kurie čia sunėšė akmenis ir pastatė Salake bažnyčią, kaip ji buvo statoma tais laikais, kaip buvo kuriami visi mūsų miesteliai? Kaip mano tėvai, seneliai, proseneliai už savo darbštumą nuklojo savo kaulais kelią į Sibirą?

Jei aš tos istorijos nepamiršiu, jeigu ji manyje rusens, aš niekada nenužmogėsiu. Šiandien norima tai užmiršti, kalbėti, kad mūsų protėviai gyveno primityviai. Bet... Aš nežinau, kiek šiais laikais architektų ir konstruktorių suktų galvas, kaip pastatyti bažnyčią vien tik iš akmenų be kranų, be traktorių, be šiuolaikinių technologijų. Mes pavadiname tai praeities reliktu. Ne. Jie mums sukūrė ateitį.

Laimingas žmogus, kuriam, kai jo gyvenimas pasiekia savo saulėlydį, kitas, žvelgdamas į jį, pasako – tu man sukūrei ateitį. Mes – tie, kurie švenčiame gyvenimą su žmogumi, Dievu ir bendryste, kuriame ateitį. Kiekviena gimusi gyvybė dar viena diena pratęsia šią civilizaciją.

**Dėkoju už pokalbį.
Kalbėjosi Jurgita ULKIENĖ**

Po Tauragnų dangumi prisiminti istorijoje palikę pėdsaką...

Visvaldas KULAKAUSKAS

Tauragniškiai ir šiemet tradiciškai susirinko į kraštiečių šventę. Renginį galima apibūdinti kaip istorišką ir kultūringą. Jo metu pradėta sodinti vyšnaičių alėja nusipelnusiems krašto žmonėms, atidengta atminimo lenta Nepriklausomybės kovų savanoriams, atliktas 115-osioms rašytojo Pulgio Andriušio gimimo metinėms skirtas vaidinimas, pristatytos net dvi knygos.



Gyvybių reikalaujanti istorija

Atidengdamas atminimo lentą Nepriklausomybės kovų dalyviams, kilusiems iš Tauragnų krašto, Tauragnų seniūnijos seniūnas Alvydas Danauskas kalbėjo, kad 1918 m. buvo ypatingi lietuvių tautai, vėl pareiškusiai norą turėti savo valstybę. Ir tik sukurtos kariuomenės dėka, ji sugebėjo atsilaikyti prieš užsienio grėsmes. Lentą pašventinus ilgamečiam Tauragnų klebonui (dabar – altariškai), garbės kanauninkui Broniui Šlapeliui, sveikino ir Lietuvos Respublikos Seimo narys Edmundas Pupinis. „Iš tiesų 1918 m. tai buvo tie metai, kai sprendėsi Lietuvos likimas. Ir sprendėsi ne tik kažkur toli, bet ir prie Sėlės (Tauragnų sen. – aut. past.), kur vyko ko-

vos, istoriniai įvykiai – ten buvo sustabdyti bolševikai. Tikiu, kad ne 30 savanorių buvo iš Tauragnų – ko gero jų buvo daugiau. O paminklai mums labai reikalingi, nes jie sustiprina mūsų dvasią. Matydami juos suprantame, kad istorija būna negailastinga, pareikalauja gyvybių, tačiau yra prasmė“, – savo pastebėjimus išsakė Seimo narys.

Lietuvos gynėjai

Pasak Utenos kraštotyros muziejaus darbuotojos Bronislavos Juknevičienės, atidengiant atminimo lentą Lietuvos nepriklausomybės kovų savanoriams, šiuo metu itin aktualu kalbėti apie laisvės, nepriklausomybės gynimą, pareigą, apie jos pasirinkimą ir supratimą.

Ji pasakojo, kad lietuviškos kariuomenės klausimas iškilo dar prieš paskelbiant nepriklausomybę, tačiau, kadangi Lietuva dar buvo valdoma vokiečių okupacinės valdžios, apie tai kalbėta atsargiai, siekiant nesuerzinti germanų. Beje, buvo ir tokių, kurie tikėjo, kad Lietuva, nekonfrontuodama su kaimynais, gali būti nepriklausoma ir be kariuomenės, tvarkai palaikyti užtektų ir policijos. „Ir iš tikrųjų, kai 1918 m. vasario 16 dieną buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, kariuomenės kūrimo klausimas buvo antrame plane: pirmiausia reikėjo juridiškai įteisinti nepriklausomybę, gauti pripažinimą, tvarkyti vidaus gyvenimą...“ – sakė B. Juknevičienė, pabrėždama, kad lietuviai karininkai, kareiviai po 1917 m. Vasario revoliucijos, Rusijoje ėmė kurti karininkų sąjungą, steigti lietuviškus dalinius, galvodami apie grįžimą į Lietuvą. „Galvojo, kad taip bus lengviau, tačiau 1917 m. Spalio perversmas viską sujaukė – bolševikai ėmėsi represijų, dalis lietuvių buvo sušaudyta, kiti buvo priversti stoti į Raudonąją armiją. Ir nors Lietuvos Taryba piešė gražią, kone idilišką jaunos valstybės ateitį, tačiau vėlesni įvykiai parodė, kad, norint pasiekti ne tik ekonominę gerbuvį, bet ir pašalinti valstybės egzistencijai kilusias grėsmes, kariuomenės kūrimas neišvengiamas. Pirmieji žalą apie lietuviškos kariuomenės nebuvimą, suprato iš Rusijos grįžę karininkai ir kareiviai. Jie patys ėmėsi kurti kariuomenę. Jau 1918 m. spalio 16 dieną į Vilnių atvyko pirmieji 16 savanorių. Jų pamažu daugėjo, bet nei ginklų, nei tinkamos aprangos jie neturėjo. Tiesa, karininkai iš savo menkų atlyginimų turėjo rūpintis vyrais, iš kurių susiformavo savanorių bendruomenė. Ji atvirai ėmė kelti klausimą apie kariuomenės reikalingumą, tapo opozicija prezidentui Antanui Smetonai ir ministrui pirmininkui Augustinui Voldemarui. Supratę bolševikų, lenkų, vėliau ir bermon-tininkų kėslus, jie ėmė spausiti vyriausybę dėl kariuomenės kūrimo“, – kalbėjo B. Ju-



Atminimo lentą Nepriklausomybės kovų savanoriams Tauragnų krašte pašventino garbės kanauninkas Bronius Šlapelis

knevičienė. Ji pridūrė, kad vyriausybė vis tik pasidavė spaudimui ir 1918 m. lapkričio 23 dieną buvo išleistas įsakymas dėl kariuomenės steigimo. 1919 m. pradžioje ją sudarė 3 tūkst. prastai ginkluotų ir aprūpintų vyrų, kurie ne visada galėjo tinkamai pasipriešinti į Lietuvą besiveržiantiems bolševikams. Tačiau per beveik du mėnesius jauna kariuomenė pasiekė ir pirmas svarbias pergales ties Kėdainiais ir Alytumi.

Tęsdama kalbą, B. Juknevičienė sakė, kad 1918 metų lapkritį įkurta Utenos savivalda prieš pat Kalėdas turėjo savo administracinį pastatą (dabar čia yra įsikūręs Utenos kraštotyros muziejus) užleisti bolševikams, kurie čia šeimininkavo iki kitų metų birželio 2 dienos. Po kelių dienų išvaduoti Užpaliai, Daugailiai, tačiau Tauragnai, Saldutiškis, Kuktiškės laisvi nuo lenkų tapo dar tik po metų – 1920 m. liepos 9 dieną. Iki 1940 m. karių savanorių statusas buvo pripažintas maždaug 10 tūkst. kareivių (apie 500 buvo iš Utenos krašto, keliasdešimt iš Tauragnų), jie visi buvo apdovanoti kariuomenės kūrėjų savanorių medaliais, o labiausiai pasižymėję gavo ir didžiausią įvertinimą – Vyčio Kryžių. Šio apdovanojimo kavaleriais tapo ir penki iš Tauragnų valsčiaus kilę savanoriai. Anot B. Juknevičienės, didžiausias savanorių nuopelnas – apginta nepriklausomybė. Kalbėdami apie juos, prisimename istoriją, taip saugomas jų atminimas ir parodoma pagarba.

Pėdsakus žyminės vyšnios

Tauragnų krašto bendruomenės pirmininkė Danguolė Trimonienė susirinkusiems pristatė idėją prie Eugenijai Šimkūnaitei skirto vyšnių sodo sukurti vyšnių alėją, kurią sodintų Tauragnų kraštui nusipelnę žmonės. Tai būtų lyg nedidelis ženklas atminti tiems, kurie čia gyveno, kūrė, ir jų pėdsakai niekur nedingo. „Jos pėdsakai – štai čia, nedingo, / Kas metai jie vis ryškesni, – / Ir pats ką nors gražaus, prasmingo / Kitiems vardu jos dalini“, – Jono Belopetravičiaus žodžius apie E. Šimkūnaite citavo D. Trimonienė. Pirmąją vyšnaitę, padedant seniūnui, ji pakvietė pasodinti Eugenijos Šimkūnaitės paramos ir labdaros fondo pirmininkę Birutę Karnickienę su vyru Juozu ir fondo prezidentą Darių Šinkūną, o antrąją – Tauragnų krašto garbės pilietį Kazimierą Preikšą.

Tarmė maldaknygėj surašyta

Tolimesnė šventė nuo oficialių kalbų porai valandų nusėdo ant seniūnaitijų stalų, o tada persikėlė į Utenos kultūros centro Tauragnų skyriaus salę, kurioje seniūnas A. Danauskas padėką už nesavanaudišką pagalbą senyviems ir neįgaliems žmonėms



Padedamas seniūno Alvydo Danausko, vyšnaitę, skirtą nusipelnusiems kraštui žmonėms, sodino Tauragnų krašto pilietis Kazimieras Preikša (dešinėje)

įteikė Aldonai ir Alvydui Driukams, už E. Šimkūnaitės atminimo saugojimą ir puoselėjimą fondo pirmininkei B. Karnickienei, už Tauragnų kapinių koplyčios remontą Redžinaldui Martinkėnui, už kūrybiškumą ir pagalbą rengiant renginius dailininkei Vidai Navikienei, už atsidavimą ir atsakingą darbą paskutinei Tauragnų pradinės mokyklos mokytojai Aldonai Tartilenei, už geranoriškumą ilgametei mokyklos vi-rėjai Vitalijai Šlepikienei, už nuolatinę paramą, dėmesį, supratimą UAB „Agrenta“ vadovui Algiiui Trinkūnui.

Savo šviežiai išleistą knygą „Po Tėviškės dangum“ pristatė ne tik gamtos mokslų daktaras Romualdas Šimkūnas, bet ir kitas Tauragnų krašto garbės pilietis Alvidas Jauniškis. Kiek autorius buvo rimtas, tiek Kauno lėlių teatro aktorius griausminga oracija ir humoru, nepalikusiu abejingų, vertė visus kvatotis net iki ašarų. A. Jauniškis kukliai prisipažino, kad R. Šimkūno knygą turėjo pristatyti jo suolo draugas, profesorius Bonifacas Stundžia, tačiau negalėjęs atvykti, paprašė „Alvidelio jį atmainyt, nes reikia Šimkūnų knygų pristatyti“. Nudžiugęs pasinaudoti proga pirmą kartą „atmainyt“ profesorių, dabar išsigando atsistojęs prieš kitą „profesorių“ („Drebu kaip epušės lapas!“), nes neva visi Tauragnuose žino, kad Jauniškis čia niekada nieko protingo nepasakė. Štai kodėl jis jaučia didelę atsakomybę neprisidaryti ne tik sau, bet ir Romualdui sarmatos. „Jūs man pasakykit, kaip Tauragnuos pristatyti Romualdą Šimkūną?“ – retoriškai klausė A. Jauniškis ir tuoj su griaudinčiu patosu išubijo, kad negi tauragniškiečiai nežina, jog R. Šimkūnas – biologijos mokslų daktaras, Tauragnų krašto garbės pilietis, prirašęs tiek straips-

nių, kad nė pats net nežino kiek, kad pridrožęs dešimtis įvairiausių skulptūrų, koplytulių, o jo bute Vilniuje knibždėte knibžda medinis gyvatynas!..

Perskaitęs R. Šimkūno „Po Tėviškės dangum“ apie autoriaus tėvų sumanumą ir darbštumą, apie Kauprinių akmenį, apie upelę Būką, pilną žuvies, apie Aptiekos versmę ir t. t., pristatytojas konstatavo, kad viskas šioje knygoje telpa, todėl ją visa širdimi reikėtų skaityti kaip maldaknygę.

Aktorius taip pat žavėjosi gražia, ypatingai sodria autoriaus kalba, kur atrodo bet kokį daiktą pasukus vis kitu kampu, rasi ir skirtingą jo apibūdinimą. Kūrybą prilygino su Antano Baranausko „Anykščių šileliu“. Reziumuodamas knygos pristatymą, A. Jauniškis sakė galėtų kalbėti labai ilgai, tačiau, vietoje to, patarė visiems paskaityti patiems. Jis nulenkė savo žilą galvą prieš dar žilesnę, padėkodamas šiai už tarmiškų knygos intarpų perliukus, kuriuos, kas žino, gal kažkada, išnykus tauragniškių šnektai, kažkas nagrinės kaip sankskritą.

Visą amžių traukianti tėviškėlė...

Pats autorius sakė, kad naujausia jo knyga atsirado visiškai atsitiktinai. „Besišnekučiuojant su Edita Danilevičiene, Daunorių krašto bendruomenės „Ažu Tauragną“ prezidente, išsirutuliojo mintis, kad iš mano penkiasdešimties metų kūrybos į vieną krūvą reikia ištraukti apie mano tėviškę ir jos aplinką. Ji padrąsino, kad galbūt atsiras tokių, kurie šiais laikais brangiai kainuojantį leidinį galėtų paremti. Gal po trijų mėnesių aš atsiminiau gražią dainą „Gera turėti draugų“. Ją niūnuodamas aš galvojau, kad mano impulsai pasiekė

tuos žmones, kurie padėjo man, kad užtektų vienos pensijos ir nereikėjo trijų su trupučiu...“ – mintimis dalijosi knygos autorius R. Šimkūnas.

Anot jo, knygoje „Po Tėviškės dangum“ viena jo paliestų temų – kelionės po savo Tėvynę ir pažintis su ja. „Kol gyvasties laikrodžiai tiksi, svarstykim likusį laiką. Gėda neapkeliauti gimtosios šalies, nesutikti įdomių žmonių. Kol žemė nešioja, kol kruti, duok ranką, atverk savo mintis, nerimą, nepavark, nenutilk, eime pasižvalgyti po Tėvynės dangum ir tavo krūtinė prisipildys gilesnių jausmų. Su vėjo dūsavimu atplūs naujos čia einančių ar šimtus metųėjusių mintys. Tada lig sopulio mylėsi savo senelių apdai nuotą gimtąją žemę, jos laukus, kalnelius, pilkapius, padavimus, pasakas“, – iš savo knygos skaitė Vyžių kaimo šviesuolis.

Nemažai puslapių knygos autorius skyrė savo tėvams ir, apibendrinamas jų gyvenimo prasmę, perskaitė dar vieną ištrauką iš leidinio: „Iš tėvų gyvenimo supratau, kad niekas taip neluošina ir nežudo žmogaus, kaip nieko neveikimas. Geram žmogui šito nelinkėčiau, juk nieko neveikdamas labiausiai skriaudi save. Žmogus pailsi nuo vieno darbo tik tada, kai pradeda kitą. Darbštumas, sumanumas, blaivi būtis, dėmesingumas kitam, žmogiškasis orumas – ypatybės, albatroso sparnais nešančios žmogų per gyvenimą. O jei dar humoro jausmo bent kiek turi, žinok: ne veltui ši žemelė nešioja.“

R. Šimkūnas sakė, kad „tėviškėlė jį traukia visą amžių“, o kelionės po jos gamtą, yra „patys nuostabiausi vaistai nuo ligų, sunkių minčių“. Vyžiškis daug kartų sėdėjo ant Kauprinių akmenų, čia susidėliodavo

mintys, iš tėvų, kaimynų ir kitur išgirsti pasakojimai. Savo žemės patriotas ir gimtosios kalbos mylėtojas, rymodamas ant tokio mielo širdžiai riedulio, susimąsto apie lietuvių kalbos nesena praeitį, kai dar sovietinėje armijoje tarnavę vyrai, namo parsiveždavo „moterį su dvylika kasyčių“, o motinai „varvaliodavo nepažįstama kalba“, ir apie dabartį, kai gyvendamas Vilniuje, gali pasiklysti tarp šviečiančių vitrinų ir būti pakviestas į kavinę, užvadintą keiksmožodžiu. „Nusivažiuoti labai lengva“, – konstatavo R. Šimkūnas, pastebėdamas, kad gimtąją kalbą išmokti sunku, o pamiršti – vieni niekai.

Knygoje plevena atsiminimai apie jaunatvę, apie Tauragnų mokykloje praleistus metus, išnyra pokalbiai su Vyžių, Daunorių, Šeimaties, Šuminų, Strazdų, Varniškių (Tauragnų sen.) senaisiais gyventojais, kurie, anot rašytojo, niekada svečio nelaiškys stačio viduasly, o pasodins užustalėje po Nukryžiuotoju. Ir nors gryčia gali pasirodyti siaura ir ankšta, čia bus jauku. „Atrodys, šimtus metų žmonės čia gyvena, dirbo žemę, sėjo, sodino, laistė kiekvieną obelėlę, augino gyvulius, bites, nekreipė dėmesio, kad ledamušys, liūtys ar sausmetis paleis ubagais, nesuko galvų dėl didžiosios kelionės į amžinuosius namus. Klausytis galėtum čionykščio kalbančio žmogaus, kol užges kaimo trobų žiburiai, galvotum, ko čia buvo daugiau – vargo ar džiaugsmo. Tokia jau kaimo žmonių dalia – tie patys darbai. Taip buvo vakar, šiandien, bus rytoj, poryt, šįmet, kitais metais: nuo priemenės slenkščio iki šulinio, daržinės, tvarto, daržo ir atgal. Suminta milijono

nas pėdų, gal daugiau. Gerai, kad laisvas kaip keturkertis vėjas“, – dalinosi išpūdžiais R. Šimkūnas.

Vyžiškis pasidžiaugė, kad ant Kauprinių akmenų, apmąstydamas „duotą laiką“, augo sveikas, neliko vienišas, kad gyvenimo nepaleido vėjais ir neteko galynėtis su jo malūnais, kad pavyko bent iš dalies įvykdyti jaunystės pažadus.

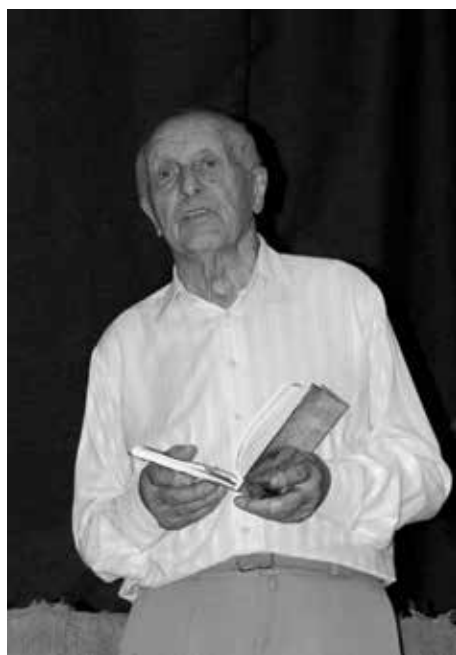
Knygos autorius ne tik dalijo autografus ant savo naujausios knygos, bet, kaip pats sakė, nesusingęs mediniame bareljefe iškalti prasmingus E. Šimkūnaitės žodžius: „Ko neišmokai žįsdamas, to neišmoksi žildamas“, kurių teisingumu, anot kraštiečio, jis pats įsitikino, nes ką jaunas būdamas Tauragnuose sužinojo, tas ir dabar galvoje liko. Bareljefą drožėjas padovanojo, kaip ir anksčiau daugelį kitų medžio drožybos darbų, Tauragnų krašto muziejui.

Palikimas šimtams metų

Ir dar – viena knyga. E. Šimkūnaitės paramos ir labdaros fondo (toliau – Fondas) pirmininkė B. Karnickienė teigė, kad tai, ką Tauragnų žiniuonė yra parašiusi, jau ir anksčiau buvo galima rasti elektroninėje erdvėje, vis dėlto net ir technologijų amžiuje atsitinka taip, kad įvairūs virusai, techninės nelaimės „suėda“ informaciją. Štai kodėl ir buvo nuspręsta visą E. Šimkūnaitės bibliografiją sudėti į knygą, kuri gali išlikti ir kelis šimtmečius. Anot B. Karnickienės, kad sumanymas taptų kūnu, reikėjo tam tikrų pajėgų, todėl Fondas kreipėsi į Vilniaus universitetą ir trys jo darbuotojos ėmėsi nelengvo uždavinio. „Šioje knygoje, kuri apima laikotarpį nuo 1948 m. iki 2021 m., yra visas E. Šimkūnaitės kūrinių sąrašas. Tas dalykas gali pasitarnauti kiekvienam, kuris norėtų parašyti rašinį, pasižiūrėti, kokiomis temomis rašyta, padaryti įvairias instaliacijas, performansus, kūrybines inscenizacijas... E. Šimkūnaitės kūryba yra įkvepianti ir apima įvairias sritis. Knygą sudaro dvi dalys. Pirmojoje – tai, ką parašė pati E. Šimkūnaitė, antroje – tai, kas apie ją parašyta iki 2021 m.“, – dėstė fondo pirmininkė.

Įvadą knygai parašė jau minėtasis B. Stundžia, tačiau į svečias šalis išlėkęs profesorius, nesusėję atvykti nei į vienos, nei į kitos knygos pristatymą. Viešnia gyrė kalbininką už išsamų įvadą, kuriame, anot specialistų, jau spėjusių susipažinti su knyga, yra labai nuodugnai išnagrinėta leidyne pateikta medžiaga. Jų nuomone, tai – vienas retesnių bibliografijos egzempliorių.

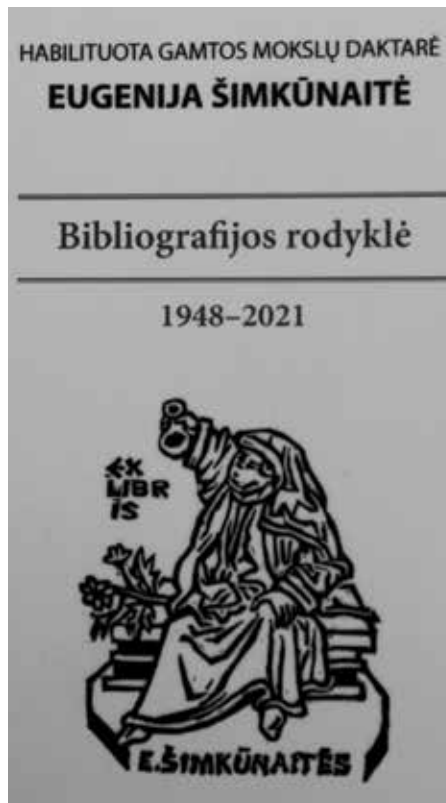
Nors, pasak B. Karnickienės, Tauragnų ragana daugiausia domėjosi vaistiniais augalais, tačiau, tie, kurie, girdėjo žiniuonę, žino, kad jai buvo nesvetimos įvairios te-



Naujausia Romualdo Šimkūno knyga „Po Tėviškės dangum“ skirta gimtajam kraštui

mos. Ji dirbo su archeologais, iš sėklų nu-
statinėjo, kokie augalai augo akmens am-
žiuje. Susidomėjusysis knygoje ras tą temą,
kurios jis ieško: horoskopai, medicina, mi-
tologija ar kt. Ten bus nurodyta, kokiam
leidinyje galima straipsnius rasti. Bibliote-
kininkai gali padėti jį užsisakyti iš naciona-
linės Martyno Mažvydo bibliotekos.

„Šita knyga pasitarnaus tiek studentui,
tiek moksleiviui, tiek mokytojui, tiek kie-
kvienam žingeidžiam žmogui, o ypač žinias-
klaidos atstovams, nes E. Šimkūnaitės lo-
bių yra 903 pozicijos, tad galite įsivaizduoti,
kiek ten visko yra: ir kaip naikinti tarakonus,
ir kaip saugotis nuo musių, ir kada vanduo
yra švaresnis šulinyje...“ – sakė B. Karnic-
kienė ir pridūrė, kad įdomesnį žiniuonės kū-
riniai jau yra sudėti į įvairiausias rinktines.
Vis dėlto dar ne visas garsiosios tauragni-
škos rašytinis palikimas yra išleistas – Fondas
saugo žolininkės mašinraščio originalą – kū-
rinėlių vaikams, parašytą 1973 m., – ir niekur
neskelbtą pjesę „Žalčių karalius“, kurią vieš-
nia pažadėjo Tauragnų mėgėjų teatro „Mo-
kas“ režisierėi Loretai Juškėnienei. Beje, šis
teatras su vaidinimu „Anoj pusėj ežero“ pa-
gal to paties pavadinimo Pulgio Andriušio
apsakymą, skirtą rašytojo 115-iesiems gim-
imo metinėms, ir užbaigė kultūrinę kraštie-
čių šventės dalį.



Birutė Karnickienė tauragniškiamis ir jų svečiams pristatė vos 30 egzempliorių tiražu išleistą vertingą Eugenijos Šimkūnaitės bibliografijos rodyklę



Tauragnų mėgėjų teatras „Mokas“ spektaklį „Anoj pusėj ežero“ skyrė kraštiečiui rašytojui Pulgiui Andriušui

Parengė Deimantė Kazokaite

Lietuviška tautinė dvasia išeivijoje, arba Prano Gasparonio skulptūra ir keramika

Deima ŽUKLYTĖ-GASPERAITIENĖ

Prano Gasparonio (1910–2005 m.) gyvenimo istorija yra tipinė dipukų kartos žmogaus istorija, kurios ašis – pabėgimas nuo sovietų okupacinės sistemos keliamų grėsmių ir mėginimas visavertį gyvenimą susikurti svetur. Tačiau šiandieninių pasaulinių iššūkių kontekste tokios gerai pažįstamos dipukų istorijos nuskamba naujai – įkvepia tikėjimo, drąsos nepalūžti ir nepasiduoti sunkiomis aplinkybėmis bei išlikti savimi.



Utenos krašto išeisvis, inžinierius P. Gasparonis buvo Nepriklausomos Lietuvos, vėliau – Lietuvos vietinės rinktinės karininkas, todėl Lietuvą užėmus sovietams pasitraukė į Vokietiją. Klajonės galiausiai atvedė jį į Los Andželą (JAV), kur, jo paties žodžiais tariant, likimo „svarstyklės persiviro meno pusėn“. P. Gasparonis baigė inžinieriaus karjerą ir ryžosi pradėti nuo jaunystės svajotas dailės studijas. Netrukus dailininkas įvaldė skulptūros ir keramikos sritis, nuo 1970-ųjų ėmė dalyvauti parodose. Jo kūryboje moderni forma susijungė su patriotiniais bei religiniais motyvais, greta profesionaliosios dailės darbų menininkas rado laiko kurti ir širdžiai mielą tautodailę – baldus ir kryžius.

Naujame Utenos kraštotyros muziejaus

leidinyje „Pranas Gasparonis: svarstyklės persiviro meno pusėn“ (sudarytoja Deima Žuklytė-Gasperaitienė, 2022 m.) pristatoma Gasparonio kūryba ir kitos veiklos sritys, liudijančios menininko įvairiapusiškumą ir smalsumą. Greta kūrybinės veiklos, P. Gasparonis buvo aktyvus visuomenininkas: dalyvavo lietuvių išėivijos saviveiklos, profesinės, religinės organizacijose, prisidėjo prie kultūrinės spaudos leidybos, inicijavo lietuviškų kapinių Los Andžele steigimą. Knygos prieduose publikuojami anksčiau neskelbti P. Gasparonio tarnavimo Lietuvos vietinėje rinktinėje prisiminimai „Nevalios keliais“ – juos užrašė pasitraukęs į Vokietiją. Dienoraščio formatu atkurtuose pasakojimuose greta asmeninių pasitraukimo iš Lietuvos detalių pristatoma

kariška kasdienybė, susirėmimai su Armija Krajova, kalėjimo Salaspilio koncentracijos stovykloje sąlygos ir kita istoriniu požiūriu vertinga medžiaga.

Toliau skaitytojams pateikiame leidinio ištrauką apie Gasparonio skulptūros ir keramikos darbus bei patirtas menines įtakas.

Profesionalaus dailininko kelią P. Gasparonis pradėjo 54-erių, jau sukaupęs turtingą gyvenimo patirtį. Buvo brandi asmenybė, turėjo tvirtas vertybes: Tėvynę, Dievą, šeimą. Gyveno toli nuo gimtinės, ir tai, be abejonės, veikė jo kaip menininko kūrybos temų ratą. O kokius pavidalus P. Gasparonio darbuose įgavo jo išgyvenimai? Kokios buvo skulptoriaus meninės vertybės, kas jas formavo – tarptautinių studijų Los Andžele aplinka, o gal Lietuvos išėivijoje vyravusios nuotaikos?

Pagrindus P. Gasparonio estetinio skonio formavimuisi padėjo jaunystėje jį supusi modernėjančios laikinosios Lietuvos sostinės aplinka. Studijuodamas jis kasdien žingsniuodavo į klasicizmą ir funkcionalizmą sujungusius Vytauto Didžiojo universiteto rūmus Kristijono Donelaičio gatvės kampe. Norėdamas namiškiams pranešti, kaip sekasi studijos ir darbai, lankydavosi Centriniam Kauno pašte, kurio vestibulius iki šių dienų tebėra grįstas lietuvių liaudies raštus atkartojančiomis plytelėmis. Laisvalaikiu užsukdavo į Paryžiui nenusileidžiančius stilingus kino teatrus „Romuva“, „Kapitol“ ar „Glorija“. Šiuose ir kituose Kauno modernizmo pastatuose vyravo internacionalumo ir unikali lietuviškos dvasios balansas, jis neišvengiamai paveikė jauno inžinieriaus meninę pasaulėžiūrą.

Menininko akiratis prasiplėtė pasitraukus į Vakarų, gyvenant Vokietijoje ir persikėlus į JAV. Čia P. Gasparoniui atsivėrė turtingas dailės kolekcijas turintys šalies



Pranas Gasparonis kūrybinio proceso metu apie 1970 m.



Per pasaulį keliauja poetas
(Poeto Bernardo Brazdžionio portretas),
1969 m.
Epoksidinė derva, bronzos milteliai,
48 × 35 × 32
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus



Utenos kraštotyros muziejaus leidinys
„Pranas Gasparonis: svarstyklės persviro meno pusėn“

muziejai, aktyviai veikiančios komercinės galerijos, gausi meno knygų ir kultūrinės spaudos įvairovė. Žinias dar labiau praplėtė studijos Los Andžele ir jas baigus įvykusi kelionė į modernizmo lopšį – Prancūziją ir daugelį garsių kūrėjų užauginusių Ispaniją. Menininkas ypač susižavėjo ispanų tapytojo Pablo Picasso kūryba, jam skyrė XX amžiaus „meno karaliaus“ titulą. Labiausiai P. Gasparonis vertino klasikinių modernizmą, tačiau drauge smalsiai stebėjo ir kai kurias savo gyvenamojo laiko meno kryptis: optinį, video-, šviesų, garso meną. Smalsus inžinieriaus protas palankiai žvelgė į meno kūrybai pasitelkiamas technines priemones, nors jų vertę ilgaamžėje meno istorijoje vertino skeptiškai. Metraštyje „Dailiojo meno pėdsakais. Įstojimo į klubo narių tarpą proga“ rašoma:

Revoliuciniu tempu ir užsidegimu menininkai daro visokius eksperimentus, su noru ne sukurti meno šedevrą, bet atrasti ką nors naujo. Menininkas stengiasi tapti originalu, išradėju mene, panaudodamas visokius optikos, akustikos triukus, elektros, elektronikos įrengimus bei skaičiavimo mašinas (kompiuterius). <...>. Ta gausybė naujų fenomenų šių dienų mene, yra visgi įdomus mūsų gyvenamo momento reiškinys, teikiąs daug malonumo, nuostabos ir pramogos.

P. Gasparonis kritiškai žvelgė ir į abstrakčiojo ekspresionizmo kūrėjus, abstrakcijas įvardijo kaip „netikrovės ir chaoso dvasią“. Nors dailininkas retoriškai klausė, ar tokie darbai gali būti vertingi lietuvių tautai, visgi tarp studijų metų jo darbų

randame ir eksperimentų abstrakcijos srityje. Būtent šiuose ankstyvuosiuose darbuose atsiskleidžia puikus formos dinamikos ir medžiagos galimybių pajautimas, gebėjimas kurti gyvas ir išraiškingas kompozicijas. Ryškiausi šio etapo P. Gasparonio kūriniai – iš gipso išlietos plastiškos, biomorfinėmis formomis varijuojančios skulptūros „Gulbė“ ir „Sūkury“ (abi 1967 m.). Jose menininkas silueto dalimi sumaniai paverčia tuščias ertmes, aplink jas sukuria kompozicinę įtampą. Šiuos aptakių, stipriai abstrahuotų formų paieškų bandymus galima sieti su XX a. 7-ojo dešimtmečio antroje pusėje visame pasaulyje išpopuliarėjusio britų skulptoriaus Henry’o Moore’o įtaka. Visgi prie šios krypties P. Gasparonis ilgiau neapsistojo ir jau netrukus sukūrė brutalistine estetika – ryškiu formų konfliktu, dinamiškais plokštumų susikirtimais pasižymintį abstrakciją „Burlaivis doke“ (1968 m.). Dar vieną naują žingsnį skulptorius žengė darbuose „Birutė ir Kęstutis“ (1969 m.) ir „Motina ir vaikas“ (1970 m.) – juos pagamino iš vielos ir nerūdijančio plieno skardos. Šios medžiagos buvo palankios kurti plastiškas, aptakias formas, tad skulptūros, nors pavadinimuose įvardyti konkretūs veikėjai, beveik neprimena žmogaus figūros. Studijų metais P. Gasparonis neapsistojo prie vienos medžiagos – nuosekliai išmėgino gipsą, bronzą, marmurą, nerūdijantį plieną ir skirtingus medžiagų apdirbimo būdus: lipdymą, liejimą, tašymą, lankstymą. Visgi arčiausiai menininko širdies taip ir liko nuo jaunystės pažįstamas

lipdymas ir medžio skaptavimas – vėlesnėje kūryboje P. Gasparonis prie nerūdijančio plieno ar vielos nebegrižo.

Solidžiausia Gasparonio abstrakcija galima laikyti darbą „Ikaro puolimas (Karo pūdymas)“ (1969 m., saugoma Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje). Dailininkas priėmė netikėtą sprendimą su lengvumu besiasocijuojantį sparnų motyvą sukurti iš sunkios marmuro medžiagos. Skulptūrai būdingos futuristinės užuominos, išreikštos per įstrižą kompoziciją, nedidelį objekto atramos tašką. „Ikaro puolime“ P. Gasparonis išradinai panaudojo medžiagos šlifavimo galimybes, suderino glotnų, nušlifuoatą ir pašiauštą paviršius. Per šiuos kūrinio aspektus – pavadinimo ir medžiagos pasirinkimą, medžiagos apdorojimą ir dinamišką kompoziciją – P. Gasparonis sukūrė stiprią vidinę įtampą pasižymintį darbą.

Studijų metu P. Gasparonis gavo ir klasiškinį akademinį skulptoriaus išsilavinimą, išėjo žmogaus figūros vaizdavimo mokyklą. Tai liudija studijuojant įvairiomis pozomis iš natūros lipdyti visafigūriai aktai: „Pertrauka“ (1966 m.), „Lūkestis“ (1967 m.), „Žmonijos ašis“, „Žmonijos svoris“, „Gintarėli, gintarėli“ (visi 1970 m.), taip pat daliniai kūno atvaizdai, portretai ir biustai: „Mildutė“, „Mildutės užkandžiai“ (abu 1970 m.) ir kiti. Šios dailininko akies ir rankos treniruotės praverė vėliau kuriant stilizuotus žmogaus atvaizdus – netrukus jie tapo pagrindiniu P. Gasparonio kūrybos motyvu.

Po studijų P. Gasparonio kūryba plėtojosi dviem kryptimis. Pirmoji buvo impresionistinė stilistika, ją menininkas pasitelkė kurdamas žinomų lietuvių išėivių portretus, simbolistines kompozicijas. Antroji – modernistinė, skulptoriaus taikyta laisvoms kompozicijoms patriotinėmis ir religinėmis temomis.

Impresionistinė P. Gasparonio kūrybos kryptis geriausiai atsiskleidžia poeto Bernardo Brazdžionio portretuose. Ryškiausias iš jų – biustas „Per pasaulį keliauja poetas (Šaukiu aš tautą)“ (1970 m.). Dailininkas B. Brazdžionį pavaizdavo lyg antikos poetą, gaubiamą plastiškų togos klosčių. Draperijų formos atkartojamos ir plaukų bangomis. Kompozicija svajinga ir gaubiamą mistinės auros – poeto žvilgsnis nuleistas, mažus, dramatiškas. Skulptūrai būdingas sąmoningai nenuodailintas, minkštas, aiškiai matomas rankos prisilietimas.

Panašūs bruožai ryškėja ir darbuose „Alė Rūta“ (1970 m.), „Lopšinė“ (1973 m.), „Laura ir Darija Žaliūnaitės“ (1970 m.), daug dėmesio juose skiriama plastiškam medžiagų perteikimui. Pastarosiose dviejuose skulptūrose ypač išraiškingai išnaudoti ilgi moterų plaukai – bangaudami lyg vilnys jie aprėmina kompoziciją: „Lopšinėje“ ratu supinti plaukai sudaro simbolinę tik motinai ir vaikui skirtą erdvę, o Žaliūnaitių biuste susiviję plaukai sujungia seseris, jos atrodo tarsi suaugusios į bendrą kūną. Kaip ir B. Brazdžionio, šie moterų portretai romantiški ir pakylėti.

Kai kuriuose portretuose P. Gasparonis vadovavosi akademistine realizmo tradici-

ja, portretuojamųjų nedailino ir neromantizavo, veikiau kruopščiai perteikė veiduose išsispaudusias laiko žymes. Šiai grupei darbų priskirtini signataro Mykolo Biržiškos (1968 m.), kunigo Jono Kučingio (1975 m.), rašytojų Jurgio Gliaudos (1975 m.) ir Alės Rūtos (1970 m.), žmonos Monikos Gasparonis (1972 m.), bičiulės Ilonos Bužėnaitės (1975 m.) portretai. Iš jų išsiskiria pora originaliai realistinę tradiciją praugančių, modernistinei dailės kalbai artimesnių darbų: rašytojų J. Gliaudos ir Alės Rūtos atvaizdai. Kaip pagrindą nuosaikiam J. Gliaudos portretui P. Gasparonis pasirinko medinę trapecijos formos knygų lentynėlę, joje padėjo tris rašytojo knygas. Lentynos forma žaismingai atstoja torsą, be to, jos šonuose tartum rankos išpjautos ovalios ertmės. Taigi rašytojo portretas čia kuriamas dvejopas: viena vertus, per išorinį panašumą, kita vertus, demonstruojant, kad geriausiai žmogų galima pažinti ne iš jo išvaizdos, bet iš nuveiktų darbų, o menininką – iš jo kūrybos. Antrasis dėmesį atkreipiantis kūrinys – vienas iš dviejų P. Gasparonio sukurtų rašytojos Alės Rūtos (tikras vardas Elena Viktorija Nakaitė-Arbačiauskienė-Arbienė) portretų. Jį, kaip ir J. Gliaudą, skulptorius konstruoja iš dviejų dalių – nuo tikrovės pernelyg nenutolstančio atpažįstamo portreto ir stilizuoto torso. Kurdamas torsą, P. Gasparonis nulipdė tik siluetą, o jo viduryje paliko tuščią ertmę – krūtinę. Kūno siluetas formuojamas pailgintomis rankos, jose – atversta knyga.

Didžiausio atgarsio tarp amžininkų sulaukė P. Gasparonio skulptūra „Dieve,

man padėk!“ (1971 m.). Joje vaizduojamas kovų už laisvę simboliu tapęs lietuvis Simas Kudirka, išgarsėjęs, kai dirbdamas laivo „Sovetskaja Litva“ radistu peršoko į gretimą amerikiečių kranto apsaugos laivą „Vigilant“ ir paprašė politinio prieglobsčio. Įgulai pabėgėlių gražinus atgal į Sovietų Sąjungos laivą, įvykis JAV sulaukė didžiulio atgarsio, kilo protestų bangos, o Amerikos lietuviams S. Kudirka tapo vienu iš pasiūlytųjų SSRS diktatui simbolių. P. Gasparonis pavaizdavo akimirką po lemtingojo šuolio. Kompozicijoje matome ant kelių klūpančią, maldai rankas sudėjusią S. Kudirkos figūrą, greta aiškiai nurodoma veiksmo vieta – gelbėjimosi ratas su laivo pavadinimu. Išlinkusi S. Kudirkos figūra, ypač pirmajame skulptūros variante, harmoningai atkartoja ovalią gelbėjimosi rato formą.

P. Gasparonis sukūrė šešis skulptūros variantus, juose skyrėsi nedideli niuansai. Kompozicijos varijuoja skalėje nuo impresionizmo iki realizmo – vienos yra eskiziškesnės, energingesnės, dramatiškesnės, kitos – kiek nuosaikesnės. Pirmąją grupę geriausiai atstovauja 1971 m. žurnalo „Lietuvių dienos“ viršelyje publikuotas skulptūros variantas; jam papildomo dramatismo pats P. Gasparonis suteikė kūrinio fotografiją sumontuodamas su au dringu debesų ir jūros fonu. Šis skulptūros variantas artimas šveicarų skulptoriaus Alberto Giacometti darbams: figūra nepaprastai liesa, pailgintomis galūnėmis, išsiskiria didele galva; taip pabrėžiamas žmogaus silpnumas didesnių už jį galių akivaizdoje.



Sūkurys, 1967 m.
Gipsas, h 28



Rūpintojėlis I, 1968 m.
Akmens masė, h 22



Rūpintojėlis II, 1968 m.
Glazūruota akmens masė, h 20



Dieve, padėk man! I
(Simo Kudirkos šauksmas), 1971 m.
Bronza, h 85



Aukuras, 1975 m.
Molis, glazūra, h 32



Paverpta Lietuva, 1968 m.
Gipsas, viela, medis, h 141

Iševijos atstovai skulptūrą „Dieve, man padėk!“ įvertino kaip „jaudinanti ir stipriausiai išduodanti Kudirkos tragediją kūrinių“. 1973 m. menininkas ją eksponavo M. K. Čiurlionio galerijoje Čikagoje S. Kudirkos ir Romo Kalantos aukoms atminti skirtoje parodoje-konkurse. Nors komisija skulptūrai neskyrė prizinės vietos, viename skaitomiausių lietuvių iševijos laikraščių „Naujienuos“ netrukus pasirodė nepasirašytas straipsnis. Jame išreikštas pasipiktinimas dėl komisijos sudėties (ją sudarė ne tik lietuvių dailininkai Kazys Varnelis ir Petras Aleksa, bet ir amerikiečių meno kritikas Rolandas Ginzelas) bei neteisingų konkurso prioritetų, dėl kurių liko neįvertinta P. Gasparonio kompozicija. Straipsnyje rašyta: „Mes visi žinome, kad tas konkursas ir jo pagrindinė tema yra grynai lietuviškos tautinės dvasios, tad prie ko čia tas svetimtautis? Kiek amerikiečiams yra vertas ir suprantamas mūsų laisvės troškimas, jie gi aiškiai mums įrodė Simą Kudirką išduodami. <...>. Kada mūsų paverpta tauta žudoma ir maža jos dalis patekusi į laisvę turėtų šaukti kaip Kudirka ir Kalanta šaukė, šaukti literatūroje, mene, muzikoje ir visur, kur tik pasitaiko proga, kad pasaulis tą kenčiančios tautos pagalbą šauksmą išgirstų. Tačiau mes, gyvenantys laisvėje, sąmoningai stengiamės nutildyti tą šauksmą, nes mes neišgyvename tos kančios ir todėl nepajėgiame suprasti anų anapus pasilikusiųjų.“

Autorius piktinosi, kad prizines vietas konkurse laimėjo „ultramodernistiš-

ki“, t. y. abstraktūs kūriniai, o ne patriotinių laisvės šauksmą perteikiantys darbai, tokie kaip P. Gasparonio „Dieve, man padėk!“. Pasipiktinimas veikiausiai kilo dėl kelių priežasčių: įsitikinimo, kad iševijoje gyvenantys lietuviai imasi didžiulės atsakomybės būti savo tautos laisvės siekio ambasadoriais, bei poreikio sukurti tradicinį įamžinimą kovojantiems už Lietuvos nepriklausomybę. P. Gasparonis taip pat buvo tokio požiūrio atstovas, taigi savo skulptūroje pernelyg nenutoldamas nuo realizmo jautriai perteikė iševijoje vyrusį S. Kudirkos kaip herojaus vaizdinį.

Kita P. Gasparonio kūrybos kryptis buvo modernistinė skulptūra ir skulptūrinė keramika. Pagrindinė jos tema, nepriklausomai nuo technikų ir medžiagų pasirinkimo, visuomet išliko žmogus, tačiau jo atvaizdą dailininkas kūrė nuasmenintą, smarkiai apibendrintą, simbolinį. P. Gasparonis savo skulptūrų herojais rinkosi archetipines figūras (motiną, vaiką, mylimąjį ir kt.), jos perteikė autoriui svarbias laisvės, tėvynės, šeimos vertybes.

Motinos archetipą įvaizdinančiose skulptūrose autorius kūrė tradicinį rūpestingos, pasiaukojančios moters paveikslą. Kūrinyje „Grįžo pabėgusi dukra“ (1970 m.) vaikas yra tarsi moters kūno tęsinys, kituose darbuose taip pat vaiko kūnas vaizduojamas kaip neatskiriama motinos dalis. Vis dėlto P. Gasparonio kūrybos kontekste išimtimi laikytina „Tremtinė“ (1969 m.) – viena įdomiausių autoriaus keraminių skulptūrų.

Kituose motiną vaizduojančiose dailininko darbuose matome ryšio su vaiku kūrimą, globą ir rūpestį, o „Tremtinė“ vaizduoja savyje užsisklendusią, į nevirtį panirusią moterį. Atsiribojimą nuo aplinkos autorius perteikia veidą uždengusiomis rankomis, ištrižomis klostėmis krintančio, kūną įsupančio sijono bangomis. Motina pavaizduota trumpam apleidusi į jos skreitą besiremiančius vaikus. Kūriniu autorius perteikia ramų šeimos gyvenimą apkartinantį, kitus jausmus nustelbiantį tėvynės ilgesį.

Kitas dažnas P. Gasparonio kamerinių skulptūrų motyvas – mylimieji. Skulptorius perteikia įvairias meilės stadijas: romantišką įsimylėjimą („Šokis“, 1967 m.; „Meilės prisipažinimas“, 1970 m.), vestuves („Priesaika“, 1973 m.), vaikų gimimą („Antras stebuklas“, 1972 m.; „Gyvenimo misterija“, 1973 m.), šeimos gyvenimą („Šeima II“, 1970 m.; „Jau nystė“, 1973 m.). „Meilės prisipažinimas“ pulsuoja švelnumu ir šia emocija primena klasikinius XIX a. pabaigos – XX a. pradžios kūrinius: prerafaelitų paveikslus, Auguste'o Rodino skulptūrą ir Gustavo Klimto paveikslą tokiu pačiu pavadinimu „Bučinyš“ (1882 m. ir 1907–1908 m.). Kaip ir klasikikai, P. Gasparonis figūras vaizduoja elegantiškai susipynusias, žvelgiančias tik viena į kitą. Skulptūrose, kai greta moters ir vyro vaizduojami ir vaikai, kūrinių ašimi irgi išlieka romantinis ryšys, o nedidelės vaikų figūros tik papildė kompozicijas.

Tėvynės temą P. Gasparonis pirmą kartą palietė Los Andželo miesto koledže kurdamas diplominį darbą „Paverpta Lietuva“ (1968 m.). Lietuvą skulptūroje tradiciškai pavaizdavo kaip jauną merginą, tačiau dramatinio kūrinio suteikė surištos jos rankos ir užrištos akys. Skulptūroje paveikiai sumodeliavo iškilius ir įdubusias formas, kūno siluetą. Lietuva įvaizdinama kaip bejėgė aplinkybių auka, kurią reikia globoti ir išvaduoti. Ilgesio tėvynėi temą dailininkas tęsė ir kituose darbuose „Žemele Lietuvos“ (1970 m.) ir „Širdgėla“ (1972 m.), juose taip pat dominavo atsidavimo likimui, gedulo nuotaikos.

Dar vienas dažnas P. Gasparonio kūrybos motyvas, taip pat sietinas su patriotinėmis temomis, buvo Rūpintojėlis. Šį motyvą dailininkas plėtojo keramikos technikomis. Išeivijos dailėje susirūpinusio Kristaus atvaizdas buvo ne vien religinis, bet ir archajiškas praeities ženklas, tautos kančių simbolis. Be to, kaip teigia šį iš liaudies meno atėjusį motyvą tyrinėjusi menotyrininkė Gabija Surdokaitė-Vitkienė, „nuo sovietų valdžios nukentėjusiems lietuviams Rūpintojėlis buvo paguodos, stiprybės ir pasipriešinimo šaltinis“.

JAV lietuvių išeivijos dailės kontekste P. Gasparonio Rūpintojėliai išsiskyrė stipria stilizacija ir itin laisva formos traktuote. Pirmuosius susirūpinusio Kristaus atvaizdus keramikos technikomis dailininkas sukūrė dar studijuodamas, taigi šie jo darbai buvo paveikti tuo pačiu metu vykusių eksperimentų abstrakcijos srityje. 1968-aisiais sukurtoje skulptūroje menininkas Kristaus kūną redukavo iki apibendrintų plokštumų, galvą vaizdavo kaip tuščiaavidurę apskritimo formą. Šią Kristaus galvoje atsiveriančią tuštumą galima interpretuoti kaip žmonijos nuodėmių ir vargų begalybės simbolį. Kita vertus, pirmosios P. Gasparonio Rūpintojėlio skulptūros neturi jokių krikščioniškosios ikonografijos ženklų, ji atpažįstama tik iš pavadinimo ir ranka galvą pasirėmusios sėdinčios figūros. Todėl į šių darbų prasmę galima žvelgti ir platesniame pasaulietiniame kontekste, prisiminti garsiąją prancūzų impresionisto Auguste'o Rodino skulptūrą „Mąstytojas“ (1902 m., tikėtina, kad Vašingtone, Niujorke, San Franciske ir kitur Jungtinėse Amerikos Valstijose esančias kopijas dailininkas buvo matęs gyvai), taip pat vieną ankstyvųjų kubisto Jacques'o Lipchitzo skulptūrų „Sėdintis žmogus“ (1925 m.). P. Gasparonis keraminius Rūpintojėlius kūrė moderniai apibendrintus, kamerinio dydžio – tokius, kurie kaip medžiaginis daiktas derėtų prie modernių 8-ojo dešimtmečio Amerikos lietuvių namų.

Kiekybės požiūriu didžiausią P. Gasparonio kūrybinio palikimo dalį sudaro taikomosios keramikos dirbiniai: vazos, dekoratyvinės vazos, arbatos servizai, dubenys,

žvakidės. Iš jų išraiškingiausios – dekoratyvinės vazos, tinkamos ne gyvoms gelėms, o sausiesiems augalams, verboms eksponuoti. Šiuose dirbiniuose svarbiausias dėmesys skiriamas skulptūrinei formai, originaliam kelių tūrių deriniui. Kelios ryškiausių šios grupės vazų savitai interpretuoja senovės graikų mitologinę dievybę – Atlantą. Vienoje jų (1974 m.) P. Gasparonis sukompounuoja tris figūras, virš galvos laikančias sferą atvertu viršumi. Ši vaza dekoruota žemę ir vandenį simbolizuojančių rudos ir mėlynos spalvų glazūra. Panašią kompozicinę schemą dailininkas atkartuoja ir kitame darbe (1974 m.) – trys moteriškos figūros ant iškeltų rankų laiko elipsę. Šioje kompozicijoje juntami Dailių menų klubo narės, archeologės Marijos Gimbutienės hipotezės apie senąją Europos religiją, garbinusią Deivę Motiną, palaikančią visos Žemės gyvybės ciklą, atgarsiai. Su senaisiais politistiniais tikėjimais taip pat sietina ir vaza „Augimas“ (1975 m.), kurioje dailininkas atkartuoja iškeltų rankų ir moters torso motyvą, moters kūną dar sykį vaizduodamas kaip gamtos gyvybės simbolį.

Kitai vazų grupei galima priskirti paprastesnius ir praktiškesnius, tačiau gausiai dekoruotus indus. Juose P. Gasparonis įspausdavo arba pasitelkdamas spalvotą glazūrą išpiešdavo įvairių augalinių motyvų, taip pat kurdavo iškilius Gedimino stulpų ornamentus. Panašų dekorą rinkosi ir kitų keramikos dirbinių puošybai.

Nedidelio formato, prieinamų kainų keramikos dirbiniai buvo komerciškai sėkmingi, tačiau sulaukė meno apžvalgininkų kritikos. Apie 1974 m. „Lietuvių dienų“ metu surengtą P. Gasparonio keramikos parodą išeivijos laikraštyje „Naujienos“ anonimas rašė: „Gasparonio vazos, puodukai, indėklai ir kitokie panašų kiaurymių bei tamsių atspalvių rakandai, išskirstyti atokiose dimensijose vienas nuo kito, labiau teikia vaiduoklišką kelmų įspūdį, negu keramikos meno objektų sueigą“. Tokį įspūdį galėjo sukurti P. Gasparonio polinkis indams suteikti gyvosios gamtos inspiruotas formas – tarkime, prasiskleidusio pumpuro. Parodoje glaudžiai išeksponuota keramika iš tiesų galėjo kelti eklektiškumo įspūdį, prie to veikiausiai prisidėjo profesionaliam eksponavimui nepritaikyta Šv. Kazimiero parapijos lituanistinės mokyklėlės aplinka. Vis dėlto pavieniui P. Gasparonio keramikos dirbiniai atrodo išraiškingi ir charakteringi, jie skirti tapti interjero akcentais.

Į P. Gasparonio taikomosios keramikos darbus įdomu pažvelgti jo amžininkų, Kalifornijos molio judėjimo narių, smarkiai veikusių viso miesto keramikos sceną, kūrybos kontekste. Otiso meno instituto Keramikos katedros įkūrėjo Peterio Voulkoso ir jo sekėjo Kennetho Price'o XX a. 6-ojo dešimtme-

čio buitinės keramikos darbuose matyti stiprios primityviojo meno įtakos. Jų kuriamos vazos – grubių, paprastų formų, dekoruotos antropomorfiniais veidų, kūno siluetų piešiniais, masyviomis netaisyklingomis geometrinėmis figūromis, tapybiškais potėpiais. P. Gasparonio keramikos darbuose taip pat randame Kalifornijos keramikos mokyklai artimų dirbinių, puoštų žmogaus figūros kontūrais, margomis linijomis, paprastų formų įspaudais, brūkšniais. Žinoma, daugelis šių darbų tiesiogiai siejasi su lietuvių tautodailės keramikos tradicija, tačiau kiti darbai išduoda studijų aplinkos ir, bendresne prasme, primityvizmo įtaką. Ji ryškiausiai atsiskleidžia išsyk po studijų baigimo, 1969 m. kurtuose darbuose, pavyzdžiui, vazoje, dekoruotoje netaisyklingais rombais, – analogiškų motyvų galime rasti Voulkoso „Anksstyvame butelyje“ (Early Bottle, 1957 m.), Price'o vazoje be pavadinimo (1957 m.). Kitas tų pačių metų P. Gasparonio dirbinys – asimetriška vaza keturias kakleliais, dekoruota įvairiais įrežimais. Apskritai įkvėpimo liaudies ar pirmųjų tautų mene paieškos buvo plačiai pokario keramikoje paplitęs, neatskiriama su modernistine formos sureikšminimo filosofija susijęs reiškinys.

Žvelgdami į P. Gasparonio kūrybinį kelią matome, kad nors dailininkas buvo gerai susipažinęs su šiuolaikinio meno tendencijomis, jam labiau imponavo nuosaiki modernistinė dailės prieiga, leidžianti perduoti aiškia žinia Lietuvos išeivijos auditorijai. Socialinis gyvenimas lietuvių bendruomenėje, aktyvus dalyvavimas išeivijos veikloje ir vyresnis, eksperimentinis nebe toks imlus amžius nulėmė kūrybinį susikoncentravimą į tautinius motyvus. P. Gasparonio kūryba atitiko išeivių savo tautiečių dalei keliamus lūkesčius: ji buvo moderni, tačiau gana saikingai stilizuota, lengvai atpažįstama. Tokia kūryba buvo aktuali nedidelei Baltijos šalių diasporai (P. Gasparonio skulptūros „Didžiausioji auka“ (1973 m.) R. Kalantai atminti reprodukcija buvo publikuota latvių išeivijos žurnalo „Laiks“, 1980 m., Nr. 2, viršelyje), tačiau ištikimybė konservatyvesnio meno teritorijai ribojo galimybes įsitraukti į amerikietišką parodinių gyvenimų, užmegzti profesinius santykius su kitų tautų dailininkais. P. Gasparonio kūrybos analizė padeda geriau suprasti, kodėl tik vienetai lietuvių išeivijos dailininkų įsitraukė į vietinį dailės gyvenimą ar įsiliejo į bendras tarptautines meno sroves. Svarbiausias jų darbų tikslas buvo išlaikyti tautinę savimone, už šalies ribų tęsti Lietuvos kultūrinio gyvenimo tradicijas, ir, nors tokia į išlikimą orientuota strategija leido susitelkti, drauge ir užkirto kelią platesnei Lietuvos reprezentacijai už bendruomenės ribų.

Parengė Deimantė Kazokaite

Mindaugas STUNDŽIA**Ciklas „Buvo toks senis...“**

Ryto debesys gūra,
Žaibo liepsnelė žalia
Sudraskė mano burę
Laukia skenduolio dalia...

* * *

Jo kelionė šlovėn nelengva
Pirmoji skuodžia aureolė
Nepaveja jos galva

* * *

Žydi naktys, vai žydi
Lyg orchidėjos
Žydi naktys lyg baltos lelijos
Ar juodosios tulpės
Žydi naktys, tik rožės nuvyto jau
Senio širdy

* * *

Senolė jam priekaištavo dažnai:
Per ilgai, per ilgai gyveni.
Jis tylėjo, tik skaitė knygas...
Senolė išėjo staiga
Po sierą žeme pailsėti.
O senis dar verčia dienas lyg lapus,
Lyg būtų pamiršęs kapus.

* * *

Senio laiptinėj gyveno
Trisdešimtmetė Rūta,
Apvaloka, tačiau ne drūta.
Dažnai ji varstė senio duris,
Šnekėjo jie apie daug ką:
Apie ūkį, bites,
Apie balzganą būtį,
Apie vystančią krūtį
Ir pienių vyną ragavo neprastą.
Rietėsi seniui ūsai aukštyn,
Bet sykį ji pakuždėjo į ausį:
Seneli, man į tėvus tinki...

* * *

Baltos avys, juodos naktys.
Avių jis neteko seniai,
O naktys lyg smilgos ilgos
Be vilties, be aistringų sapnų,
Tarsi žalvario sagtys čaižo mintis
Ir alsuoja nykia nebūtim...

* * *

Manęs seniai jau nėra
Manęs nebėra
Tik vardas iškaltas ant kapo
Manęs nebėra
Tik gyvas dar vaikšto šešėlis žeme...

Utenos apskrities agronomo Kazio Statulevičiaus likimas

Vytautas INDRAŠIUS

1940 m. birželio 15 dieną pamindama tarptautines sutartis ir pasiųsdama per 150 tūkstančių raudonarmiečių, Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą. O po mėnesio, liepos 18 dieną, prasidėjo valstybės tarnautojų masiniai areštai. Į tokių „nusikaltėlių“ tarpą pateko ir Utenos apskrities agronomas Kazys Statulevičius-Statulionis (1903–1962 m.). Tai buvo ryški asmenybė ne tik Aukštaitijos regione, kuriame dirbo agronomu, bet ir Lietuvoje. Jis buvo Tautininkų partijos veikėjas, Lietuvos Respublikos Seimo 1936–1940 metų narys, visuomenine veikla pasižymėjęs dar jaunystės metais.

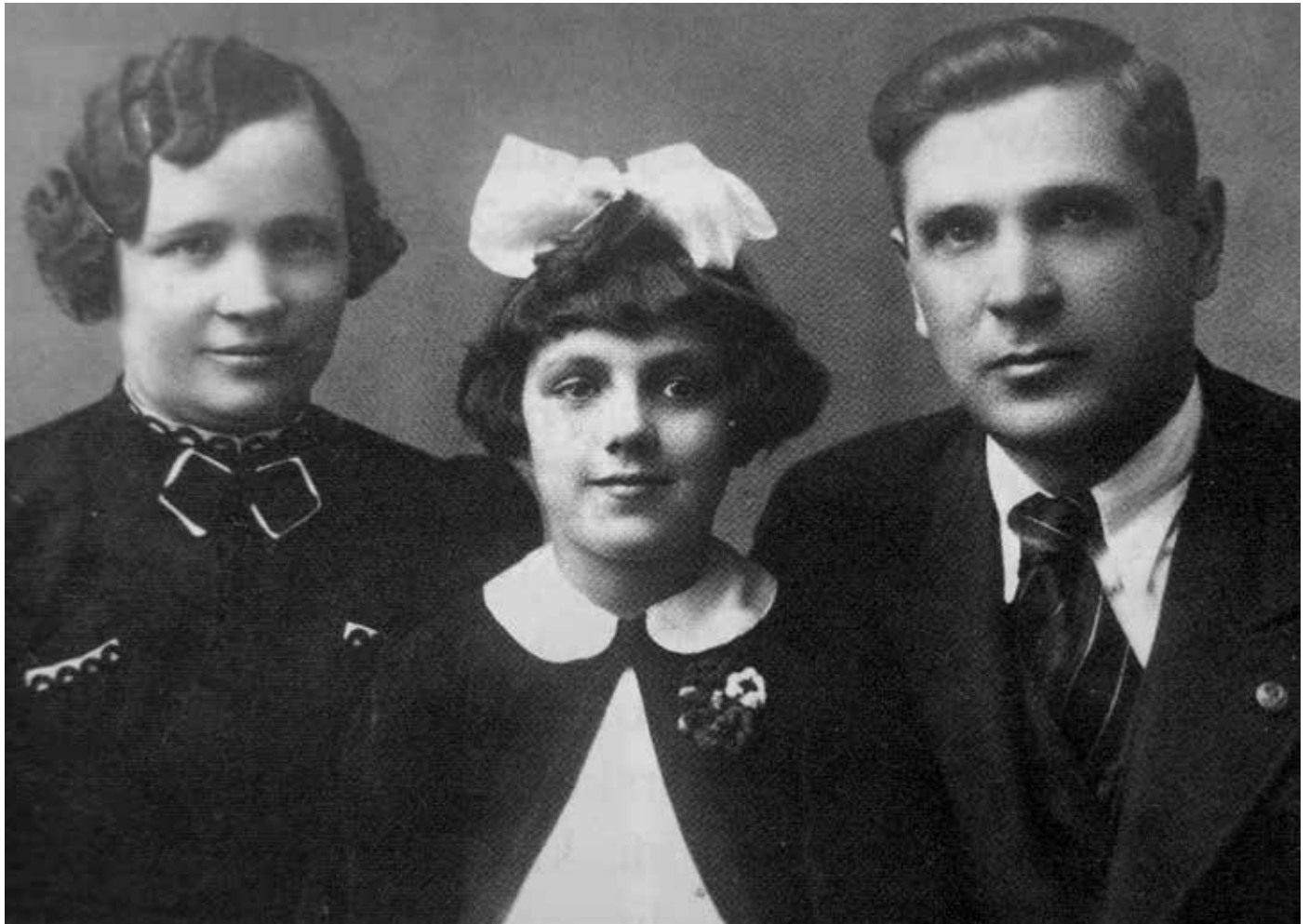


Be kaltės kalti

K. Statulevičius (po 1939 m. Statulionis) gimė 1903 m. kovo 2 dieną Zabičiūnų kaime, Antalieptės valsčiuje, Zarasų apskrityje, valstiečių Igno Statulevičiaus ir Domicelės Ilgarūbytės šeimoje. Augo dukra Onutė ir keturi sūnūs: Antanas, Balys, Kazys ir Leonas. Su gailėsčiu tenka rašyti, kad Antalieptės kapinėse tik vienišas jų tėvo Igno Statulevičiaus, mirusio 1931 m. sausio 14 d. kapas. Jo žmona ir vaikų motina Domicelė (1876–1955 m.), sribų išginta iš gimtų namų, mirė pas dukrą Oną Andriūnienę, Budrėnų kaime ir palaido-

Statulevičiaus, mirusio 1931 m. sausio 14 d. kapas. Jo žmona ir vaikų motina Domicelė (1876–1955 m.), sribų išginta iš gimtų namų, mirė pas dukrą Oną Andriūnienę, Budrėnų kaime ir palaido-

Statulevičiaus, mirusio 1931 m. sausio 14 d. kapas. Jo žmona ir vaikų motina Domicelė (1876–1955 m.), sribų išginta iš gimtų namų, mirė pas dukrą Oną Andriūnienę, Budrėnų kaime ir palaido-



Agronomas Kazys Statulevičius su žmona Stefanija Janišyte ir įdakra Aldona 1939 m.

ta Baltriškių kapinėse, vos už aštuonių kilometrų nuo Antalieptės. Vyresnieji sūnūs: Antanas (1899–1983 m.) ir Balys (1901–1919 m.) Statulevičiai savaistoriais 1919 m. liepos 27 d. išėjo ginti Lietuvos nepriklausomybę, tarnavo eiliniams Pirmame husarų pulke, dalyvavo kovose su bolševikais. Balys, apkasuose susirgęs, mirė 1919 m. rugsėjo 10 d. Kauno karo ligoninėje ir buvo palaidotas Kaune.

Jo brolis Antanas, po nepriklausomybės kovų sugrįžo į tėviškę, sukūrė šeimą, išgijo ūkį Dusetų priemiestyje Maskvyčių kaime ir pavyzdinai ūkininkavo. Po karo komunizmo statytojai Antaną Statulevičių apšaukė buože – nacionalistu ir 1948 m. gegužės 22 d. su žmona Karolina Marinėnaite, dukra Genute ir sūnumi Algiu ištrėmė į Stepanovkos miškų ūkį, Krasnojarsko krašte. Ten 1955 m. spalio 30 d. nuo vergiško darbo mirė Karolina. Vyras Antanas su vaikais į Lietuvą sugrįžo, tačiau tėviškėje Zabičiūnuose jiems vietos nebuvo. Apsigyveno Šilutės rajone. Palaidotas Palangos kapinėse.

Jauniausiąjį Igno ir Domicelės Statulevičių sūnų Leoną (1909–1986 m.) apkaltino dalyvavus 1941 m. birželio sukilime prieš okupantus ir 1950 m. liepos 27 d. TSRS Aukščiausiojo teismo karinė kolegija Vilniuje nuteisė kalėti 25 metams. Neatsižvelgė net į tai, kad iš fronto grįžo apdovanotas dviem medaliais, turėjo armijos vado Georgijaus Žukovo tris padėkas. Po Stalino mirties, kaliniui bausmė buvo sumažinta ir 1956 m. sugrįžo į Lietuvą. Gyveno su šeima Vilniuje, palaidotas Statulevičių šeimos kape senose Saltoniškių kapinėse.

Aktyvus darbe ir visuomeninėje veikloje

Jau minėtas K. Statulevičius, 1922 m. baigęs Zarasų gimnazijos 4 klases, išvyko mokytis į Dotnuvos žemės ūkio technikumą. Ten mokėsi patriotiškai nusiteikęs jaunimas, o išgirdę žinią, kad reikia atsiimti Klaipėdą, sudarė moksleivių būrį ir 1923 m. sausio mėn. išvyko padėti sukilėliams. Jų tarpe yra ir devyniolikmečio pirmakursio K. Statulevičiaus pavardė. Už tai jis vėliau buvo apdovanotas Klaipėdos išvadavimo bronzos medaliu ir Nepriklausomybės medaliu (1928 m.). Besimokydamas Dotnuvoje K. Statulevičius 1924 m. sausio 11 d. tapo Lietuvos šaulių sąjungos nariu ir jos veikloje aktyviai dalyvavo iki sovietinės okupacijos.

1926 m. liepos 1 d. baigęs techniku-

mą, būsimasis agronomas K. Statulevičius vasarą praleido gimtinėje, o lapkričio 5 dieną buvo pašauktas atlikti karinės prievolės kariuomenėje. Technikos pulke praėjęs kareivio apmokymus, 1927 m. sausio 9-ą buvo išsiųstas į karo mokyklą. 1927 m. gruodžio 16 dieną baigus karo mokyklos II aspirantų laidą jam buvo suteiktas atsargos pėstininkų leitenanto laipsnis (LCVA, f. 930. ap. 5, byla 3223, lap. 22)

1928 m. sausio 1 dieną K. Statulevičius buvo paskirtas Zarasų rajono Dusetų valsčiaus agronomu. Dirbo sėkmingai, tad tų pačių metų vasarą jį pervedė didesnio Zarasų rajono agronomu, o 1929 m. gegužės mėn. paaukštino pareigose – Utenos apskrities agronomu. 1931 m. jis buvo paskirtas Žemės ūkio rūmų II apygardos žemės tvarkymo komisijos nariu. Tais pačiais metais tapo ne tik Lietuvos Tautininkų partijos nariu, bet ir Utenos apskrities valdybos nariu, o nuo 1935 m. iki 1940 m. birželio 20 dienos buvo Utenos apskrities Tautininkų skyriaus pirmininku.

Važinėdamas po apskritį, kalbino jaunimą burtis į jaunųjų ūkininkų ratelius, valstiečių sueigose aiškino ne tik pažangaus ūkininkavimo naudą, bet agitavo ūkininkus tapti Tautininkų partijos nariais, kas vėliau sovietinių okupantų bus pabrėžiama kaip svarbus „buržuazinis – fašistinis nusikaltimas kovoje su revoliuciniu judėjimu šalyje“. 1936 m. gegužės 15 dieną K. Statulevičius buvo paskirtas dirbti Zarasų apskrities agronomu, kur ir žemės buvo prastesnės ir ūkininkų sąmoningumas mažesnis. Nuo 1939 m. vasario mėn. iki 1940 m. liepos 18 dienos arešto vėl dirbo Utenos apskrities agronomu.

Šalies IV Seimo narys

1936 metų vasarą, prasidėjus rinkimų į Lietuvos Seimą kampanijai, agronomas K. Statulevičius suaktyvino veiklą, dažniau važinėjo po valsčius, aiškino kuo tautininkai, palaikantys prezidentą Antaną Smetoną, yra pranašesni už kitus politikus ir liaudininkus.

Ūkininkai, nuo seno pažindami agronomą K. Statulevičių, kaip sąžiningą ir pažadus tęsiantį vadovą, tikėjo juo, palaikė jo agitacinę kampaniją, todėl 1936 m. rugsėjo 1 dieną nuo Ukmergės, Utenos, Zarasų rinkimų apygardos jis buvo išrinktas Lietuvos Respublikos IV Seimo nariu. Būdamas jame įvairių komisijų nariu, sekretoriumi bei pirmininku, iki 1940 m. birželio mėnesio svarstymui pateikė 31 projektą. Taip pat nuo 1937 metų būdamas Pavardžių įstatymo pro-



Kazys Statulevičius
Kauno kalėjime 1940 m.

jektui svarstyti pirmininku, 1939 metais savo pavardę pakeitė. Tapo Statulioniu.

K. Statulevičius ir darbe, ir būdamas Seimo nariu, Lietuvos klestėjimą ir ūkininkų materialinę gerovę išvelgė kooperatyvų veikloje. Kaimo žmonėms aiškino, kad „Lietūkis“, „Pienocentras“, „Maistas“, „Linai“ bei kiti kooperatiniai susivienijimai – tai centralizuota, naši ir savalaikė ūkininkų buitės darbų talkininkė. Pasisakymuose daugiausia dėmesio skyrė įstatymų projektams, susijusiems su žemės ūkio ir ūkininkų gerovės klausimais.

Išvežė apsirėngusį tik švarkeliu

1940 m. vasarą K. Statulevičius su žmona mokytoja Stefanija Janišyte ir įdukra Aldona (gim. 1929 m.) atostogavo gimtuose Zabičiūnuose. Liepos 18 dieną išvežti agronomo atvažiavo pats Utenos apskrities saugumo viršininkas su kalėjimo viršininku ir policininku Vildžiūnu.

Įdukra Aldona Keinienė prisiminė, jog juos tada pasitiko tėtis brolis Leonas Statulevičius ir pasakė, kad Kazys išėjo žvejoti, o kada grįš – nežinantis. „Norėjo mane pasiūsti link ežero, kad slėptųsi, bet tuo metu, mūsų nelaimėi, pasirodė ir tėvelis. Įvedė į trobą ir kol policininkas

darė krata, liepė ramiai sėdėti. Kratos metu dalyvavo kviestiniai zabičiūniškiai Aleksas Gruodis ir Angelė Vilkaitė. Kai kratos metu nieko kompromituojančio nerado, viršininkas piktai nusikeikė ir liepė eiti su jais. Kai tėvelis pradėjo atsisveikinti su šeima, tas pats saugumo viršininkas rusiškai pasakė: „Gana laizytis“, liepė sėsti už savo mašinos vairą, o šalia atsisėdo saugumo viršininkas. Išvažiavo užsimitęs tik švarką ant baltinių. Vėliau žmona į Kauno kalėjimą jam nuvežė kailinius, megztinį, vilnones kojines, kurie ir išgelbėjo jam gyvybę Sibire.

Zabičiūniškiai labai nustebė, kad išsiveža tokį dorą ir sąžiningą žmogų, tiek daug

padėjusių jiems ir Lietuvai. Visas kaimas surašė jo gerus darbus ir visi pasirašė, net komunistas Jonas Ilgarūbis uždėjo parašą ir nuvežė į prašymą į Kauną. Nepadėjo kaimiečių prašymas, nesugrąžino mums tėvelio ir asmeninės agronomo mašinos“, – iš A. Keinienės, gyvenusios Vilniuje prisiminimų, užrašytų 2005 m.).

Įrodė rusams, kaip reikia dirbti

Tardė K. Statulevičių Kauno kalėjime NKVD tardytojas saugumo seržantas Telnov tik du kartus: 1940 m. rugsėjo 2 d. ir gruodžio 25 d. Daiktinių įrodymų nėra, kompromituojančios medžiagos irgi nėra. Kaltinamasis silpnai atsakinėja rusiškai,

tai seržantėlis į jam pateiktus klausimus, žvelgdamas į kažkokią instrukciją pats suformulavo atsakymus: „Buvo Utenos apskrities Tautininkų partijos nariu. 1936–1940 m. buržuazinio Lietuvos Seimo nariu. Būdamas Seimo nariu ir Smetonos šalininku, važinėjo po apskritį ir populiarino valstiečiams fašistinių režimą, kuris kovojo su revoliuciniu judėjimu šalyje“.

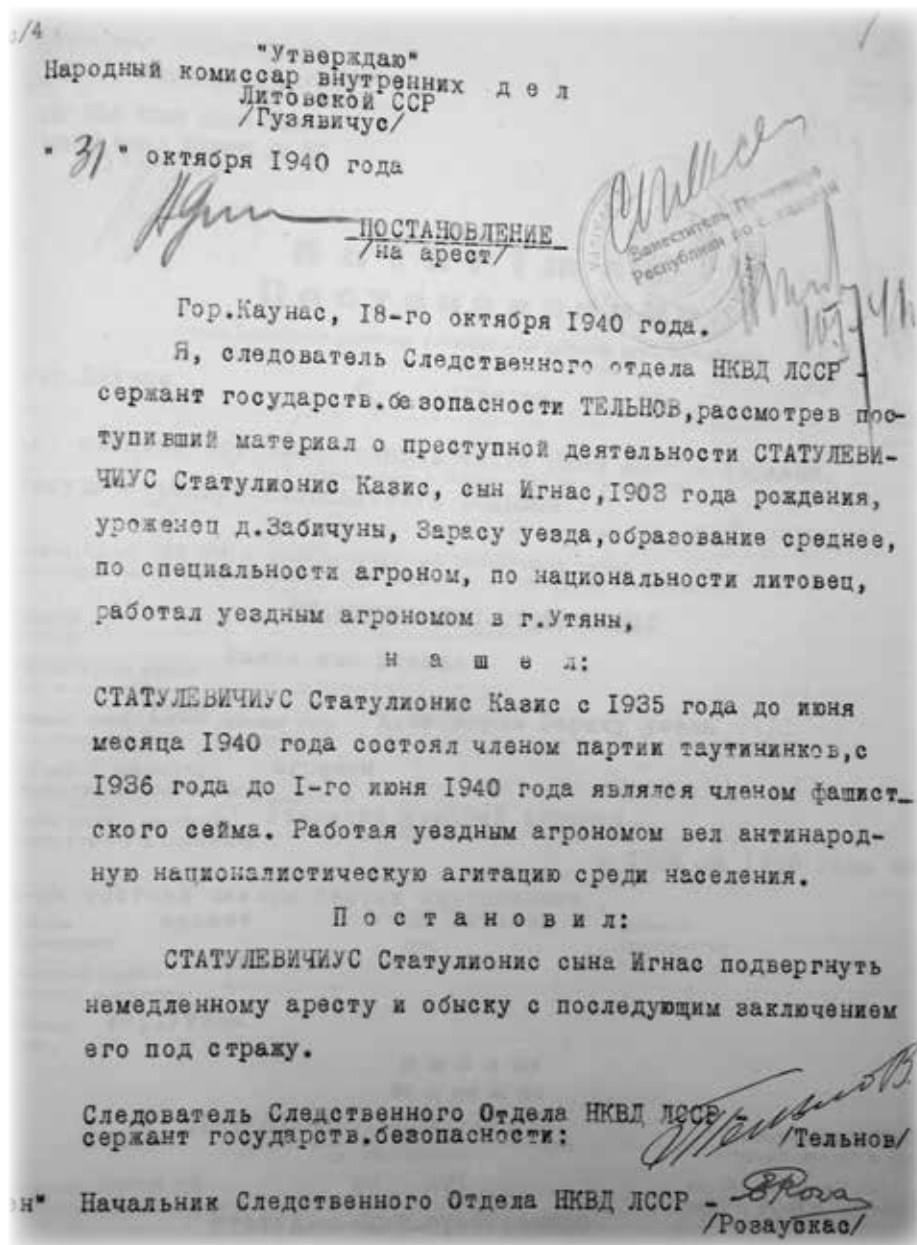
To užteko, byla buvo baigta ir atiduota NKVD Ypatingajam teismui, kurio „trojka“ 1941 m. kovo 1 dieną nedalyvaujant kaltinamajam, skyrė 8 metus kalėjimo. Prasižėjęs Vokietijos – Rusijos karui, K. Statulevičių iš Kauno išvežė į Verchne Izevsko kalėjimą, o nuo 1942 m. sausio mėnesio jis buvo laikomas Uchtos lageryje. 1948 m. liepos 5 dieną, pasibaigus baismės laikui, buvo siunčiamas į tremtį Žuravliovkos kaime, Kazachstane, Akmolinsko srityje. Iki 1953 metų dirbo Kalinino rajono žemės ūkio skyriuje agronomu-planuotoju, po to – Žuravliovkos MTS agronomu-planuotoju.

Prasižėjęs Kazachstano stepėse plėšinių žemių įsisavinimui, K. Statulevičius 1955 metais buvo paskirtas Žuravliovkos mašinų-traktorių stoties vyriausiuoju agronomu ir ten dirbo iki išvykimo į Lietuvą – 1957 metų balandžio 27 dienos. Kiek žinoma, Kazachstano stepėse tremtinys agronomas rusams įrodė, kaip sumaniu ir gerai suplanuotu darbu galima pasiekti puikių rezultatų.

Į Lietuvą kalinys-tremtinys agronomas K. Statulevičius išvyko gausiai apdovanotas sovietinės valdžios – atsivežė ne tik „Garbės ženklą“ ordiną, bet ir medalių „Už plėšinių įsisavinimą“ (abu įteikti 1957 m.). Be to, buvo apdovanotas mažuoju aukso (1956 m.) ir didžiuoju aukso (1957 m.) medaliais. Visasajunginėje pasiekimų parodoje Maskvoje bei ištisu glėbiu Garbės raštų. Tai labai retas atvejis, kai sovietiniai vadovai, įbauginti nesena vykusią Stalino represijų, taip dosniai apibėrė vyriausybiniais apdovanojimais politinių kalinių ir tremtinių, dar netgi ne rusų, o lietuvių (LYA, K. Statulevičiaus b/ byla P – 12516 ir įdukros Aldonos Keinienės asmeninis archyvas).

Į Lietuvą K. Statulevičius grįžo su žmona Stefanija Janišyte (1903–1981 m.), kuri pas tremtinių vyrą atvyko 1949 m. Apsigyveno Šilutės mieste. Čia jis dirbo Žemės ūkio mokyklos mokomojo ūkio valdytoju, o buvusi mokytoja Stefanija gavo darbą banke. 1960 m. abu persikėlė į Palangą, tačiau kalėjimų palaužta sveikata neleido ilgai džiaugtis laisve. K. Statulevičius mirė 1962 m. rugpjūčio 14 dieną. Palaidotas Palangoje.

Parengė Vytautas Ridikas



Sovietinė klastotės dokumentas. Kazys Statulevičius buvo areštuotas 1940 m. liepos 18 d. Orderis areštui, patvirtintas ministro Guzevičiaus, išduotas kaliniui esant Kauno kalėjime

Elvyra TAURAGNĖ

Iš ciklo „Džiaugsmingos būties akimirkos“

Tebedvelkiant žvaigždynams

Rudens ciklas

PUOTA RUGSĖJO ŽVAIGŽDYNUOSE

I

– Te nusileis po kojom Paukščių takas
ir qžuolai sustos garbės sargybon.
Man spindinti delčia dabina plaukus ir neša debesys žvaigždėtą šydą.
Paduokit devyniais žaibais karietą ir pats Perkūnas tebūnie vežėju...
Tai aš – lig šiol Pelenė neregėta
į pasakišką žvaigždžių puotą skrieju.

II

– O, prince, nenustebk, kad šiūkščios rankos.
Jos daug sunkių javų pėdų surišo.
Joms daug linų nurauti teko ir bulves iš vagų maišuos surinkti.
Tu, rodos, klausei, kur dainų išmokau
ir suktis smagiam polkos sukuryje.
Tai siela ilgesiui mokėjo duoklę,
kai skundės kaimo gegužinėj.
– Bijai, kad spaudžia krištolo kurpaitės,
kad neiširtų pintos kasos gintarinės.
Esu po rasą geliančių braidyt įpratus,
o vėjo mano garbanos – nebijo.

III

– Nerodyk žalio malachito menių
ir nesigirki brangenybių skryniom –
melsvi man rugio želmenys vaidenas,
kur aidi vyturiai dangaus žydrynėj.
Tu siūlai tapti man žvaigždžių valdove.
Dėvėti rūbais kerinčios Aušrinės.
Bet kas ten, be manęs, pralinksmins klonius,
kas išdalins po saują krištolą šaltinių...
– Girdi?
Antri gaidžiai jau kaimus kelia.
– Matai?
Rūkai jau sklaidos virš beržynų.
Man laikas paskubėti grįžt į žemę,
jaučiu, kaip duonos kvapo pasiilgau.

IV

– O ten, žinok, dabar – patsai rugsėjis,
ir kvepia ką tik išverstas arimas.
Ten moterys pavargusius sėjėjus
garuojančia rieke ir obuoliais vaišina.
– Net tavo pasakiškai puikus rūmai
su trykstančiais fontanais, vynuogynais,
prilygti negalės tyram jaukumui,
ką man suteiks krikštasuolis medinis...
Kada už rudens gėrybių stalo
susės bulviakasy savi kaimynai,
ir bus visiems šnekų, dainų be galo
nuo mūsiškai puotojančio aukštaitiško miežinio.

Dotnuva – Utena 1968 m.

Žibėčiai – išsiskirstymas į vienkiemius

Virgilijus LUKOŠIUS

Žibėčiai – kaimas Molėtų rajono pačiame pakraštyje prie kelio Utena–Alanta. Tai buvęs tipinis gatvinis kaimas ant Skiemonių–Kaniūkų vieškelio, su savo „ulyčia“, senaisiais laikais priklausęs Alantos dvarui. Tarmiškai žmonės nuo seno kalba „iš pa Utenas“ šnekta. Dėl pavadinimo kilmės yra įvairių legendų. Viena jų – kad ant Dirvės kalno senovėje žeminėje gyveno Rinkus, pravarde Čirba. Jam tamsiais vakarais deginant žiburį, švieselė žybčiojo ir praeidami ar pravažiuodami vieškeliu žmonės tą vietą pradėjo vadinti Žibėčiais. Kalno viršuje yra pažymėta senkapių vieta, o kalno vakarinėje pusėje netoliese už keliuko tebesiglaudžia senosios Žibėčių kapinės.

Pirmą kartą šis pavadinimas paminėtas dar XVI amžiaus pabaigoje. Dabar gi – 2019 metais – Molėtų rajono laikraštis „Vilnis“ įdomiausiu rajono vietovardžiu, o gal ir gražiausiu, išrinko Žibėčius. Paskutiniu metu kaimas dažnai lankomas piligrimų ir šiaip keliautojų, nes ten stūkso Palaimintojo arkivyskupo Teofilio Matulionio protėvių sodybos pamatų akmenys. Taip pat šalia, Gurapolyje, gimė prieš keletą metų miręs kunigas (poetas, tautodailininkas, medžio drožėjas, egzorcistas) Edmundas Rinkevičius.



Žibėčių „ulyčia“ šiuo metu – palaimintojo Teofiliaus Matulionio protėvių gimtinės medžiai ir kaimo bendruomenės pastatytas paminklas jam atminti (dešinėje)

Žemė maitintoja

Pirmosios nepriklausomos Lietuvos valstybės laikais vyko sudėtinga žemės reforma. Žibėčiai tuo metu priklausė Utenos apskrities Aluntos valsčiui (tada dokumentuose, o ir dabar tarmiškai taip vadinama Alanta – aut. past.). Lietuvos centriniame valstybiniame archyve (LCVA) yra daug kaimų išskirstymo į vienkiemius bylų. Šias bylas vedė Žemės reformos valdybos (priklausiusios Žemės ūkio ir valstybės turtų ministeriui) Žemės tvarkymo departamentu apskričių žemės tvarkytojai.

Žibėčių kaimo išskirstymo į viensėdžius pagrindinėje byloje yra virš dviejų šimtų puslapių įvairių dokumentų. Bylą vedė matininkas Albinas Stančiauskas, o pradėta ji 1933 m. balandžio 20 d. Be to, prie pagrindinės bylos yra Techninė dalis. Ji matininko pildyta irgi tuo pat metu, o joje pateikta geodezijos žurnalas, plotų išskaičiavimo koordinatės, kaimo išskirstymo juodplanis, kiti dokumentai. Viso – apie 100 puslapių. Pridėti ir svarbūs istoriniai šaltiniai – kaimo žemės paskirstymo valstiečiams ir iliustracijos planai – nuo caro laikų jau stipriai susinešioję, apiplyšę, bet informatyviai labai vertingi. Techninė dalis buvo tikrinta kitų matininkų tų metų pabaigoje, dar po dviejų

metų, o galutinai susegta tik 1939 m.

Jau 1925 m. lapkričio 4 d. Utenos apskrities žemės tvarkytojas gavo Žibėčių I kaimo gyventojų Serapino Rinkevičiaus, Jurgio Kurkio, Valentino Matulionio, Alfonso Zlabicko, Kazio Satkūno, Stasio Satkūno, Antano Satkūno, Rapolo Rinkevičiaus ir Antano Matulionio prašymą, kad kitais metais atrastų galimybę įtraukti į išskirstymo į vienkiemius darbų planą ir atsiųstų matininką, kurį pažada išlaikyti. Minėta, jog „beveik 8 valakų sodžiuje yra 16 ūkininkų, daugybėje rėžių ūkį vesti sudėtinga, po Pasaulinio karo trobos suirę ir taisyti nebeapsimoka“. Raštingi buvo ne visi prašytojai, o tik S. Rinkevičius, A. Zlabickas, V. ir A. Matulioniai, A. Satkūnas, pasirašę ir už kitus. Rezoliucija buvo tokia, kad kitiems metams tokios galimybės nėra. Kitąmet panašiu laiku – vėl kaimo gyventojų, tik jau kitokios sudėties, prašymas ir vėl atsakymas, kad greitai metu galimybės nėra.

1931 m. vasario 5 d. dalyvaujant kaimo seniūnui A. Matulioniui (antspaudas uždėtas kažkodėl gretimo Kaniūkų kaimo) ir matininkui Kaziu Kireiliui iš 30 savininkų į sueigą susirinko 25. Iš valdžios gautuose akcinės „Spaudos“ bendrovės

spausdintuose blankuose įrašoma, kad nutarta išsiskirstyti viensėdžiais, o įgaliojtiniais išrinkti jau minėtą A. Matulionį, Joną Satkūną ir Teofilį Šaltenį, kurie dalyvautų matuojant žemę. Bendram naudojimui paliekama 3 ha miško, žvyrynas, girdykla ir kapai. Pažymima, kad tvarkomo ploto dydis, kartu su 20,5 ha žemės, paimitos iš 1926 m. išparceliuoto Gurapolio dvaro mažažemiams, sudarė 357,76 ha. Po kiek laiko pridėtas 1931 m. balandžio 29 d. Antano Kurkio iš Gaidamonių kaimo, Aluntos valsčiaus prašymas, kad į sąrašus įtrauktų ir jį, nes jo 4 ha žemės matininko buvo užrašyti jo tėvui J. Kurkiui.

Vėliau, 1933 m. balandį, darbą pradėjo kitas matininkas A. Stančiauskas, kuris išsiuntė visiems besiribojančių su kaimu žemių savininkams šaukimus atvykti į sienų atribojimą. Įdomu, kad tarp Žibėčių II kaimo gyventojų, kelių Saveljevų, Ivanovų, Ribakovo bei Lepiochinienės, pašauktas ir S. Rinkevičius iš Žibėčių I kaimo, bet kaip Žibėčių II vienkiemio savininkas (greičiausia jis žemę įsigijo jau po šio kaimo 1915 metų išskirstymo į vienkiemius). Sienoraštis surašytas 1933 m. balandžio 22 d. pasirašant besiribojančių su Žibėčių kaimu žemių savininkams: Atkočiškio vienkiemio



– J. Slizys, Traineliškių vienkiemio – N. Momeniškis, Smaltiškio dvaro – V. Čečerigis, Gagarinės vienkiemio – M. Gaidys, Zapijuvkos vienkiemio – J. Krikštonis ir K. Atkočius bei minėti Žibėčių II kaimo besiribojančios žemės savininkai. Motiejūnų ir Voversių kaimai buvo atmatuoti jau anksčiau, o Anykščių miškų urėdijos ribos nuo Vastapo ežero irgi jau buvo atskirtos magistralinėmis linijomis.

Cariniai kaimo planai

Reikia atkreipti dėmesį, kad Žibėčių I kaimą prieš Lietuvos valstybės susikūrimą sudarė dvi dalys ir nepainioti su dabar toje pačioje Suginčių seniūnijoje šalimais šiauriau esančiais Žibėčiais II (Antrieji Žibėčiai, vietinių vadinami Levaniškiu) – ten buvo didelis kažkada iš carinės Rusijos pabėgusių sentikių kaimas, kuris vienkiemiais išskirstytas dar 1915 metais. Tad Pirmųjų Žibėčių viena dalis – vakarinė – „prie caro“ priklausė tada taip pat buvusiam Alantos valsčiui, o kita – rytinė dalis – Anykščių valsčiui.

Ką galime pamatyti žemės paskirstymo ir iliustracijos planuose? Žemės paskirstymo planai carinės valdžios sprendimu buvo sudaromi po baudžios panaikinimo manifesto 1861 m., kai valstiečiai gavo asmens laisvę ir dvarų žemės. Nors reforma buvo sudėtinga ir vyko sunkiai, lėtai, kad ir dėl šeimų dalijimosi, bet procesas jau buvo prasidėjęs ir pajudėjo. Kiekvienas kovojo už save – stambiaji dvarininkai nenorėjo prarasti gerųjų žemių, o valstiečiai pokyčių norėjo kuo greičiau. Reformoje numatyta, kad iš karto dvarininkui reikėjo sumokėti 20 proc. skirtinės žemės vertės, po to – likusią sumą su procentais per 49 metus išsiperkant iš valstybės. Taip pat dar kurį laiką dvaro valstiečiai turėjo eiti lažą ar mokėti duoklę. Paprastai skirtinės žemės valstiečio ūkyje buvo 1 valakas (apie 21 hektarą), o bežemiai turėjo gauti apie 3 dešimtines.

Nors daugiau žemių ir valstiečių priklausė privatiems dvarams, bet konfiskuojant žemes iš sukilimų dalyvių, vienuolynų ar bažnyčios ir kitaip, susidarė ne ką mažiau valstybinių dvarų. Juose buvo taip vadinami valstybiniai valstiečiai, kurių padėtis buvo gal kiek geresnė. Panašiai tuo pat metu su baudžios panaikinimu pradėta vykdyti ne mažiau sudėtinga valstybinių dvarų iliustracija, t. y. išsamus tokių dvarų žemių ir inventoriaus aprašymas.

Kada Žibėčių kaimas buvo padalintas į dvi dalis, kada dalis jo atiteko Smaltiškio dvarui, kada kita dalis buvo perimta valstybės, ir kas tos „buvusios fermos“ rytinėje kaimo dalyje?.. Tai klausimai, kuriems dar reikia atsakymų.

Štai Kauno gubernijos Alantos valsčiaus dvarininkės Honoratos Bortkevičienės, Franco dukters, Smaltiškio dvaro Žibėčių kaimo 1877 m. paskirstymo plane (žr. pridėtą ištrauką) matoma, kad kaime viso yra 174 dešimtinės ir 600 kvadratinių sieksnių žemės, iš kurios: sodybinės – 7 dešimtinės ir 200 kv. sieksnių, ariamos – 115 dešimtinių ir 1900 kv. sieksnių, šienavimo – 36 dešimtinės ir 1 700 kv. sieksnių, ganyklų – 13 dešimtinių, nenaudojamos (keliai, prūdas) – 1 dešimtinė ir 1 400 kv. sieksnių.

Surašytos gretimos žemės, su kuriomis ribojasi kaimas. Tai – su antrąja Žibėčių kaimo rytine dalimi – valstybiniais valstiečiais, Motiejūnų kaimo valstiečių savininkų ir Jagelienės žemėmis, Sofijos Kuliešienės Gurapolio dvaru, H. Bortkevičienės Smaltiškio dvaru, Leonovkos arba 2-ųjų Žibėčių kaimo naujakuriais (jie visi išvardinti plane). Yra ir visų parašai. Kaip pastaba parašyta, kad vienas besiribojantis žemės sklypas priklauso tridešimtininkui Jokūbui Rinkevičiui (kaip minėta aukščiau, bežemiai per baudžios panaikinimo reformą turėjo gauti tris dešimtines žemės – aut. past.). Šiame žemės paskirstymo plane matyti 8 sodybos „ulyčioje“, keliai į Alantą, Voversius, Gurapolį ir Uteną (šis turbūt per Kaniūkus). Kelio į Voversius ir Gurapolį sankryžoje stovi kryžiaus ženklas. Už visus tos dalies kaimo žemių savininkus bei kitos dalies besiribojančių žemių valstybinius valstiečius plane pasirašė J. Satkūnas.

Kitame plane – Kauno gubernijos Anykščių valsčiaus valstybinio Žibėčių dvaro Žibėčių kaimo 1869 m. iliustracijoje matome besiribojantį tą patį H. Bortkevičienės Smaltiškio dvarą, Vilgočių Vastapų dvarą, ežerą. Nuo Utenos–Alantos kelio pro pelkę dešinėje prie pat atsišakojimo ir kapinių tolėliau kairėje eina keiliukas į kaimą ir įeina tarp kelių „ulyčios“ sodybų (šiek tiek kitoje vietoje nei dabar). Viso kaime toje dalyje pažymėtos 8 sodybos, o plotas sudarė 123,58 dešimtines. Dar plane atskirame žemės plotelyje paminėtas besiribojantis dvarininko Butlerio Labeikių dvaras, minimi ir Žibėčių valstybinio dvaro (buvusių fermų) valstiečiai.

Kas tie senieji Žibėčių valstiečiai?

Vakarinės kaimo dalies žemės paskirstymo plane (žr. pridėtą schemą) išvardinti šie žemių savininkai: Izidorius Matulionis, J. Kurkis, Vincas (Vikentij) Rinkevičius, Mykolas Karvelis, Martynas Matulionis, Mateušas Ališauskas (Olševski), Simonas (Semion) Staškūnas, Benediktas Žlabickas (kai kuriuose dokumentuose vartojama ir ši „Zlabicko“ pavardės forma). Tame pat plane iš rytinės kaimo

dalies pasirašė šie valstybiniai valstiečiai: Andrius Šaltenis, Izidorius Satkūnas, Motiejus Kurkis ir Petras Kisielius.

1933 m. balandžio 23 d. sudarytame papildomame kaimo sueigos nutarime, be tuo metu esančių 36 savininkų, surašyti ir pirmieji žemių savininkai pagal pridėtus senuosius duotuosius aktus.

Tad pagal 1867 m. sausio 25 d. duotąją ir 1896 m. liepos 26 d. įvedimo aktus skirtinę žemę (t. y. gautą per reformą) toje kaimo dalyje (Smaltiškio dvaro) viso virš 20 dešimtinių arba po 23,04 ha buvo gavę senieji gyventojai: Jokūbas Kurkis, Simonas Rinkevičius, Stasys Karvelis, M. Matulionis, Gabrielius Ališauskas, Simonas Staškūnas (taip pavardė užrašyta duotojoje, o vėliau XX a. jo įpėdiniai užrašomi jau kaip Satkūnai), I. Matulionis ir naujai apdovanotas B. Žlabickas. Tomas ir Jokūbas Rinkevičiai pateko į tridešimtininkus ir per abu turėję 3,28 ha. Dar buvo daržininkai Laurynas Karvelis, Simonas Satkūnas, Gabrielius Jočys ir Marijona Matulionienė turėję po 14 arų

Antroje kaimo dalyje (Anykščių valsčiaus) pagal 1872 m. sausio 14 d. iliustracijos duotuosius aktus maždaug po 25,5 ha žemės ir 1 ha miško gavo šie valstybiniai valstiečiai:

- M. Kurkis, sūnus Gabrieliaus, jo ūkyje 3 „dūšios“.

- I. (Sidoras) Satkūnas (kitoj vietoj Staškūnas), sūnus Antano, 4 „dūšios“.

- Jokūbas Satkūnas, (kitoj vietoj Staškūnas), sūnus Andriaus, 5 „dūšios“.

- A. Šaltenis, sūnus Juozo, 5 „dūšios“.

- Ignas Kisielius, sūnus Igno, 2 „dūšios“.

Kazimieras Rinkevičius, sūnus Jono (kitoj vietoj Rimkevičius, 3 „dūšios“), Petras Kisielius, sūnus Igno (4 „dūšios“) ir Jokūbas Grižas, sūnus Juozo (3 „dūšios“) gavo po kiek daugiau nei 0,5 ha. Gavę virš 20 dešimtinių per metus turėjo mokėti išdui daugiau kaip 23 rublius. Kaip nenaudojama žemė išskirta samanynai, pelkės, statūs nuolydžiai, kapinės, keliai, gatvė.

Vėliau vyko daugybė gyvenimo įvykių, dėl ko savininkų sudėtis keitėsi. Žmonės mirė ir gimė, tuokėsi, pirkė ir pardavė, nusigyveno ar prasigyveno... Turėjusiems daugiau vyriškos lyties vaikų, paveldėjimo keliu ūkiai smulkėjo. Kai kas atėjo už kuriuos. Įvairiai buvo.

1865 m. Žibėčių kaimo dalies, priklausiusios Smaltiškio kaimo bendruomenei, žemės vertė, kuriai valstybė suteikė paskolą ir kurią reikėjo išmokėti, sudarė 2660 carinių aukso rublių. Jau 1896 m. Smaltiškio dvaro įvedimo akte Kauno notaro I. Grigorovičiaus paminėti šie dalyvavę valstiečiai: J. Kurkis, Vincas Rinkevičius, Julijona Karvelienė, S. Staškūnas, J. Rinkevičius,

Marijona Kurkienė, Agota Karvelienė, Uršulė Jočienė, Adomas Matelianis, sūnus Izidorius, Adomas Matelianis, sūnus Martynas, Jokūbas Zlabickas, sūnus Benedikto, o už visus pasirašė Mateušas Satkūnas.

Reformos eiga

1933 m. balandžio 23 d. sudarytas papildomas kaimo sueigos nutarimas, patikslinantis ankstesnį 1931 m. vasario 5 d. nutarimą, kuriame išvardinti tuo metu esantys jau 36 savininkai, išrinkti nauji įgaliotiniai – anksčiau buvęs T. Šaltenis ir Jonas Žlabickas, o bendram naudojimui paliekama tik žvyras ir kapai.

Techninėje dalyje iki išskirstymo į vienkiemius tų metų rugpjūčio 18 d. kaimo išvardintas 41 savininkas (kai kur prie savininkų nurodyta po kelis tos šeimos asmenis), kurie turėjo 341,3 ha 1303 rėžiuose. Tad kiek rėžių buvo 1 sklype ar 1 ha nesunku paskaičiuoti. 1 ha teko beveik 4 rėžiai! Tikrai, kad normaliai ūkininkauti buvo labai jau sudėtinga. Ne tik mažuose sklypuose, bet ir buvusiuose virš 20 hektarų. Štai tokia didesniame Juozapo Kurkio sklype buvo 50 rėžių, Jono Ališausko – 41 rėžis. O kaip galėjo ūkininkauti Fabijonas Kurkis savo 10 hektarų 38 rėžiuose arba Klemensas Satkūnas 9 hektarų 47 rėžiuose?

Matininkas registravo naujai gaunamus įvairius senus dokumentus ar skundus. Reikia pastebėti, kad skundų beveik nebuvo, matyt, kaimo žmonės nuo seno mažai keitėsi ir buvo susigiminiavę. Nors, juk žinome, kad dėl žemės tai ir giminės ar broliai dažnai nesutaria. Parašų kaimo gyventojams reikėjo padėti daug kartų, o, kaip minėta, gal pusė buvo beraščiai.

1890 m. Antanas Karvelis išpardavė Ažuolinės (Užalinė) vienkiemį virš 10 ha keliems kaimo ūkininkams. 1904 m. Adomas Satkūnas iš Stasio Karvelio nupirko virš 15 ha. 1907 m. Kazys Šaltenis nupirko Petro Kisieliaus iš Baltušavos vienkiemio Anykščių valsčiuje žemę Žibėčiuose, o kitais metais ir visą likusią jo mirusio tėvo Igno Kisieliaus žemę iš kito brolio. K. Satkūnas 1925 m. nupirko iš Lucijono Matulionio, tuo metu gyvenusio Leliūnų valsčiaus Labeikių kaime, po tėvo Juozo Matulionio mirties prieš 27 metus likusią 6,7 ha 44 rėžiuose visuose trijuose laukuose žemę už 3 250 litų. 1928 m. Monika Satkūnienė, gyvenusi Vojališkių kaime Anykščių valsčiuje, pardavė Juozui Satkūnui 1,91 ha iš 4 rėžių skirtinės žemės už 800 litų.

Anykščių miškų urėdijos girininkas savo atsiliepime nurodė, kad planuose prie ežero turi būti palikta 10 m platumo krantinė žūklavimo reikalams. Matininkas aiškinosi

valdžios institucijose, kokio pločio vieškelius palikti. Iki tol Utenos–Alantos ir Skiemonių–Kaniūkų keliai buvo 10 m pločio, o kiti – kaip iš Žibėčių tiesiai per Šilalio mišką į Alantą ar į Traineliškius – 6 m pločio.

1933 m. gegužę Molėtų nuovados tautos teisėjas paskiria globą 1919 m. mirusio Benedikto (kitose vietose byloje Bernardo) Rinkevičiaus nepilnamečiams vaikams Pranciškai ir Antanui, globėjais paskirdamas Serapiną Rinkevičių ir Kaniūkų seniūną Alfonsą Kairį. Pažymima, kad jų turtas sudaro 12 dešimtinių žemės su trobomis.

Į kaimo miško, esančio už 3 km, atskyrimą pakviesti Leliūnų valsčiaus Luknos II vienkiemio savininkas Ignatas Kiaušinis, Leliūnų valsčiaus Zablatiškio vienkiemio savininkas Kirsonas Rancevas bei Žibėčių II kaimo gyventojai Jokimas Saveljevas, Safronas Ribakovas ir tas pats, jau minėtas, tame kaime S. Rinkevičius. Sienuose parašyta, kad miškas – bendrai valdomas, sutarta be ginčų, ten, kur susieina pakviestų savininkų valdos, nuo seno po kaisčiu padėtas akmuo su iškalta kryželiu, ir toliau riba eina 2 m platumo Luknos upeliu.

Taip pat gegužę surašytas kaimo nutarimas dėl žemės išrūšiavimo. Ji išskirstyta į 7 rūšis vertė nuo 100 iki 900 litų už hektarą. Jei kurio savininko trobesiai liks vietoje, tai bendra sklypo vertė sumažinama 10 procentų. Dalyvavo Molėtų rajono agronomas Gaška. Daugiausia buvo II-IV rūšies žemė, tad vidutinė kaina – 606,94 Lt/ha, o visos kaimo žemės vertė 200 898 litai. Iš Guralpolio mažžemiams duota žemė kiek prasčiau, jos vertė apie 410 Lt/ha.

Po to, jau birželio 7 d., surašytas kiekvieno savininko valdomos žemės teisių paskelbimo protokolas.

Byloje užfiksuoti įvairūs įgaliojimai. Birželio 10 d. Ona Satkūnaitė-Valienė pas matininką įgalioja J. Satkūną su žeme daryti ką nori. Panašus ir K. Šaltenio iš Alytaus įgaliojimas Jonui Šalteniui pageidaujant, kad jų žemės ribotųsi. Balys Matulionis duoda įgaliojimą Vladui Matulioniui, Izidorius sūnui. Matininkui pateiktas ir ankstesnis 1927 m. Valentino Matulionio įgaliojimas Vladui Matulioniui. Dėmesį atkreipia dar vienas įdomus įgaliojimas. Tai – J. Satkūnas, Jokūbo sūnus, ir Elena Satkūnaitė-Sobolevienė, Jokūbo duktė, 1927 m. Tiflise (dabartinis – Tbilisis) notarinėje kontoroje įgaliojo atlikti visus veiksmus K. Šaltenį, o šis jau Lietuvoje perįgaliojo T. Šaltenį. Pirminis įgaliojimas buvo paliudytas Lietuvos pasiuntinybėje Maskvoje, jį 1929 m. patvirtino Anykščių notaras J. Maželis.

Birželio 14 d. atėjusi Bronislava Žviki-

nė (Matulionytė) pareiškė matininkui, kad klaidingai į sąrašus įtrauktas ir jos vyras Antanas Žvikas, nes žemė yra jos vienos, o jis atėjo „žentuosna“.

Visi savininkai pasirašė kaimo sueigos nutarimą, kur taip pat buvo nutarta užleisti savo iki šiol naudotus rėžius, taisyti kelį, jei jis eina jų žeme arba greta, trobesius persikelti nuo įsiteisėjimo dienos per 3 metus ir t. t.

Pasiskirstymas sklypais

1933 m. birželio 14 d. surašytas Utenos apskrities Alantos valsčiaus Žibėčių I kaimo II dalies (rytinės) ūkininkų laisvo Pasiskirstymo sklypais aktas ir visų prie savo dalies pasirašytas, kad ribos parodytos ir žinomos. Dalyvavo Kaniūkų seniūnas A. Kairys ir matininkas A. Stančiauskas. Štai kam buvo atmatuoti sklypai ir kas jau galėjo pradėti keltis į viensėdžius:

- pradėta nuo J. Satkūno, paėmusio 20 ha greta Alantos–Kaniūkų vieškelio ir Motiejūnų kaimo. Be to, jis pasilieka teisę į 0,099 dalį bendrai valdomo miško (mišką pasiliko ne visi ūkininkai).

- toliau J. Satkūnas, Antano sūnus, ima 16 ha visą paežerį ir dalį kairėj vieškelio pusę. Pasilieka ir teisę į 0,099 dalį bendrai valdomo miško. Jam žinoma, kad paliekama 10 metrų platumo krantinė prie Vastapo ežero žūklės reikalams, o per jo sklypą iki ežero eis 6 metrų pločio kelias.

- kitą 10 ha sklypą greta jų į šiaurės vakarus ima Veronika Žvirblienė (už ją pasirašė vyras).

- į šiaurę greta jos 9 ha K. Šaltenio vardu ima jo įgaliotinis ir brolis J. Šaltenis.

- į rytus greta šio sklypo, pakeliui kapų, 18 ha Žvirblienės ir Juozo Satkūno sklypų ima jau pats J. Šaltenis. Pasilieka ir teisę į 0,099 dalį bendrai valdomo miško.

- kitą 13,25 ha sklypą į rytus tarp kapų, kelio (į „ulyčią“) ir Žibėčių II kaimo ima S. Rinkevičius.

- savo sodybos 4,7 ha sklypą greta Voversių–Kaniūkų kelio ima Emilija Satkūnienė ir duktė Janina Satkūnaitė. Pasilieka ir teisę į 0,099 dalį bendrai valdomo miško.

- į rytus greta šio ir J. Šaltenio sklypų, Voversių–Kaniūkų vieškelio savo sodybos 6,35 ha ima K. Satkūnas.

- greta K. Satkūno sklypo ir Voversių–Kaniūkų vieškelio suprojektuota 0,6 ha naudojamos žemės mirusių Rinkevičiaus Jono ir Stasio įpėdiniais. Prieš tai toji pati žemė buvo toje pat vietoje, tik abipus vieškelio. Žibėčiuose jų nėra ir nėra žinių, kur jie gyvena. Kaip nuomininkas žemę valdo J. Satkūnas nuomą sumokėdamas už kelis metus, bet tik tada, kai nuomotojai atvyksta į Žibėčius

- 17 ha sklypą greta vieškelio, Žibėčių II kaimo iki Jucevičiaus sklypelio ima J. Kurkis. Pasilieka ir teisę į 0,099 dalį bendrai valdomo miško.

- toliau šalia vieškelio seka 0,49 ha savo sodybos Antano Jucevičiaus sklypelis.

- sklypą tarp J. Kurkio ir Žibėčių II kaimo 10,5 ha naudojamos žemės J. Satkūno ir E. Sobolevienės vardu ima jų įgaliotinis T. Šaltenis.

- na, o šalia šių paskutinių 4 sklypų į pietus 13,7 ha jis ima sau. Taip pat pasilieka teisę į 0,200 dalį (jau didesnę nei kiti) bendrai valdomo miško.

Tuo šios kaimo dalies pasiskirstymas ir baigiamas, pasirašant ir seniūnui, ir matininkui.

Papildomai, jau akto pabaigoje matininko prirašyta, kad birželio 28 d. atvyko Valerija Rinkevičiūtė mirusio Jono Rinkevičiaus įpėdinė ir sutiko su paskirtu sklypu. Taip pat kitą dieną po Akto surašymo J. Šaltenis su liudininkais pareiškė, kad apžiūrėjęs vietoje pamatė, jog jo žemė aukštesnės vertės nei gretima ir išlyginant tai paprašė pridėti 1 ha iš jo žemės įgaliotiniui K. Šalteniui gretimais.

Kitos kaimo dalies (vakarų pusės) Pasiskirstymo sklypais aktas surašytas birželio 18 dieną tokia pat tvarka:

- Uršulė Sagatauskienė 6,65 ha sklypą ima savo žemės priede iš Gurapolio dvaro greta Gurapolio ir Traineliškių vienkiemio kartu su nuosava žeme iš Žibėčių I kaimo (t. y. "ulyčios")

- kitą sklypą greta į rytus savo sodyboje 6,02 ha ima Juozas Rinkevičius. Sklypą sudaro ir gauta iš dvaro bei nuosava iš Žibėčių I kaimo žemė.

- greta jo į pietų – rytus, šalia Traineliškių, Smaltiškio dvaro ir Žibėčių–Traineliškių vieškelio 5,25 ha ima Vladas Satkūnas.

- kitą sklypą į pietų – rytus šalia jo, Smaltiškio dvaro ir Žibėčių II kaimo 6,80 ha ima J. Satkūnas, Izidoriaus anūkas.

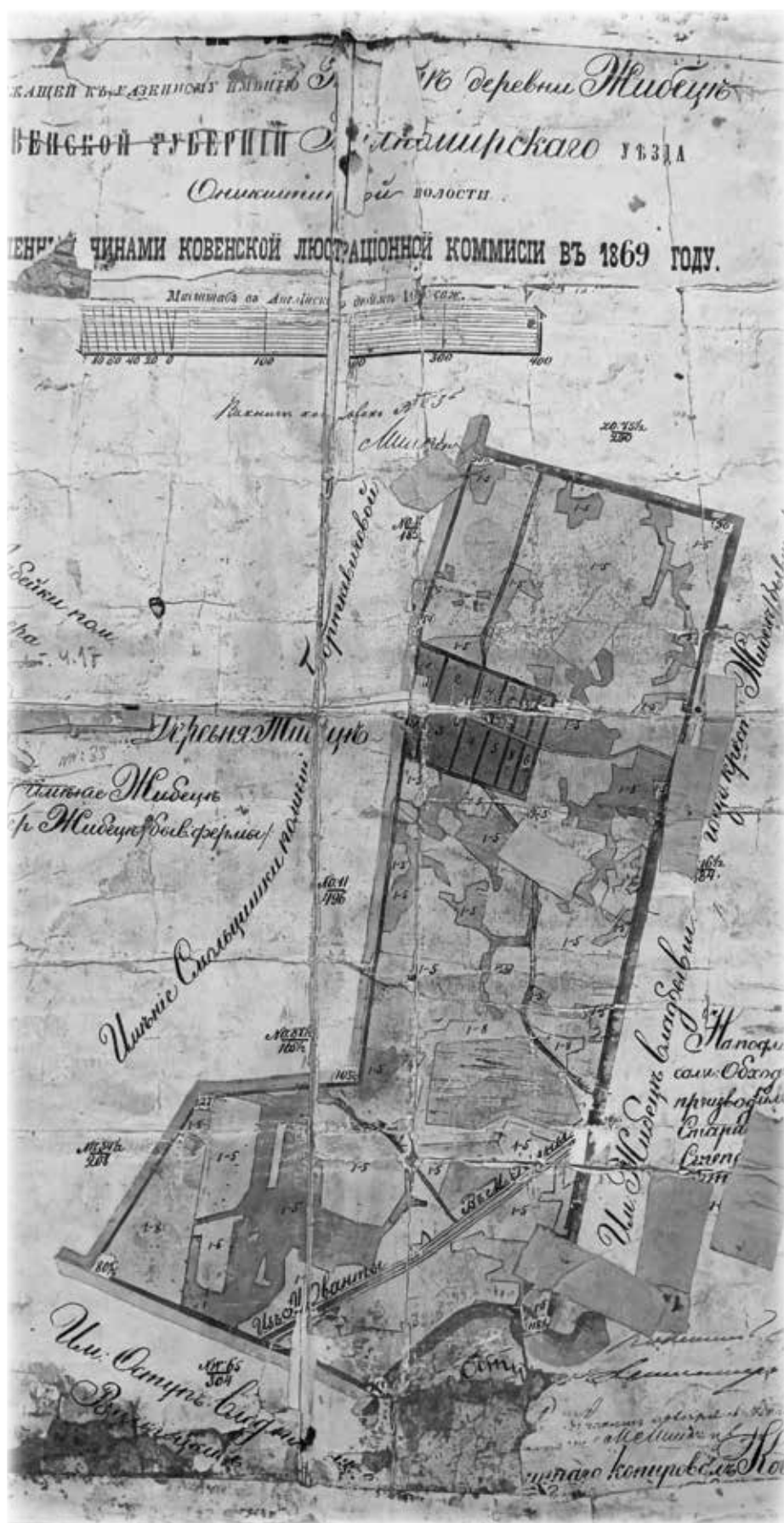
- 1 ha klypą tarp savo sūnų Juozo ir Vlado ir Žibėčių–Traineliškių kelio ima Ona Satkūnienė.

- kitą sklypą į pietus šalia to kelio 5,47 ha ima Satkūnas Juozas Simono anūkas. Sklypą sudaro ir iš Gurapolio dvaro gauta žemė, kuri liko po tėvo mirties.

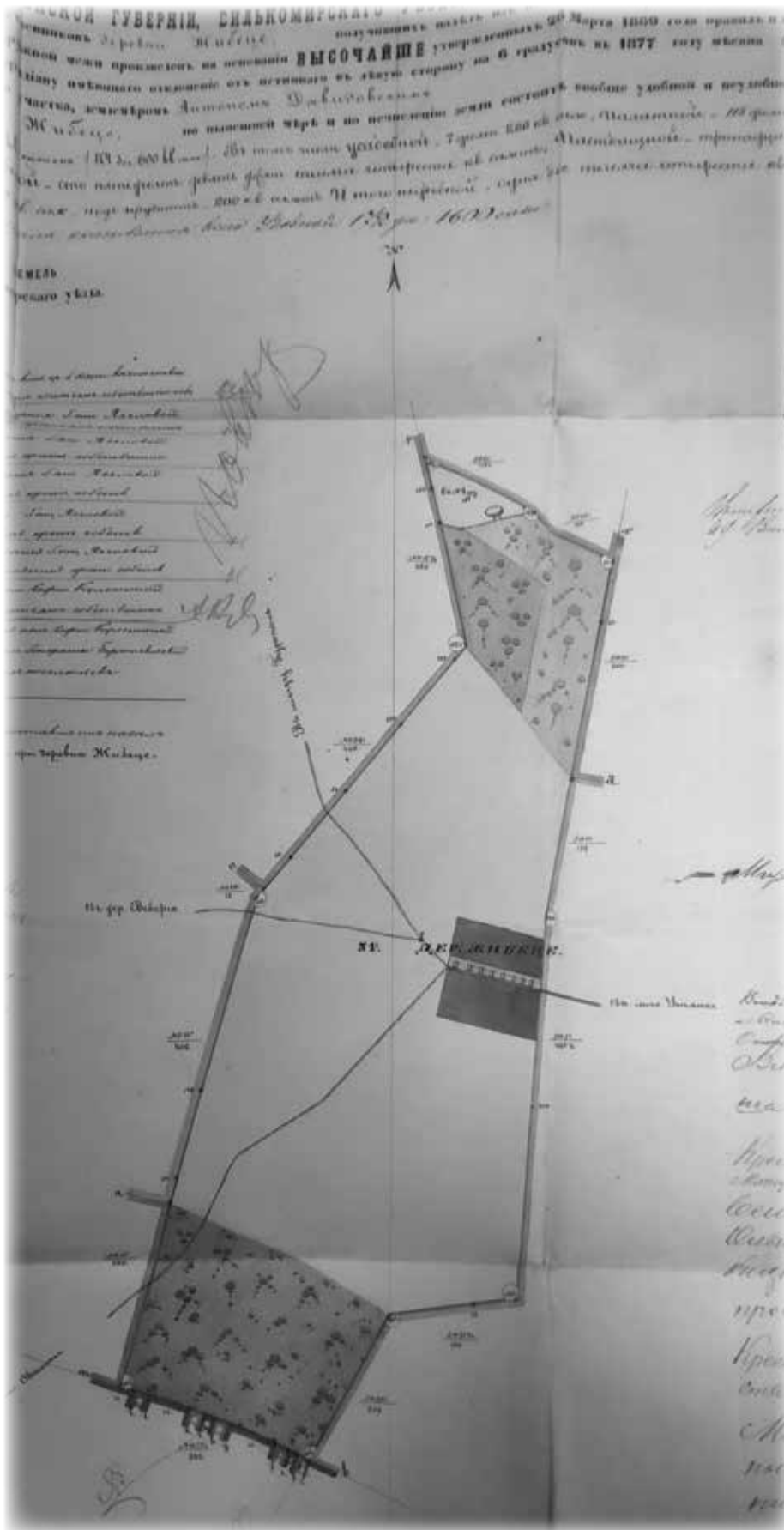
- dar toliau į pietus 5,1 ha sklypą greta to pat kelio ima mirusio B. Rinkevičiaus nepilnamečių įpėdinių A. Rinkevičiaus ir P. Rinkevičiūtės vardu jų globėjai S. Rinkevičius ir A. Kairys.

- Praskovija Lepiochinienė greta savo žemės Žibėčių II kaime ima savo dalį – 0,32 aro.

- sklypą tarp Žibėčių–Traineliškių kelio, Rinkevičiaus Balio (turėtų būti Ber-



Ištrauka iš Anykščių valsčiaus valstybinio Žibėčių dvaro Žibėčių kaimo iliustracijos plano 1869 m.



Ištrauka iš Alantos valsčiaus
Smaltiškio dvaro Žibėčių kaimo paskirstymo plano 1877 m.

nardo – aut. past.) įpėdinių, J. Kurkio sklypų ir Voversių–Kaniūkų kelio savo sodybose 3,57 ha ima Ona Lapašauskienė ir dukrė Selvina Lapašauskaitė.

- 12 ha sklypą greta Gurapolio dvaro ir minėto kelio ima K. Satkūnas.

- kitą 5,4 ha sklypą į rytus greta Traireliškių–Žibėčių kelio ima Danielius Satkūnas ir Julija Satkūnienė. Sklypą sudaro ir atitinkama dalis gauto dvaro priedo po vyro ir tėvo mirties.

- toliau į pietus šalia kelio 4,1 ha ima Barbora Veteikienė ir Natalija Veteikytė-Blažienė. Sklypą sudaro ir gauta iš dvaro bei nuosava žemė.

- sklypą greta Voversių kaimo ir Gurapolio dvaro 4,4 ha Balio Matulionio vardu ima faktinis tos žemės valdytojas, jo brolis Vladas Matulionis. Pats Balys Matulionis gyvena Šiauliuose.

- sklypą į šiaurės rytus K. Satkūno ir Gurapolio dvaro 9,2 ha ima J. Satkūnas, Prano sūnus. Sklypą sudaro ir gauta bei nuosava žemė.

- sklypą greta Voversių kaimo ir vieškelio 14,9 ha ima Eleonora Žlabickienė bei vaikai Alfonsas, Bronislovas, Fabijonas ir Jonas. Pasirašė Alfonsas ir Jonas, o Fabijonas gyvena Alytuje, Bronislovas emigravo į Kanadą.

- greta Žlabickių ir kelio į Voversius savo sodybose 16,1 ha ima Jonas Ališauskas.

- greta Voversių kaimo ir kelio į juos 4 ha ima Antanas Kurkis.

- sklypą į rytus prie kelio greta A. Kurkio sklypo savo sodybose 6 ha ima mirusio Antano Matulionio įpėdiniai: Marija Matulionienė ir vaikai nepilnamečiai Antanas, Jonas, Aleksandras ir Marija.

- sklypą į rytus greta Voversių–Žibėčių kelio ir žvyryno 7,9 ha ima Vladas Matulionis, Stefanija ir Antanina Matulionytės bei Elžbieta Matulionienė.

- dar toliau į rytus greta V. Matulionio, Žibėčių–Voversių vieškelio ir Emilijos Satkūnienės sklypo savo sodybose 5,42 ha ima Bronislava Žvikienė.

- sklypą greta Voversių kaimo žemės, A. Kurkio ir M. Matulionienės sklypų iki Žibėčių–Aluntos kelio 6,25 ha ima Jonas Matulionis ir Stanislava Matulionienė. Taip pat ima ir atskirą sklypą pievų 1,8 ha greta Motiejūnų kaimo ir Prano Kurkio sklypo.

- į pietus greta Voversių kaimo žemės, Jono ir Stanislavos Matulionių sklypo, Žibėčių–Aluntos kelio 4,25 ha ima Teofilis Matulionis (šalia jo pavardės prirašyta smulkesniu šriftu Ona Lasienė?). Be to ima ir pievų 1,2 ha greta Motiejūnų kaimo.

- sklypą greta Voversių kaimo ir T. Matulionio sklypo 6,5 ha ima Rapolas Rinkevičius, taip pat ir 2 ha pievų prie Motiejūnų kaimo.

- sklypą į rytus 7,65 ha Onos Matulionienės ir Valentino Matulionio vardu ima jų įgaliotinis V. Matulionis, be to ima ir pievų prie Motiejūnų kaimo 1,5 ha.

- toliau į pietus iki pievų 9,9 ha ima Fabijonas Kurkis.

- už jo į vakarus 14,75 ha greta Motiejūnų kaimo žemės, Zapijūvkos vienkiemio ir R. Rinkevičiaus sklypo ima Pranciškus Kurkis.

- na ir paskutinį 24,6 ha greta Motiejūnų kaimo, R. Rinkevičiaus pievos, F. Kurkio, V. ir V. Matulionių, B. Žvikienės sklypų ima A. Satkūnas ir Ona Valienė. Be to, O. Valienė pasilieka 0,024 dalį bendro miško.

Po dviejų dienų A. Satkūnas ir O. Valienė per įgaliotinį J. Satkūną bendrai paimtą sklypą pasidalina taip: 22,35 ha perleidžiami A. Satkūnui, o 2,25 ha prie žvyryno lieka O. Valienei, jai lieka ir bendro miško dalis.

Bet tai dar ne sklypų pasiskirstymo pabaiga. Birželio 22 d. pas matininką A. Stančiauską atvyko Zapijūvkos vienkiemio gyventojas Vincentas Lasys ir pareiškė, kad 1932 m. sausio 14 d. Anykščių nuovados taikos teisėjo priteista jam, jo broliui Otinui (kitoj vietoj Antanas) Lasiui ir Onai bei Palemonijai Bagočiūnaitėms pusė Stanislovo Rinkevičiaus palikimo 0,82 ha žemės Žibėčių I kaime, kurią faktiškai valdo Uršulė Sagatauskienė. Matininkas išsprendė taip: duoda jiems 85 arus prie Gurapolio dvaro ir Atkočiškio vienkiemio, U. Sagatauskienė pasilieka 5,82 ha. Lasiui ir Bagočiūnaitės pagal teismo sprendimą žemę pradeda valdyti tik mirus arba ištekėjus Daratai Rinkevičienei (matininkas vėliau paprašė teismo paaiškinimo, ką tai reiškia). Protokolą pasirašo tik V. Lasys, nes kiti gyvena išsimėtę po visą kraštą. Anykščių teismo sprendimas, kur prašoma priteisti pusę palikimo, kai Stasiui mirus visą jo turtą užvaldė žmona su Uršulė, byloje pridėtas. Vėliau jau kitas Panevėžio teisėjas U. Sagatauskienės ir D. Rinkevičienės apeliaciją atmetė, o matininkas į savo užklausimą gavo tokį pat atsakymą, kaip teismo sprendime, paaiškinant, kad tai numatyta Civiliniame Kodekse ir parašyta, kad skirta Barborai Rinkevičienei (turbūt suklysta vietoj Daratai).

Ar ilgai ūkininkai džiaugėsi žeme?

Deja. Iš istorijos žinome kas buvo vėliau. Bet kai kur valstiečiai net nespėjo paūkininkauti savo viensėdžiuose, nes ne visus kaimus spėta išskirstyti iki 1940 metų. Viską suvedus ir suskaičiavus kaimo žemės padalinta 341 ha bei pridėta dar 20 ha iš Gurapolio dvaro.

Gurapolis mažažemiams buvo išparceliuotas 1926 metais. Iš jo U. Sagatauskienė



Ištrauka iš Žibėčių kaimo sklypų pasiskirstymo plano 1933 m.

10448
ZEMĖS REFORMOS VALDYBA
Žemės Tvarkymo Departamentas

618

Plano archyvo Nr. 406
3/4 brėž. knyga „D“
Nr. 126/125
1938 m. br. 1934 „D“
Nr. 4306

Apskritis *Utenos*
Valsčius *Aluntos*

Lietuvos valstybinis
ARCHIVAS
F. 1250
Ap. 3
B. 10531

BYLA Nr. 315 Apskritis Žemės Tvarkymo
Nr. 8860 Žemės Tvarkymo D-to

Apie *išskirstymą Žibėčių kaime*
į vieną sklypą

1250
3
10531

Išpildyta Žemės Tvarkymo Departamento matininio
Kančiauskos sklypo

DOKUMENTAS
1938 m. kovo 21 d. Nr. 26493

Pradėta *balandžio 20 d. 1938*

Baigta *rugpjūčio 18 d. 1938*

Žibėčių kaimo išskirstymo byla iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo

ir J. Rinkevičiui (kaip pažymėta, Skiemonių valsčiaus Traineliškių kaimo mažazemiams) skirta po 4,5 ha, Baliui Matulioniui ir Petruui Veteikiui po 3,75 ha, o O. Satkūnienei, Kaziui, Stasiui ir Juozui Satkūnams po 1 ha. Stasiui Satkūnui mirus jo 1 ha po 0,5 ha pasidalino J. Satkūnas ir Julija Satkūnienė su D. Satkūnu. O mirus P. Veteikiui jo žemę paveldėjo Barbora Veteikienė ir Natalija Veteikytė-Blažienė. Visiems jiems paskaičiuoti atitinkami žemės išperkantieji mokesčiai. Pavyzdžiui, už 4,5 ha sklypus reikėjo sumokėti 324 litus per 36 mėnesius, o nuo 1940 m. dar po 450 litų.

Aplinkiniai kaimai irgi išskirstyti anksčiau: Motiejūnai 1929 m., Voversiai 1930 m. Šie buvo kiek didesnio ploto – 423 ha 38 sklypuose – iš jų aštuoni Atkočių, po penkis Satkūnų ir Karvelių, trys Šiaučiuolių, du Ažubalių ir t. t. Įvairiuose bylos dokumentuose tarp Voversių kaimo valstiečių paminėti Vladislovas Satkūnas, Vladislovas Kviklys, tarp Motiejūnų – Imbrasas, Bobelis, Jonas Raškevičius ir kiti.

Matyti, kad didžiausi sklypai Žibėčių I kaime buvo A. Satkūno 22,35 ha, Jokūbo Satkūno 20,46 ha, J. Šaltenio 18,07 ha, J. Kurkio 17,4 ha, Juozapo Satkūno, sūnaus Antano 16,51 ha, Jono Ališausko 16,1 ha, P. Kurkio 15,21 ha, Žlabickų šeimos 15,14 ha, T. Šaltenio 14,06 ha, S. Rinkevičiaus 13,29 ha (pastarasis dar turėjo susijungusios žemės greta Žibėčių II kaime). Kaip ten bebūtų tai nebuvo dideli ūkiai, tuo labiau, kad ir žemė kalnuotose vietose ne pati derlingiausia.

Matininko išvardinti visi 49 žemės sklypų savininkai dar turėjo būti patvirtinti. Po poros mėnesių patikrinimo akte parašyta, kad atlikta teisingai. Tai turėjęs patvirtinti Utenos apygardos žemės tvarkytojas vėl apklausė visų kaimyninių sklypų savininkus – skundų ir papildymų iš kaimo nebuvo. Utenoje sklypų paskirstymas patvirtintas 1934 m. kovą. Tačiau atėjo skundas iš ŽŪM įgaliotinio V. Voitkevičiaus: kadangi 2 žmonės (tai minėti S. Satkūnas ir P. Veteikis – aut. past.), gavę žemės iš dvaro mirė, o paveldėjimas neįformintas, tai jų žemės dalinti matininkas negalėjo, reikėjo išskirti į naujus sklypus, tad 9, 8 ir 10 sklypus reikia pertvarkyti. Vyko netrumpas ir gan smulkmenišką susirašinėjimas dėl to. Per tą laiką 1934 m. Teodora Šaltenienė iš viešų varžytinių nupirko J. Satkūno ir E. Satkūnaitės-Sobolevienės 10,48 ha žemę 19 sklype ir bendro miško 0,099 dalį už 3 010 litų. Kitais, 1935 metais, matininkas pataisė planą. Paskirstymo akte 1937 m. raudonai išbraukti J. Satkūnas ir E. Sobolevienė įrašant T. Šaltenienę, o sklypai 9, 8 ir 10 raudonai pertvarkyti į 9, 8, 52, 50, 51 ir 10.

Tad tik 1938 m. kovo mėnesį Žibėčių I kaimo vienkieminių savininkai pasirašė, kad savo žemės plano ištraukas gavo.

Parengė Vytautas Ridikas

Palūšės–Meironių skulptūrų takui atgimti padėjo profesionalūs skulptoriai ir jaunieji drožėjai

Daiva ČEPĖNIENĖ

Meironių kaime (Ignalinos seniūnijoje), Lūšių ežero pakrantėje, antram pagal savo amžių Lietuvoje, 1977 metais įkurtam medinių skulptūrų ansamblui, esančiam šalia Meironis ir Palūšę jungiančio tako, jau 45 metai. Ta proga buvo sumanyta surengti plenerą – stovyklą „Tradicijų taku“ ir pakviesti profesionalius skulptorius bei vaikus, pamilusius drožybos amatą. Prie masyvių šešiametrių ažuolų rąstų savaitę darbavosi skulptoriai – antalieptiškis Saulius Savickas ir anykštėnas Dainius Veršelis, kūrę dvi naujas skulptūras takui. Šalia esančioje Aukštaitijos nacionalinio parko Gamtos mokykloje įsikūrė vaikų stovykla, kurioje edukacinius užsiėmimus mažiesiems vedė sertifikuotas liaudies meistras, drožėjas dusetiškis Erikas Čypas.



Palūšės–Meironių skulptūrų take 45 metus stovinčios medinės skulptūros tebesaugo šio krašto istoriją ir legendas

Siekiami tęsti tradicijas

„Norėjosi atgaivinti senąjį skulptūrų taką, atkreipti visuomenės dėmesį į senąsias skulptūras“, – sakė projekto sumanytoja ir organizatorė, Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcijos vyriausioji specialistė-kultūrologė Sigutė Mudinienė. Surengtoje stovykloje noriai dalyvavo 11 vaikų nuo 8 iki 17 metų iš Utenos regiono bei Vilniaus. Projekto sumanytoja teigė, kad šių laikų jaunoji karta neturi galimybių pasisemti profesionalių žinių apie tradicinę skulptūrą, todėl mažiesiems drožėjams ši stovykla buvo puiki paskata ir galimybė išgirsti profesionalių pamokymų, patarimų iš medžio drožybos meistrų.

Palūšės–Meironių skulptūrų take iš kadaise čia buvusių 17 liaudies meistrų sukurtų skulptūrų išlikę tik 14 stogastulpių, įkūnijančių šio krašto istoriją bei legendas. Einant taku galima pamatyti „Ugnia-gesį“, „Knygnešį“, „Lietuvaitę“, „Laumių pasaką“, „Apuoką ir stumbrą“, „Kuni-gaikštį Regimantą“ bei kitas skulptūras. Kaip sakė S. Mudinienė, šis skulptūrų takas yra gerai žinomas ir lankomas Aukštaitijos nacionalinio parko bei Ignalinos rajono lankytojų. Čia vedamos ekskursijos ir svečiams pasakojama šio krašto istorija bei legendos. Palei skulptūras nutiesus naują pėsčiųjų–dviratininkų taką, jos tarsi įgavo naują gyvenimą ir tapo vienu lankomiausių turistinių-kultūrinių takų Ignalinos rajone. Siekiant tęsti bei palaikyti tradicijas, Aukštaitijos nacionalinio parko ir Labanoro regioninio parko direkcija bei Valstybinės miškų urėdijos Ignalinos regioninis padalinys ir surengė skulptorių plenarą – stovyklą „Tradicijų taku“.

Rugpjūčio 16 dieną į stovyklą atvykę jaunieji drožybos mokiniai dalyvavo ekskursijoje – eidami skulptūrų taku – klausėsi Ignalinos rajono savivaldybės viešosios bibliotekos Palūšės filialo bibliotekininės, kraštotyrininkės, daugelį metų savanoriškai dirbančios gidė Ritos Ramanauskienės pasakojimų apie Ignalinos krašto istoriją, legendų, kurias iki šių dienų tebe-saugo senosios medinukės skulptūros.

Istorija iš praeities

Vienas stogastulpis – „Žvejys“ – sukurtas iš Plungės kilusio skulptoriaus Vlado Stumbro, simbolizuoja žvejybos amatą ir yra skirtas Meironių bei Palūšės kaimo žvejams, mat šiame krašte žvejyba turi galias tradicijas. Kaip pasakojo R. Ramanauskienė, senais laikais, kai dar nebuvo šaldytuvų, išlaikyti šviežią žuvį būdavo sudėtinga. Todėl kaimo viduryje buvo didžiulė ledaunė, joje iki vasaros vidurio iš-



Ažuolinė antalieptiško drožėjo Sauliaus Savicko skulptūra vaizduoja Meironių legendą

likdavo labai daug ledo, čia žmonės ir laikydavo žuvį.

„Ledų kaimo žmonės prisigamindavo žiemą. Jų prisipjūdavo ežere ir atsiveždavo. Sugautą žuvį žvejai veždavo parduoti į Vilniaus turgų. Gabenti ją taip pat nebuvo lengva. Todėl į didelį balantinį krepšį įdė-

davo dilgėlių sluoksnį, ledo, tada žuvies. Krepšį užrišdavo gražia virvele, kad prekė atrodytų estetiškai. Jeigu atvežtos žuvys būdavo nesugedusios, tuomet atvykusį prekybininką žydas pavaišindavo riestainiais ir arbata, o grįžęs į namus žmogelis pasidžiaugdavo sėkminga prekyba“.



Aukštaitijos nacionalinio parko Gamtos mokykloje stovyklaujantiems vaikams edukacinius užsiėmimus vedė sertifikuotas liaudies meistras, drožėjas dusetiškis Erikas Čypas

– pasakojo gidė. Pasak moters, dilgėlės anuomet buvo naudojamos kaip maisto produktus nuo greito gedimo apsauganti priemonė. Tarp dilgėlių sudėti produktai ilgiau išsilaikydavo švieži.

Deivė ir kaimo legenda

Jaunieji stovyklautojai, pasiklausę istorijos iš praeities, stabtelėjo ir prie čia besidarbuojančių skulptorių. Vaikai domėjosi šio amato subtilybėmis, uždavė medžio meistrams įvairiausių klausimų, žingsniais matavo kuriamų ąžuolinių skulptūrų ilgį, drąsiai paprašė meistro leisti ir kalną rankose paturėti bei vieną ar kitą ornamentą išskaptuoti.

Anykštėnas D. Veršelis kūrė lietuvių miško ir žvėrių deivę Medeina. Drožėjas pasakojo, kad dažniau yra įpratęs kurti mažesnes skulptūras, tuo tarpu prie didesnių gabaritų medžio darbų prisiliečia tik kokį kartą per metus.

Antalieptiškis drožėjas S. Savickas teigė nusprendęs skulptūroje pavaizduoti Meironių legendą, kurioje sakoma, kad kadaise Meironyse būdavo daug gražių mergelių. Į šį kraštą suvažiuodavo piršliai, bet mergelių jiems niekas nenorėdavo atiduoti, todėl pirš-



Jaunieji meistriukai klausėsi medžio drožėjo Dainiaus Veršelio pasakojimo apie skulptūriaus amato subtilybes

lius nugirdydavo gailių midumi. Tai va, ši legenda – šokančios mergelės, liūdnas piršlys, medinė statinaitė – ir atsispindės mano skulptūroje“. Tuo tarpu ekskursiją vedusi gidė R. Ramanauskienė Meironių legendą papasakojo dar įdomiau. Ši legenda vadinasi – „Meironiškių gudrybė“ ir buvo publikuota 1993 metų leidinio „Ladakalnis“ gruodžio mėnesio numeryje: „Seniau atsibastydavo į Meironis pirštis turtingų gospadorių sūnūs nuo Saldutiškio, Linkmenų. Tėvams gaila būdavo atiduoti savo gražuoles. Kas tinklus taisys, kas mėtas, lelijas gėlių darželyje laistys. Ne iš kelmo spiriti Meironių žvejai žinojo būdą neprašytiems svečiams atbaidyti. Pelkėse, prie Laumiakėlių ežerų, laikydavo pora kaladinių avilių. Į juos bitės prinešdavo tiršto gailių medaus, nuo kurio galva kaip girnapusė sukasi, pasiutimas neišpasyktytas ima. Pakviesdavo svetelius tokio medaus paragauti. O tie, gailių tvaiko pagauti, netrukus skrybėles, batus pametę, ant stogo pradėdavo laiptoti. Kada išsipagirirodavo, žvejai mandagiai pasakydavo: „Turtingi esate, bet prieš kaimą apsijuokėte“. Ir dūlindavo berneliai ten, iš kur atvažiavę buvo“, – apie meironiškių gudrumą atsispindintį legendoje pasakojo R. Ramanauskienė.

Meistras S. Savickas tikino, kad savaitę laiko besidarbuojant Meironyse, šalia gražuolio Lūšių ežero, įkvėpimas ateina iš gamtos, jo prideda ir bedirbantį skulptorių aplankantys smalsuoliai. S. Savickas susirinkusiems pasakojo, kad, prieš pradėdamas darbą, didžiulės skulptūros eskizų nepiešė ant popieriaus lapo, mat popierinį eskizą gali nupūsti vėjas. Kaip sakė meistras, visi darbų eskizai laikomi saugioje vietoje – autoriaus galvoje.

Jaunųjų drožėjų darbeliai nutūps į medį

Stovykloje apsigyvenę jaunieji drožėjai ne tik stebėjo vyresniųjų meistrų darbus, bet ir savo rankomis kūrė autorinius smulkesnius medžio darbelius, įgyvendino tradicine tautodaile paremtas savo kūrybines idėjas. Kaip žadėjo vaikams užsiėmimus vedantis liaudies meistras E. Čypas, vaikų sukurti laimės paukščiai nutūps ant medžio Palūšės–Meironių skulptūrų take šalia čia esančių profesionalių skulptorių darbų.

Iki šių metų rugsėjo pabaigos planuojama atnaujinti ir senąsias skulptūras, kad jos dar ne vieną dešimtį metų džiugintų ir pasakotų šio krašto istoriją bei legendas Ignalinos krašto lankytojams.



Prano Petronio skulptūra „Laumių pasaka“

PAGUDĖJE.

Agnieškutė ir Valerukas

Petras PANAVAS

Nedidelė ta mūsų Lietuvėlė, bet nenuobodi. Vienur – ežerynai, kalvos ir kalvelės, o to krašto vandenys bėga į Nerį, Nemuną, o iš ten – į Baltiją. O štai Pagudės vandenys jau suka į visai kitą pusę ir nusruvena į Dauguvą. O iš ten, žinoma, irgi į tą pačią Baltiją. Gal todėl mes nuo seno esame vadinami baltais arba baltais aisciais. Ir regėjimai Pagudėje visai kiti – lygumos. Ir žemės čia derlingesnės, ir daug užsilikusios senovės. Jau niekur kitur susibūrusios moterys nerenka sutartinių, o štai Pagudėje – jos vis dar dainuojamos. Ne scenose, ne pasirodymui, o kaip buvo gilioje senovėje – iš gražaus įpročio. Susirenka kelios moterėlės – ir pradeda. Negalima atsiklausti. O aplinkui – gražūs lietuviški vietų pavadinimai. Daugybė lietuviškų vietovardžių ir Gudijoje, bet ten dauguma jau šneka gudiškai. Kodėl taip atsitiko, sunku net pasakyti. Štai šitame krašte yra nemažas miestelis. Čia kadaise net vienuolynas stovėjo, jo kolonos ilgai dar dunksojo virš miestelio. Bet pamažu nugriuvo. O raudonų plytų bažnyčia iki šiol gražiai raudonuoja. O už jos šventoriaus ir Gudija prasideda. Daug išgyveno šito krašto žmonės, daug regėjo ir perregėjo, viską ir į storiausią knygą būtų nelengva surašyti. Ir žmonių šitame miestelyje nuo seno gyveno visokiausio plauko – lietuviai, gudai, lenkai, rusai ir, žinoma, žydai. Visokio turtingumo buvo tie žydai, bet žmonės jiems gražiai pavydėjo jų vienybės, susiklausymo ir tarpusavio paramos. Šitame Pagudės miestelyje ir gyveno būsiami mūsų sakmės veikėjai – Agnieškutė ir Valerukas. Pora kaip pora, kaimynų ir aplinkinių tyliai, o kartais ir garsiai gerbiama. Abu labai skirtingi, bet sugyveno be jokio piktesnio barnio. Agnieškutė, arba tiesiog Agnieška, buvo krikštyta Agniete, bet niekas jos taip nevadino, o tik Agnieška, o dažniausiai Agnieškute. Garsiakalbė, dainininkė kaip reta, šokėja, pilna visokios veiklos, bet tas netrukde būti ir gera gospadine. O jos kepti pyragai ir visa kita buvo plačiai žinomi visoje parapijoje. Gal todėl Agnieškutės ir Valeruko namuose įvairiom progom mėgo pasisvečiuoti ir kunigai, ir mokytojai, ir visokie dainų rinkėjai. Agnieškutė buvo kilusi iš paprastų vidutinio turtingumo ūkininkų. O štai apie Valeruką sklido visokios tylios kalbos. Ne apkalbos, o tik pakalbėjimai. Buvo gandų, kad kilęs iš kažkokių plikbajorių. O ir pavardė nei šio-

nia, nei tokia – Vileita. Tai gal ir nelabai lietuvis. Pats Valerukas apie savo kilmę ir pavardę nieko nepasakojo, o gal ir nenutuokė. Nelabai kalbus, bet geraširdis, ir darbininkas visai normalus, ne tinginys. Ūkelis buvo nedidelis, bet nieko nestokojo. Valeras, visi pripažino, daug gražesnis už Agnieškutę, vienu žodžiu, gražus bernas, bet kažkodėl vis pavyduliavo savo Agnieškutės. Jeigu toji per daug įsilinksmindavo kokios nors šventės metu kompanijoj, jau ir žvairuoja. Be žodžių, bet sužvairuoja. Tą daug kas pastebėdavo. Augo tame pačiame miestelyje, bet žaliuje jaunystėje lyg ir nedraugavo, o po kariuomenės Valerukas ėmė ir pasipiršo. O tarnavo Valerukas lenkų kariuomenėje, nes tada lenkai buvo užėmę Vilnijos kraštą. Iš kariuomenės grįžo pamandrėjęs, gerai lenkiškai kalbėdamas. Dar mokėjo susikalbėti ir vokiškai, nes prie pirmųjų vokiečių, bendraudamas su vokiečių kareiviais, visai nesunkiai pramoko ir vokiškai. Žinoma, mokėjo ir rusiškai, ir gudiškai, ir net žydiškai. Tad nors buvo baigęs tik pradinės skyrius, atrodė visai nekvailas. Tiesa, knygų neskaitė. Jas paskaityti mėgo Agnieškutė.

Visi žmonės miestelyje sugyveno gražiai. Negrąžūs dalykai prasidėjo bažnyčioje. Mat lietuviai šventų mišių ir pamokslų norėjo klausyti lietuviškai, o lenkai reikalavo tik lenkiškos kalbos. Rietenos pasidarė labai negražios. Agnieškutė, persirišusi savo kepuraitę trispalve juoste, apskundė kunigą, kad tas už kažką vienai mergaičiukei pirštais pliaukštelėjo per skruostą. Kunigas buvo priverstas atsiprašyti ir mergaičiukės, ir jos tėvų. Po šito įvykio Agnieškutės *markė* dar daugiau pakilo.

Bet pasaulyje ėmė darytis keisti dalykai. O didžiausias iš tų dalykų – karas. O tame kare baisiausias žydų šaudymas. Žydus slėpė ir Agnieškutė su Valeruku. Agnieškutė visą žydų šeimą juodą naktį klaidžiausiais miškais išvedė į Gudiją, bet apie šitų žydų likimą nieko nežinoma. Matyt, išsigelbėti nepavyko. Baisiausia, kad žydus šaudė ir iki proto netekimo nugirdyti vietiniai, o vokiečiai tik prižiūrėjo ir fotografavo. Grįžtant bolševikams, pas Valeruką užsuko vokiečių kareiviukas, be ginklo, visai pasimetus, ir paprašė šeimnininką užsirašyti jo tėvų adresą, nes jaučia, kad mirs. Rusai šį beginklį vokietuką pasigavo, bet vežioti su savim nenorėjo, gryna peckelyne, tai nuvedė už kluono, nušovė ir užkasė. Kur už-

kasė, ir dabar matyti toje vietoje žolė lyg šilkas. Valerukas, bijodamas, kad rusai, radę vokiečių tėvų adresus, gali kuo nors apkaltinti ir jį, adresus sunaikino. Vėliau dėl to labai graužėsi.

Grįžus bolševikams, iš pradžių nedaug kas pasikeitė, tik nei iš šio, nei iš to ėmė tremti į Šiaurę žmones. Vėliau buvo *gvoltu* įkurti kolūčiai. Jaunimas, bėgdamas nuo kariuomenės ir tremčių, išėjo į miškus. Išėjo ir tie, kurie šventai tikėjo, kad Lietuva vėl taps nepriklausoma.

Agnieškutė mezgė partizanams kojines, pirštines, o Valerukui buvo įduotas senas šautuvas ir liepta kažką nuo kažko saugoti. Sargas apsnūdo, o šautuvą kažkas nudžiovė iš panosės. Matyt, juokais.

Visai nelauktai netikėtai Valerukas iš žento sužino apie savo pavardės atsiradimą. Pasirodo, kadaise „leitais“ vadino žmones, kurie kažką saugojo, prižiūrėjo. Vadinas, iš pradžių buvo leitai, o tik po to atsirado pavardė Leita. Ką reiškia – žentas nemokėjo paaiškinti. Gal vyti? Bet naujiena, kad jis gali būti ne bet kas, Valerukui smigo ir įsmigo labai giliai. Jis slapta ėmė jaustis ne bet kas esąs. Gal net labai ne bet kas.

Buvo kažkokia kolūčio šventė. Praeinant šalimais kolūčio pirmininkui Valerukas pasiūlė susidaužti stikliukais, bet primininkas kaip ėjo, taip ir praėjo. Ir čia Valerukas staiga prisiminė savo pavardę ir jos kilmę. Ir nebeištvėrė.

– Tai ką, šitas paršelis su manim nenori susidaužti? – pareiškė garsiai. Tik Agnieškutei pavyko nuramintį užsimiršusį Valeruką.

Pagalčiau Lietuva tampa laisva ir nepriklausoma. Vyksta prezidento rinkimai. Miestelio žmonės staiga ima vieni kitiems skambinti: rodo Valeruką. Pasirodo, kandidatas į prezidentus kaip du vandens lašai panašus į Valeruką. Tai dabar, kai klausia, už ką balsavo, atsako trumpai: už Valeruką.

Netrukus mirė Agnieškutė, o po kiek laiko ir Valerukas. Abudu atgulė senose miestelio kapinėse. Ligi šiol žmonės Valeruką prisimena linksmai, kaip prezidento dvynį. O štai Agnieškutę lyg ir primiršo. Bet staiga knygoje apie miestelį pasirodo žinia: Agnieška Vileitienė, Tigro rinktinės partizanų ryšininkė. Apie tai gyva būdama Agnieškutė niekam nebuvo pratarusi.



Prie Agnieškutės ir Valeruko koplytstulpių duktė Eleonora (kūrinių autorius Stasys Karanauskas)

Pasakojimai apie žmones, susijusius su Utenos kraštu

Stepas EITMINAVIČIUS

„Utenos Indra“ gražiai išleido Antano Gasperaičio knygą „Asmenybių spindesys“. Mes turime progą darsyk prisiliesti prie kai kurių likimų, pamąstyti apie Lietuvos istorijos skaudžiuosius epizodus. Tie, kurie anksčiau atidžiai skaitė šio autoriaus straipsnius, knygas, mėgins pajusti stiliaus ypatumus, reflektuos patrioto inteligento veiklos pobūdį.

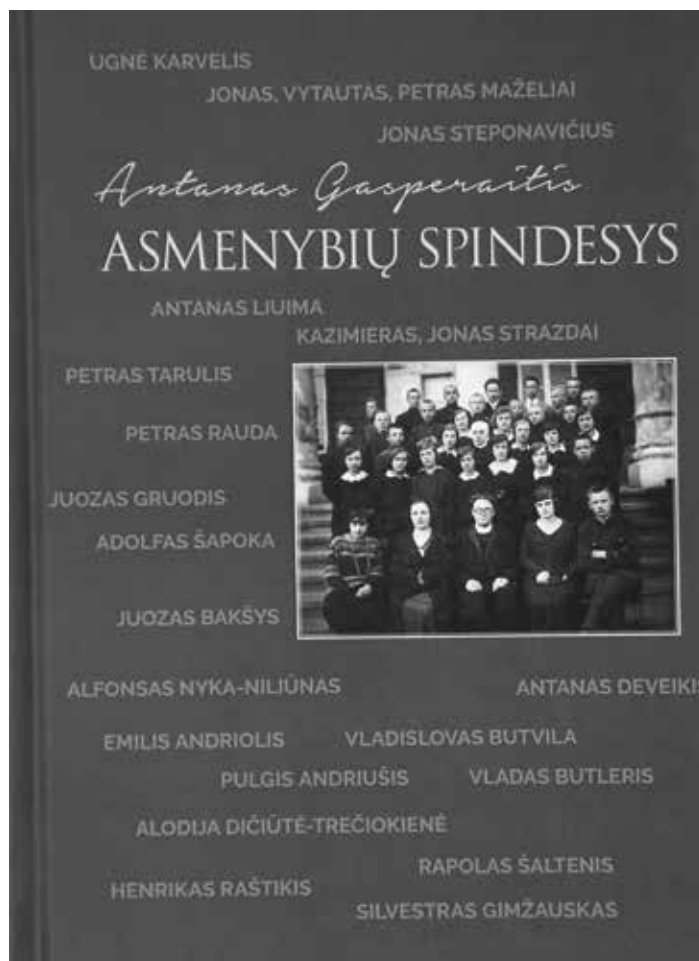
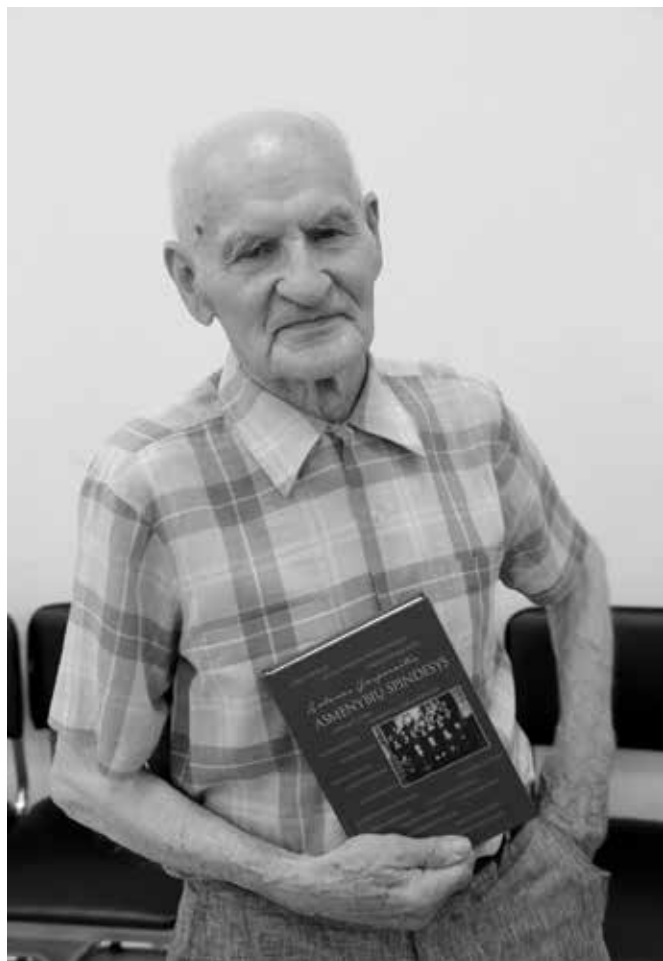


Knygoje pasakojama ne vien apie rašytojus. Vieni vardai mums gerai žinomi, apie kitus mažiau girdėjom. Kartais jie prisimenami gana netikėtu aspektu, dažnai pagalvojame, kas dalį jų sieja. Tarkim, emociškai, pateikiant įdomių faktų pasakojama apie Ugnę Karvelis, Juozą Gruodį, Henriką Raštikį, apie kunigą Petrą Raudą, tėvą ir sūnų Strazdus, Alodiją Dičiūtę-Trečiokiene, Rapolą Šaltenį, apie Utenos apy-

linkių muzikantus, „Saulės“ gimnazijos šviesuolius. Paminėjau tik dalį temų, bet ir jos jau gali sufleruoti apie leidinio turinį.

Noriu plačiau aptarti straipsnį apie Antaną Deveikį – jis padės man apibrėžti esminius stiliaus ypatumus, apibūdinti autoriaus intencijas. Labai gražūs pirmi sakiniai: „Jis buvo laisvas žmogus anoje aleksandrų ir mikalojų alinamoje Lietuvoje. Jokių tarpininkų tarp jo ir jo Dievo

nebuvo: jam jis meldėsi kasdien, kančios medinukus, kryžius darė, žmoneliams krosnis krovė, o pats dūminėlėse lindėjo.“ Įsidėmime deminutyvus. Turėčiau pasakyti, jog vien tik tokiu – deminutyvų vartojimas – aspektu galėtume aptarti minimą knygą. Ši žodžių forma apibūdina ir autoriaus požiūrį, ir straipsnių veikėjus. Ji leidžia pajusti, kad A. Gasperaitis neretai šneka pasigėrėdamas, pasididžiudama-



Antanas Gasperaitis, sulaukęs gražaus 90-mečio, parašė dar vieną mūsų kraštui svarbią knygą



Alfonsas Nyka-Niliūnas su šeima



Utenos Kristaus žengimo į dangų
bažnyčios frontone –
Mykolo Arkangelo skulptūra,
kurią 1883-1913 metais
kūrė Antanas Deveikis



Utenos Šaulių namų kanklininkai

mas, su nuostaba. Šios esė įžanga įsidėmėtina: „Imkite jo nuotrauką ir pažiūrėkite į jo darbų darbus išskandintus, molių, šiurkštaus medžio, dažų prigrirdytas rankas, o paskui, įeidami Utenos bažnyčion, pakelkit aukštyn akis ir pažiūrėkit į šaukiantį paskutinėn teismo dienon išskleistais skardiniais sparnais didžiulį jo darbo Mykolą Arkangelą.“ Poeto, prozininko sakiniai. Jie vėliau labai įvairiai bus paremiami: faktais, atsiminimais, pastebėjimais. Visos knygos savybė – cituojama daug atsiminimų. Bet kad jų būtų, reikėjo daug ką aplankyti. Padėkos vertas muziejaus darbuotojų supratimas, jog būtina skubėti, kol yra žmonių, galinčių kalbėti apie mus dominančius asmenis. Bet straipsnyje „Aukštaitiškų kryžių architektas Antanas Deveikis“ ne vien tai cituojama. Reikėjo pasėdėti ir prie mokslinės literatūros. Naudos literatūros sąrašė net 35 šaltiniai. Taiklūs skyrių pavadinimai: „Kryždirbio-dievdirbio paminėjimai“, „Kur ir kada Dieveika buvo gimęs?“, „Jaunystė, arba Vabalėlis milžino rankomis“, „Pakermėžyje ir Leliūnuose“, „Pirtelėje ant Lygialaukio kalno“, „Patraukli Deveikio kryžių architektūra“, „Deveikio ir kitų kryždirbių kryžių ypatumai“, „Deveikis – senesniųjų pasekėjas ir jaunesniųjų mokytojas“. Manau, būsimi knygos „Asmenybių spindesys“ skaitytojai jau vien iš pasakojimo apie šį kūrėją gali pajauti viso leidinio svorį.

A. Gasperaitį pažįstame kaip gabų kraštotyrininką, mokantį prakalbinti įvairius archyvus. Šis kelias nėra paprastas, tačiau pateikiantis patikimus faktus, kurie leidžia asmenį apibūdinti matant ne vieną spalvą. Štai toks svarbus sakinys: „Teko patyrinti Čipką 7 kartų genealogiją.“ Ar nuo to kalbė-

jimas apie poetą Alfonsą Nyką-Niliūną tapo svaresnis, įdomesnis? Žinoma, tai rodo tiek pagarbą, tiek rimtą susidomėjimą, tiek gebėjimą pajusti menininko pasaulėjautą. Kita vertus, cituojami ir poeto laiškai knygos autoriui. Kaimynai ar beveik kaimynai – ir ši informacija verta dėmesio. Turėčiau priminti, jog A. Gasperaitis yra atidžiai, giliai išstudijavęs savo krašto ir istoriją, ir geografiją, ir čia gyvenusių žmonių gyvenimus. Lietuvių kalbos mokėjimas – štai, kas dar žavi. Kokia graži pasakojimo apie kunigą Antaną Liuimą pradžia: „Yra Utenos apylinkėje vingrus upelis Vyžinta, atsuržas iš Vincelio ežero ligi Nemeikščių. Čia jis įteška į Krašoną ties pačia poeto Nykos-Niliūno gimtine. Prie šio upelio yra kaimelis Pavyžintys, kurį kažkas ano amžiaus pabaigoje pavadinėno Ažudvarėmis. Galbūt todėl, kad jis buvo arti Ramoškėnų dvaro, kuris pokariu į dulkes pavirto. Tik jo laukuose beliko senų klevų kupetėlės, tarp kurių dar mūsų atsiminimuose kėpsojo seni mediniai kryžiai.“

Knyga „Asmenybių spindesys“ būsimą skaitytoją intriguoja įvairiais faktais, įvairiomis detalėmis. Tarkime, kas važinėdavęs dviračiu po apylinkes ir imituodavęs paukščių balsus? Kam išėivijoje iš pradžių teko dirbti geležinkelio vagonų valytoju, vėliau troleibusų konduktoriumi, raštininku telegrafe? Ne kartą minimas Juozas Tumas-Vaižgantas. Vienoje vietoje daroma prielaida, kad jis gali būti tolimas rašytojo, kilusio iš mūsų krašto, gimnaitis. Kokio? Tokių klausimų galėtume daug parinkti. Tai nebūtų vien tik reklamos žingsnis. Pavyzdžiui, kas iš mūsų galėtų įsivaizduoti uteniškių sąsajas su Levu Tolstojumi? Bronė Šimelytė-Sadauskienė,



Tokio amžiaus Juozas Gruodis buvo Utenoje. Nuotrauka daryta Jaltoje.

gimusi prie Utenos, Pasalių kaime, atsiuntė knygos autoriui nuotrauką, kurioje nufotografavusi su Levu Tolstojaus giminaičiu. Darbo būta daug, bet dabar skaitome šią istoriją su didžiausiu smalsumu.

Kuo mus džiugina Antano Gasperaičio žodis? Galėjimu iš mokslinio ar publicistinio stiliaus pereiti prie savo gyvenimo epizodo ar akimirkos. Įsiminiau vieną pasakojimo apie Rapolą Šaltenį fragmentą: „Kai baigiau vidurinę mokyklą ir buvau įrašytas į vežamųjų sąrašus, buvo sunku patekti dirbti mokykloje, todėl kreipiausi į Mokytoją, ir Jis padėjo. Po to užsimezgė dar šiltesnė mūsų draugystė. Studijuojant Vilniaus pedagoginiame institute būdavo sunkios kelionės į Vilnių; nusivėlinus Mokytojas pakviesdavo nakvynei. Matydavau, kaip Mokytoją gerbia jo kultūringa žmona.“ Tokie prisipažinimai – pasitikėjimo autoriaus tekstais ženklas.

Knygoje yra labai gražių nuotraukų, kuriose užfiksuotos pakylėjimo, nušvitimo valandėlės. Man atrodo, kad ir jomis A. Gasperaitis pasakoja apie asmenybes, galvojusias ne tik apie Uteną, bet ir visą Lietuvą.

Parengė Lina Narčienė



Labeikių dvaro pastatas. Piršlio šovimas

LIGA

Romaldas ZABULIONIS

(apsakymas iš trečiosios autoriaus knygos „Vilko pėdos“)

Ruduo jau baigia kadenciją ir ašaroja žiūrėdamas į vis labiau pilkėjantį žiemos dangų. Dūsina... Darosi sunku palypėti laiptais į ketvirtą ar dar aukščiau esantį aukštą. Ką nors sunkiau padirbėjus širdis pradeda plakti kažkur pakaklėje. Jau nemažai dienų mano kūno temperatūra laikosi apie trisdešimt septyni su puse. Norom nenorom kėblinu į ligoninę, nes poliklinikos gydytojo paskirti vaistai nepadeda. Aukštas, skvarbių akių, tamsių garbanotų plaukų švelniūra, pasidabruotais smilkiniais daktaras Rimvydas ilgokai mane čiupinėja, stuksena ir siunčia į rentgeno tyrimų laboratoriją. Po procedūros esu aprenghiamas ligoninės „uniforma“ ir atsiduriu palatoje. Neužilgo girdžiu koridoriumi atkauksint kulniukus ir seselė, vilkinti baltu angelo rūbu, smeigia į mano kūną švirksčio adatą, suleisdama pirmą porciją penicilino. Esu pradedamas gydyti nuo plaučių uždegimo. Taip jau kelinta para kas keletą valandų gaunu vaistus ir nelabai sveikstu. Temperatūra laikosi, užaina dusulio priepuoliai, silpnoka. Kažkiek geriau, bet apie pasveikimą toli gražu... Jau praėjo dvi savaitės, jau pasikeitė palatos kaimynai, o apie mano išrašymą niekas nė kū-kū... Rimvydas nepasiduoda, tiria mane ar nesergu plaučių, ar inkstų džiova (tik gerokai vėliau sužinojau, kad mano kraujas net buvo patikrintas ar nesergu AIDS).

Dienas ir naktis laiko upė neskaičiuodama vis nuneša į prietį. Jau antras mėnuo kaip aš vis dar ligoninėje, jau netekau geroką pūdą savo masės, jau retėja lankytojai (išskyrus vieną). Man gaila Akių Šviesos, kuri kiekvieną vakarą gamina ir neša man šiltą vakarienę. Kartais, jai išėjus, pasėku jos žingsnius žvilgsniu pro grotuotą palatos langą. Šįvakar ji sustojo prie ligoninės kieme esančio didžiulio medžio, atsirėmė į jį ir, palenkus galvą, sudrebino pečius... Aš praskydau, akių ir nosies išskyros sušlapino pagalvę. Už dienos aplankė brolis. Pakalbėjom, ir pasiguodžiau, kad būtų neblogai dar keletą metelių pagyventi, dar pagaudyti ešerių, dar pabūti geram visiems, kuriuos tik susitiksiu... Pro langą pamačiau, kad Jis užsiglaudė už to paties medžio, kur vakar buvo atsišliejusi žmona, ir nelabai greit nuo jo pradėjo tolti.

Sakės! Negi jau viskas? Negi tikrai toks liūdnas mano vaizdas? Į atmintį atplaukė kažkada išsakyti Mamos žodžiai: „Marija, neleisk šiandien užgesti šiam vaikelui.“

Jinai juos ištare suklypusi prie bažnyčios ant kieto guodo, mane laikydama antklodės ryšulyje ir aš, nerodęs gyvasties, jau silpnu kačiuko balseliu sukniirpiau, parodydamas, kad gyvastis pas mane grįžo... Pagalbos pas visų Motinų Karalienę jinai paprašė pakeleje, bėgdama su savo vaiko nešuliu ligoninėn. O man reikia kažką da-

ryti nedelsiant, jau šią minutę. Atsirado stiprus noras gyventi. Nedrąsiai pagalvojau, kad nors porą, trejetą metelių pagyvenčiau, visiems geras būčiau, upėje ar ežere dar ešerių pagaudyčiau, į dangų ir vandenį ilgai žiūrėčiau... Juk tai stebėti niekada neatsibosta, o dabar tik papildėjusios sienos, baltos lubos ir beveik pastoviai virš durų šviečianti elektros lemputė.

Supratau, kad dabar galiu tik melstis. Ilgai kartojau tą vienintelę maldą, kurią mokėjau. Nežinau, kiek dešimčių kartų pakartojau: „melskis už mus nusidėjėlius...“

Pabudęs ilgai klausiau, kaip šlepsi, kaukšai, brūkšni ligonių ir personalo žingsniai, kaip girgžda ir trinksi darinėjamos durys. Nejučia išsišiepiau, kėpsojau lovoje ir klausiausi negudrios žingsnių bei durų muzikos, džiaugdamašis, kad dar esu... Prieš daktarų vizitaciją skyrus apimsta keliolikai minučių: niekas per daug nevaikšto, ramu. Pabudo noras kažką daryti daugiau negu malda. Keliuosi ir kaip galima tyliau žingsniais matuoju koridorių. Trisdešimt žingsnių pirmyn ir tiek pat atgal... Ir taip kelis kartus. Bus bloga ar gera – aš turiu eiti ir eiti, kol tenai, priekyje kažkada turiu priėti savo „gerai“. Vėliau rankomis atsiremiu į sieną ir darau kažką panašaus į atsispaudimus – nuo grindų tai pakartoti tikrai ankstoka.

Praeina dar savaitė, mano temperatūra tik truputį virš trisdešimt septynių. Rimvydas kelioms dienoms leidžia pakeisti aplinką ir aš atsiduriu namie. Akių Šviesa kaip įmanoma mane lepina skaniu valgiu, švelnumu ir visada įjungia savo grūdinamą kantrybę, kai man užaina nevilties, irzlumo valandėlės. Rytai ir vakarais vis žiūriu kokią šilumą rodo mano kūnas. Kaip užkeikta, nesikeičia – trisdešimt septyni su trupučiu.

Grįžtu į ligoninę. Gaunu kitus vaistus. Vieni jų – tai tokia mikstūra, supilta į puslitrinį butelį. Kai pradeda dusinti nuryju gerą gurkšnį ir neužilgo palengvėja. Net trupučiuką apsiņešu, nes tūpalas pagamintas su nemaža doze spirito ir plečiančių vaistų komponentų. Kas rytą darau savo vaikščiojimų ir visokių lankstymųsi procedūras. Lyg ir geriau jaučiuosi, bet temperatūra manęs nepalieka. Žiema jau persirito į kitą pusę. Senelis pasakytų, kad rogių pavažą jau neša šonnan. Kai daugiau pajudu savo rytinės mankštos metu, mane irgi neša šonnan... Esu išrašomas iš ligoninės, bet nedarbingumas tęsiamas. Namuose visą dieną vienas. Vis stebiu pro virtuvės langą, kaip ryškesnę gelsvai žalsvą spalvą įgauna netoliese augančio gluosnio šakos.

Pavasareja... Šiandien mane aplankė bendradarbis. Mano geranoriškas mokytojas ir kolega Dimitrijus – trumpiau vadinamas „Dimka“. Rūpestingos akys nužvelgia mane, o papūstos

lūpos pakyla prie stambios nosies. Kadangi jo galvos *tonsūrą* slepia siaura žalsva skrybėlė, jis man primena vaikiško filmuko herojų „Krokodilą Geną“. Pasakodamas, kas naujo mūsų darbe, netikėtai ištraukia iš savo plataus švarko kišenės pusę litro baltos ir tvirtu balsu pasiūlo:

– *Davai!* Taip ar taip per ilgai tu čia sergi. Blogiau nebus, nebent tik tavo *kvarabą* pramuš...

Ištušinam tą butelaitį. Jaučiuosi, kaip gerokai padauginęs mikstūros... Apsvaigęs aš guodžiuosi, kad labai dar pagyventi nors keletą metelių noriu. O Dimka, pakrapštes savo „čiarlį“ (taip vadindavo aštuoniasdešimtųjų kietais kampais portfeliu), antrą *bonką* ant stalo stato.

– *Davai!* Jau tau vis tiek tas pats, – sako jis ir nulupa kamštuką.

Išgeriu taurelę, bet daugiau tikrai nenoriu. Dimka išmaukia tris ir butelį su likučiu gražina „čiarliui“. Draugui išėjus krintu miegoti. Numigau iki pavakarės. Vos spėju apsitvarkyti, pravėdinti butą, o mano Šviesa jau namie ir su aukštai pakeltais antakiais žiūri į mane...

Rytas. Naktį stipriai suprakaitavau. Apsiprausiu. Susirandu sąsiuvinį, pieštuką, į pažastį įsidedu termometrą. Kiekvieną rytą turiu įvykdyti gydytojo nurodymą – pamatuoti savo kūno temperatūrą ir tvarkingai, šalia tos dienos datos, užrašyti. Trisdešimt šeši su puse... Negali būti!? Tikriausiai per trumpai termometrą išlaikiau. Matuoju iš naujo. Trisdešimt šeši ir šešios! Silpnoka, bet temperatūra pirmą kartą per šiuos kelis ligos mėnesius atsitraukė.

Praėjo savaitė, sveiko stiprumo neturiu, bet temperatūra nekyla. Praėjo daugiau pusės metų, kai aš nebuvo prie upės, o šiandien čia mojuoju meškerėle ir laukiu užkimbant svajoto ešeriuko... Sėdėdamas ant pailgo paupio akmens, atsuku veidą salutei ir markstausi, glamonėjamas šiltų jos spindulių. Pradeda perštėti akis ir palenkiu galvą žemyn, o iš nosies netikėtai pažyra gelsvo skysčio karoliukų virtinė...

Galvoje suūžia minčių spiečiukas ir aš prisiminiau, kad pėmai rudeniop parketiniu laku dažiau mūsų kambarėlių grindis, kai dujokaukės stiklai stipriai užrasojo – darbą baigiau be jos...

Jaučiau, kaip palengva mano kūną paliko šalta ligos ūkana, o sąžinė pradėjo spausti pareigos *mozolį*... Supratau, kad rytoj būtinai turiu aplankyti gydytoją Rimvydą ir geraširdį Dimką. Šiandien aš dar nežinojau, kad likimas man šypsojosi ir gyvensiu ne keletą metelių, o kelis *desėtkus*...

Suvirpėjo dugninės meškerės viršūnė. Sugavau pirmą šiųmetinę žuvį – tai buvo sprindžio dydžio „karališkas“ pūgžlys, o nuojauta linksmai pakuždėjo, kad bus ir svajotas ešeris...

Uteniškės triumfas ir istorinis reportažas apie Žalgirio mūšio įamžinimą

Iki liepos pabaigos Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovėje veikė fotografijų ir tapybos paroda, kurios autoriai uteniškiai – Valdas Mintaučkis ir Jolita Gradauskaitė-Levčenkienė. Taip sutapo (o gal autoriai specialiai derino), kad parodos atidarymas vyko prieš pat Žalgirio mūšio 612-ąsias metines, kurios minimos liepos 15 dieną.



Parodos idėja ir pristatymas

Į susitikimą su autoriais ir parodos atidarymą susirinkę vilniečiai bei gausus būrys uteniškių galėjo išvysti V. Mintaučkio fotografijas ir J. Gradauskaitės-Levčenkienės tapybos kūrinių, kurį autorė pavadino Žalgirio mūšio „Miniatiūra“. Įdomu tai, kad ta „Miniatiūra“, kaip pastebėjo Lietuvos grafikas, plakatistas profesorius Jonas Gudmonas, yra net keturių metrų pločio.

Prieš prasidedant renginiui, susirinkusiems koncertavo Lietuvos kariuomenės

Vilniaus įgulos karininkų ramovės vyrų choras „Aidas“.

Vienas parodos autorių – buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas V. Mintaučkis – susirinkusiems pabrėžė, kad 1410 metų liepos 15 dieną šalia Griunvaldo, dabartinėje Lenkijos teritorijoje, vykęs Žalgirio mūšis buvo viena didžiausių epochos kovų. Jos metu jungtinės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijos Karalystės pajėgos, vadovaujamos Vytauto ir Jogailos, sutriuškino Kryžiuočių ordiną.

Šia proga prieš pora metų, minint 610-ąsias Žalgirio mūšio metines, istorinėje vietoje Lietuvos Respublikos prezidentas Gitanas Nausėda atidengė paminklinį akmenį, skirtą Lietuvos karžygiams ir bendrai pergalei atminti. Ant akmens situtėniškis skulptorius Valentinas Šimonėlis iškalė Vytį ir užrašą lietuvių bei lenkų kalbomis: „Nuo lietuvių tautos už bendrą pergalę.“ Tuomet minėjime dalyvavo ne tik prezidentas, buvęs premjeras Saulius Skvernelis, Lietuvos Vyriausybės nariai,



Daugiau nei pusmetį kurtą Jolitos Gradauskaitės-Levčenkienės tapybos darbą pirmiausiai pamatė vilniečiai

bet ir Lenkijos vadovai su prezidentu Andrzej Duda priešakyje. Visa tai susirinkusiems į parodą priminė fotografijų, kuriose užfiksuota akmenų kelionė iš Kupiškio rajono palaukės iki paminklinio akmenų atidengimo Griunvalde, autorius. Šis akmuo, sveriantis 14 tonų, į skulptoriaus V. Šimonėlio dirbtuves Sirutėnuose atkeliavo iš Adomynės laukų, o jį dovanotojo a. a. buvęs ilgametis uteniškis Alfredas Aidukas.

Į iškilmingas akmenų palydėtuves prieš porą metų atvyko net tuometinis Seimo Pirmininkas Viktoras Pranckietis. Jį vežusius karius nuo Utenos iki Kauno lydėjo Utenos baikerių klubo „Fire Wheel („Ugnies ratas“) baikeriai ir Lietuvos kelių policija. Netoli Kauno vilkiko lydėjimą iš uteniškių baikerių perėmė Lietuvos kariuomenės baikerių klubo „Perkūnas“ nariai. Pastarieji išgabenamą į Griunvaldą paminklinį akmenį palydėjo jau iki Lietuvos–Lenkijos sienos. Griunvaldą akmuo pasiekė ir buvo pastatytas 2020 metų gegužės 28-os vakare.

Susirinkusiems į parodą atsargos pulkininkas, buvęs Lietuvos gynybos atašė Lenkijoje Romas Žibas priminė, kaip buvo renkamos lėšos, su kokiais sunkumais susidūrė šios idėjos autoriai, ką jie veikė, kol paminklinis akmuo atsirado

do Griunvalde. Pasak jo, Lietuvos bajorų karališkoji sąjunga, Lietuvos kariuomenės Vilniaus įgulos karininkų ramovė bei Lietuvos kariuomenės rezervų karių asociacija prieš kelerius metus iškėlė iniciatyvą sukurti paminklinį pergalės įamžinimo akmenį su lietuvišku Vyčiu ir pastatyti jį Griunvaldo lauke, Lenkijoje.

Paveikslas sukėlęs sensaciją

Pirmą kartą visuomenei parodytas daugiau nei pusmetį kurtas J. Gradauskaitės–Lenčėnienės tapybos darbas Žalgirio mūšio „Miniatiūra“ tapo tikra sensacija, nes tokį kūrinių Lietuvoje retai kada galima išvysti. Kaip sakė ne vienas parodos lankytojas, kažin ar apskritai kas šiuo metu kuria panašius darbus. Menininkas J. Gudmonas tvirtino, kad šis J. Gradauskaitės–Lenčėnienės tapybos darbas gal kiek ir asocijuojasi su prieš kurį laiką Lietuvoje eksponuotu iš Varšuvos nacionalinio muziejaus paskolintu Jano Mateikos paveikslu, kuris buvo nutapytas 1878 metais. J. Mateikos darbas gana išpūdingo dydžio (426x987 cm), J. Gradauskaitės–Lenčėnienės kiek kuklesnis – 110x400 cm. „Jolita Vytautą su subtiliu moterišku jautrumu įveda į paveikslą, ne taip deklaratyviai kaip Mateika. Ar tai Vytauto armijos ka-

riai, ar kryžiuočiai – jie visi paveiksle pavaiduoti skirtingi, bet tuo pačiu ir panašūs“, – sakė menininkės talentu sužavėtas profesorius, kuris pridūrė, jog J. Gradauskaitė–Lenčėnienė su šiuo darbu tvirtai atsisotja šalia tapytojų profesionalų.

Vertindamas uteniškės tapybos darbą Žalgirio mūšio „Miniatiūra“ Lietuvos tautodailininkų sąjungos pirmininkas Jonas Rudzinskas sakė, jog šiais laikais mūsų gyvenimuose labai daug iššūkių, o šis unikalus tapybos darbas – vienas jų. „Mano, kaip tapytojo akimis, šis darbas yra labai tikslus, jis ne postmodernistinis. Apie tautodailę dažnai pasakoma, jog tai – naiviosios dailės karalystė, bet šį kartą turime precedento neturintį atvejį, kai tautodailininkė sukūrė tokį šedevrą“, – sveikindamas menininkę sakė Lietuvos tautodailininkų sąjungos pirmininkas.

Patį autorę, pristatydamą savo, anot kitų meno žmonių, šedevrą, buvo labai kukli. Trumpai paaiškinusi idėjos kilmę, ji pasakojo apie technologiją, kaip liejosi dažai ant drobės, kaip buvo renkama medžiaga ir domėtasi išlikusiomis Žalgirio mūšio nuotrupomis, skaitytas ne vienas veikalas, istorikų atsiliepiamai apie šį mūšį, muziejuose ir knygose ieškota vėliavų fragmentų, tam tikrų



pikantiškų detalių, kurios vėliau sulipo į paveikslą. „Aš pusę metų nieko neveikiau, tik domėjausi Žalgirio mūšiu, tai pastebėjo net mano artimieji, nes visą tą laiką kalbėjau tik apie tai“, – prisiminė paveikslų kūrimo niuansus jo autorė J. Gradauskaitė-Lenčėnienė. Ji atskleidė, jog iš pradžių norėjo kurti tik dviejų metrų drobėje, bet vėliau nė nepastebėjo, kaip „perlipo“ į kitą. Taip, anot jos, ir išėjo keturių metrų ilgio paveikslas.

Jolitos Gradauskaitės-Lenčėnienės paveikslas „Žalgirio mūšis“ visiems lankytojams padarė milžinišką įspūdį. Kilo nemažai klausimų: kaip buvo sukurtas šis šedevras? Kaip kilo mintis kurti tokį paveikslą? Kas toji autorė? Apie tai ji papasakojo ir „Indrajos“ skaitytojams.

Pristatykite save.

Gimiau ir augau gražiame Antalieptės krašte. Šiuo metu gyvenu Utenoje. Esu Lietuvos tautodailininkų sąjungos narė, sertifikuotą tautinio paveldo produktų tradicinė amatininkė. 2011 m. man suteiktas Lietuvos Respublikos meno kūrėjo statusas, o 2016-aisiais – tradicinių amatų meistro vardas. Dalyvauju respublikinėse, tarptautinėse ir rajoninėse bendrose menininkų parodose. Esu surengusi 33 personalines parodas.

Tapau, lipdau... Tiesiog mėgaujuosi kūryba, man – tai gyvenimo džiaugsmas, prasmė ir pilnatvė. Man prie širdies animalistinis žanras (gyvūnai), myliu žirgus, be jų neįsivaizduoju savo kūrybos. Mėgstu juos stebėti, fiksuoti ir perkelti ant drobės taip, kaip aš suvokiu.

Kodėl myliu žirgus? Todėl, kad žirgas simbolizuoja laisvę, intelektą ir sėkmę. Sakoma, kad šiame gyvūne apjungta liūto drąsa, erelio akyumas, jaučio jėga ir elnio greitis. Kad ir ką betapyčiau, mano

pagrindinis tikslas – pagauti judesį ir emociją. O žirgas – ir judesys, ir emocija.

Kaip kilo mintis kurti paveikslą „Žalgirio mūšis“? Kodėl pasirinkta tokia tema?

Su šiuo darbu man buvo kitaip: tapyti jį pastūmėjo mano kelyje sutikti žmonės. Tiesiog įtraukė į šį istorinį žanrą. Ilgai nešiojau savyje tą mintį, kol ryžausi ją paleist į gyvenimą. Iš pradžių galvojau, kad nutapysiu LDK didįjį kunigaikštį Vytautą ant žirgo. Bet kai pradėjau dėlioti savo mintis ir viziją ant drobės apie Žalgirį, manyje kažkas įvyko, ko negaliu net pati paaiškinti. Tokio gigantiško paveikslų neplanavau, bet mažesnėse drobėse nesugebėjau išlieti savo minčių. Teko užsisakyti dvi drobes (110–200 m). Vėlgi, neplanavau ant abiejų tapyti, viena buvo atsarginė. Mane kažkas valdė, tik nežinau kas, atrodė sprogs mintys, viskas vyko ekspromtu.



Pasveikinti parodos autorių atvyko Utenos rajono savivaldybės administracijos, Utenos kraštotyros muziejaus ir tautodailininkų delegacija

Kokių pastangų, laiko, žinių pareikalavo visas kūrimo procesas? Kaip buvo kuriamas paveikslas?

Bekurdama kompoziciją supratau, jog perlipau į kitą drobę... Buvau laiminga, kad išliejau tai, ką buvau sumanius. Tik tada suvokiau, jog įklimpau. Juk tai ne taip ir paprasta, iškilo begalė klausimų. Norėjosi tikslumo: kaip atrodė XIV amžiaus LDK karys, kokie šarvai, ginklai, vėliavos ir taip toliau. Apvažiavau Lietuvos muziejus, kur galėjau rasti informacijos, rėmiausi literatūra, M. Jučo knygomis „Žalgirio mūšis“, kurių viena išleista 1959 m., kita – 2013 m. Teko įsigyti A. Bumblausko knygą „Senosios Lietuvos istorija“. Norėjosi, jog žiūrovui nekiltų klausimų, koks tai mūšis. Taip įsijaučiau, kad atrodė, jog aš ten, mūšyje, buvau. Gilinausi į kiekvieną smulkmeną. Tapymas ir ieškojimai ėjo drauge, kartais paveikslas keitėsi eigoje, betapant.

Taip aš gyvenau šešis mėnesius diena iš dienos. Pasirinkau lesiravimo techniką (sluoksninė tapyba), kai pirmas sluoksnis išdžiūna, tada dengiamas antras ir t. t. Plonu peršviečiamu sluoksniu šiame paveiksle yra penki sluoksniai. O krapštymasis su pačiais ploniausiais teptukais – man ne naujiena. Man patinka smulkintis vaizduojant kiekvieną miniatiūrinę detalę.

Taip paveikslas ir gimė. Tapyti nebuvo sunku, tik labai labai įdomu.

Kur ir kada uteniškiai galės pamatyti paveikslą?

Tikiuosi, paveikslas pakelias po Lietuvą ir ne tik. O uteniškiamis būtinai pristatysiu, tik dar nežinau kada.

Apie ateitį negalvoju, esu nenuspėjama. Nežinau, kas man šaus į galvą, tiesiog pasitikiu savo mintimis.

Kaip Jūs pati vertinate savo šedevrą ir kaip jį įvertino kiti (lankytojai, kritikai, dailininkai)?

Šį darbą pavadinau Žalgirio mūšio „Miniatiūra“. Mes visi žinom, ką reiškia miniatiūros žanras. Tai tapybos darbas, telpantis žmogaus delne, atliktas kuo smulkiau. Na, smulkių detalių drobėje apstu, tik dydis ne tas.

Tad galima iš to pasijuokti... Ar matėt kada nors keturių metrų miniatiūrą? O ar įmanoma sumažinti ir sutalpinti į keturis metrus vieną didžiausių viduramžių mūšių? Manyčiau, įmanoma, bet tik mene.

Į visus savo kūrimus stengiuosi įdėti kuo daugiau meilės ir jausmų. O ar man pavyko, tik kiti gali pasakyti, blogų žodžių kol kas dar negirdėjau.



Uteniškė Jolita Gradauskaitė-Levčenkienė tikisi, kad Žalgirio mūšio „Miniatiūra“ pakelias ne tik po Lietuvą

Parengė Vytautas Ridikas

Lietuviškosios keramikos puoselėtojo kūryba stebina jau 50 metų

Rūta Marija PURVINAITĖ

Tautodailininko Vytauto Valiušio, tituluojamo Lietuvos puodžių karaliumi kūryba eilę metų džiugina keramikos mylėtojus bei įkvepia profesionaliosios keramikos kūrėjus. Tęsdamas savo senelio ir tėvo, liaudiškosios keramikos puoselėtojų sukauptą patirtį, kūryboje sėkmingai derina istorines bei šiuolaikinėje keramikoje išplitusias technikas, yra sukūręs ne vieną autorinę techniką. Tai ir juodosios keramikos dekoravimas spalvota glazūra, vaivorykštiniais efektais, raugo keramikos dekoravimas ar vazų formos, išpūdinimai išilginant jų kaklelius.

V. Valiušio kūriniai daugybę kartų eksponuoti personalinėse ar teminėse parodose ir visada sulaukia itin teigiamų įvertinimų dėl išskirtinio puodininkystės principų interpretavimo. Jo sukurtų plačiadugnių puodynių, ašokių, dubenų, vazų gausa nustelbia autoriaus kūrybiškumą, priekin

vedančio pažinimo proceso ir naujų atradimų. V. Valiušis, nuo mažens gyvenęs molio apsuptyje ir susižavėjęs jo galimybėmis, virtuiziškai įvaldė šią medžiagą. Bandydamas jos neribotas plastiškumo ir rišlumo galimybes, kūrinuose siekia atskleisti šias jos savybes, kurdamas tik iš pirmo žvilgsnio nesudėtingų formų dirbinius. Kaip teigia V. Valiušis, „puode turi viskas derėti – formos, proporcijos, linijos, dekoras, glazūra“. Iš tiesų, visi keramiko sukurti dirbiniai pasižymi itin profesionaliai išlaikyta formos ir puošybos meistryste.

Pastaruoju metu keramikos mylėtojai ne vieną mėnesį galėjo pažinti V. Valiušio kūrinius, kurie keliais etapais buvo eksponuoti Utenoje, Utenio aikštės ekspozicijų vitrinose. Ši paroda, skirta keramiko kūrybinės veiklos 50-mečiui paminėti, ne tik atskleidė nueito kelio kūrybos

raidą, bet ir pristatė naujausius autorinius, išskirtinio meninio sprendimo kūrinius. Itin aukšto įvertinimo sulaukė juodosios ir raugo keramikos technikomis atlikti kūriniai, pasižymintys ne tik profesionalia dirbinių atlikimo kokybe, bet ir raiškių, neperkrautų formų išgavimu. Juodosios keramikos vazos išilgintais ar specifiniais užbaigimais akcentuotais kakleliais ženklina ne tik žiedėjo meistrybę, bet ir kūrėjo gebėjimą išlaikyti pasirinktą stilistiką. Tai atsispindi formos įtaigume ir nuosaikume, meniškumą išgaunant silueto grakštume, saikinguose dekoravimo sprendimuose. Indų dekorams keramikas taip pat pasirenka apgalvotą, su forma susiliejančią meninę sprendimą, neretai naudodamas įrėžimus, glazūros taškymus ar stilingą geometrinį piešinį, sukurdamas stilingus, iš liaudies meno ir asmeninių interpretacijų gimstančius ornamentus. Tačiau pasirinkdamas spalvinius sprendimus, visada atsižvelgia į indo stilistiką, paskirtį, todėl kūriniai neatsiejami tiek forma, tiek dekoru. Autoriniais sprendimais pasižymi ir puodynės su įstrižai tvirtinamomis rankenėlėmis, kurios savaip praturtina tradicinio indo siluetą bei įvairūs tošimi apipintų puodų variantai.

Eilę metų V. Valiušis, kūryboje išlaikydamas esmines puodininkystės tradicijas, nesiliauja ieškoti ir savitų raiškos būdų, sukurdamas ne vieną autorinę techniką ir technologiją, ryškiai praplėsdamas tradicinės puodininkystės ribas. Keramikas ne vienerius metus dirbęs žiedėju dailiosios keramikos gamykloje „Jiesia“ bei Kauno „Dailės“ kombinate garsėjo kaip žiedėjas virtuožas. Vėlesniais metais V. Valiušis, nuolat tobulindamas šią techniką, kūrinuose saikingomis priemonėmis pasiekė aukščiausią meistrystės lygį, susikonztruodamas į pasirinktos formos raišką, dekorą saikingumą, kūrinio funkcionalumą, nenukrypstant į komplikuotus formos sprendimus.

V. Valiušio kūrybą vienija formos ir dekor harmonija, tarsi apgaubianti kiekvieną kūrinį ypatingu, iš vidaus sklindančiu skambesiu. Telioka palinkėti meistriui ir toliau džiuginti mus išskirtiniais, suvienytos dermės kūriniais.



Vytautas Valiušis nepamiršta pagirti ir kitų tautų puodynių meno



Autorinę parodą keramikas surengė ir Utenio aikštėje esančioje stiklo galerijoje Utenoje



Vytautas Valiušis visada džiaugiasi savo kurtais darbais

Nepasiduoti senatvei leliūniškį skatina aktyvus gyvenimas ir kūryba

Lina NARČIENĖ

Pusšimtį metų pedagogo dirbęs leliūniškis Antanas Algimantas Štaras dažnai prisiminimais sugrįžta į praeitį. Neseniai savo žmoną į amžinybę išlydėjęs 86 metų verpsčių, prieverpsčių, rankšluostinių ir kitų medžio dirbinių kūrėjas nuo įkyrių minčių ir vienatvės vaduojasi puoselėdamas kieme vešincias gėles ir nuolat judėdamas. Judėjimas, anot pašnekovo, gyvenimo pilnatvė, tad kasdien aktyviai vaikščiodamas jis ne tik gerai jaučiasi, bet ir neturi rimtesnių sveikatos problemų. Stiprybės vyrui teikia ir kūryba, kuri jį lydi nuo vaikystės.



Traukia gimtinė

Su menininku susipažinome jo namuose, kurie ne tik padabinti drožėjo darbais, bet ir pilni gėlių, teikiančių jam didžiulę palaimą. Aprodęs visas namo erdves šeimnininkas pasidžiaugė, kad jo darbo vaisiai ne dulka palėpėse ar sukrauti dėžėse, o apkeliauja nemažai parodų. Didžiausias įvertinimas jam – žmonių dėmesys kūriniais. Kai kurios verpstės, prieverpstės ar rankšluostinės iškeliauja ir į svečias šalis.

Pokalbio pradžioje pašnekovas užsimi-

nė, kad vaikystės metais būdavo vadinas Algimantu, o baigęs mokyklą Utenoje ir gavęs baigimo pažymėjimą pastebėjo, kad tikriausiai per klaidą buvo pervadintas Antanu. Nuo to laiko jį visi ėmė vadinti Antanu, o dokumentuose pasirašydavo dviem vardais.

A. Štaras gimė Molėtų rajone, Suginčių seniūnijoje. Jo gimtoji vieta – Paalksnės kaimas, kuris anksčiau priklausė Kuktiškių valsčiui, tad pusė jam priklausančios žemės yra Molėtų, kita pusė – Utenos ra-

jone. Netoli ežero esantis gimtasis namas ir išpūdingos vietovės, kurias dar būdamas mažas A. Štaras išvaikščiojo skersai ir išilgai, traukia it magnetas, tad čia dažnai atvažiuoja ir dabar. „Penkerių metų netekau savo mamos, – susigraudino pašnekovas, prisiminęs nelengvą vaikystę. – Mano brolis stipriai apdegė, reikėjo kraujo, kurio paaukojo mama. Tikriausiai užkrėtė kraują, o gal dar kažkas nutiko, negaliu atsakyti, tačiau mama susirgo smegenų uždegimu ir mirė.“

Vietoje architekto – mokytojas

Likęs našlaitis A. Štaras augo kartu su sesėmis ir broliais, kurie rūpinosi vieni kitais. Puikiai besimokydamas jis baigė Kuktiškių mokyklą ir išvyko mokytis į Utenos antrąją vidurinę. Nuo jaunų dienų architektu svajojusiam tapti jaunam vaikinui teko nusivilti, nes į šią specialybę neįstojo – pritrūko stojamojo balo. „Nelabai išgyvenau dėl to, nes buvau jaunas. Mane pradėjo verbuoti tuometis Vilniaus pedagoginis institutas, kurį pasirinkau ir nesigailėjau. Įgijau fizikos ir darbų mokytojo specialybę, o gavęs paskyrimą išvažiavau dirbti į Rokiškio rajoną“, – pasakojo jis. Vyras pridūrė, kad taip pat buvo gavęs pasiūlymą mokytojauti Tauragnų mokykloje, tačiau vietą užleido buvusiam bendrakursiui.

Vos pradėjęs dirbti pedagogu ir vaikus mokyti fizikos Rokiškio Edvardo Tičkaus vidurinėje mokykloje, po penkių mėnesių A. Štaras buvo pakviestas į karinę tarnybą, kurią atliko Vilniuje, Šiaurės miestelyje.

Leliūniškis niekada nebuvo abejingas sportui, tad dar būdamas studentu priklausė šalies irklavimo rinktinei, sportavo ir su garsiu pasaulio irklavimo vicečempionu Zigmu Pranciškumi Jukna, TSRS Baltijos šalių čempionatuose pelnė prizinių vietų, o gyvendamas Utenos rajone visa



86-erių Antanas Algimantas Štaras
50 metų dirbo mokytoju ir jos vadovu šiuo metu uždarytoje Leliūnų mokykloje



galva pasinėrė į bėgimą, slidinėjimą. Sveikata nesiskundžiantis pašnekovas kasdien laikosi ritualo pėsčiomis įveikti pasirinktą maršrutą.

Buvo maksimalistas

Po tarybinės armijos A. Štaras, paragintas tuometinio Utenos rajono Švietimo skyriaus vedėjo Aloyzo Bakšio, gyventi ir dirbti atvyko į Utenos pagalbinių-internetinę mokyklą. Pavasarėjant jį pasikvietė A. Bakšys ir pasiūlė tapti Leliūnų pagrindinės mokyklos direktoriumi. Šiai ugdymo įstaigai vadovavo 18 metų, o pedagogu dirbo 50 metų. Tai ilgas laikotarpis, anot A. Štaro, išmokęs pareigingumo ir atsakomybės. Jis ne kartą savo bičiuliui A. Bakšiui juokavo, kad ištremtas į Leliūnus prarado ir nekaltybę: „Čia susiradau žmoną Genovaitę Strazdaite, kuri buvo baigusi Utenos mokyklą ir su manimi kartu studijavo Vilniuje, tačiau keliai suvedė tik Leliūnuose, abiem dirbant mokykloje. Buvome jauni, kartu dirbome, o renginių ir švenčių metu mus vis susodindavo kartu. Taip ir likome vienas prie kito...“

Aktyvios veiklos jis nesikratė ir dirbdamas sunkų bei atsakingą mokyklos vadovo darbą. Ilgą laiką vadovavo buvusio kolūkio sporto kolektyvui, kuris visame rajone neturėjo lygių. Taip pat vadovavo ir turizmo būreliui. „Pareigų ir darbo turėjau labai daug. Ir visur suspėdavau, nes buvau maksimalistas. Man darbas turėjo būti ne tik atliktas tobulai, bet ir užbaigtas iki galo. Štai dirbdamas Leliūnuose elektrifikavau fizikos kabinetą – jau anais laikais kabinetas turėjo modernią kino aparatūrą, kitos svarbios įrangos. Turiu daugybę apdovanojimų, įvertinimų, kurie kartu su mano darbų nuotraukomis sudėti į albumą“, – pasakojo jautrios sielos kūrėjas, kuris pokalbio metu prisiminęs praeitį ne kartą susigraudino ir nubraukė ašarą.

Iškart imasi kelių darbų

Kūrėjo meilė medžiui užsimezgė dar mokyklos laikais: Kuktiškėse ganydamas su pusbroliu iš pušies, kuri ir dabar auga jo gimtosiose apylinkėse, tošies pagaminė šachmatų figūras ir padovanojo jas mokyklai. O būdamas studentu sumeistravo oblių iš tėviškės obelies – šis dirbinytis dar ir šiandien yra jo namuose.

Po sunkių dienos darbų mokykloje A. Štaras ramybės ieškodavo gamtoje, pro akis nepraslysdavo įvairios grožybės – keistai išsiraizgiusios medžių šakos, šaknys ir įvairios kitos gamtos išdaigos. Už tai pelnė ne vieną apdovanojimą. Prakalbintas medis ir šiandien tampa prieverpstėmis, verpstėmis ar rankšluostinėmis. Neskaičiuojantis, kiek dirbinių sukūrė, A. Štaras sakė, jog namuose rastų apie 400 užsilikusių darbų. Paklaustas, kuo ypatingi jo dirbiniai, pašnekovas teigė, kad kuriant svarbiausia išlaikyti senuosius simbolius – saulės, medžio, mėnulio ir kitus.

Neseniai šiemet praužusios Leliūnų miestelio šventės metu lankytojai galėjo apžiūrėti A. Štaro darbus, kurie buvo eksponuojami koplyčioje. Ir šiandien nesustojantis bei nuolat kuriantis ilgametis pedagogas gali vienu metu drožti bent kelias prieverpstes. „Jei drožiu vieną prieverpstę, pavargsta pirštai. Tada imuosi kitos – pasikeičia raštai, todėl man lengviau“, – prisipažino leliūniškis.



Antano Algimanto Štaro namo sienas puošia įvairūs jo dirbiniai

Elvyra TAURAGNĖ

Iš ciklo „Džiaugsmingos būties akimirkos“

Tebedvelkiant žvaigždynamams

Rudens ciklas

SPALIO REQUEM

I

Tai buvo spalio rytą...
Baltavo įkapėm liauni beržai
Ir slinko nuo kalvų plačiai lyg laidotuvių eiseną.
Klevai, geltonas savo vėliavas nuleidę,
Stovėjo tarsi riterių raiti pulkai.
O įlomėj plaikstėsi, liepsnojo laužas.
Tai putinų žarijomis nuraudusias šaknis
Įnirtę šiaurrietiniai gūsiai blaškė.
Ne lapai krito sukdamies – tai kibirkštys raudonos
Giedojo iškilmingą spalio ryto requem
Lėtai ir paprastai, lyg Mocarto virtuozo pirštai...
Tikiu, taip vasaros stebuklo pasaka numiršta.

II

Pašlaitėje žili žilvičiai apsiutė mane ratu
Ir išgirdau minorinę jų kanklių raudą
O laužas – vėjų šuorų liepsnose paskendęs geso.
Ir nuogos krūmų šakos man tąsyk priminė
Jau apanglėt suspėjusius karžygio šarvus.
Taip savo giliam rudeniui artėjant
Ir aš gyva aistrų laužuos sudegti trokštu.

III

O, Viešpatie, tikrai žinau, kad to nebus.
Ir šykšti ašara riedės per skruostą, kad šitaip greit kanopomis ristų žirgų
Lyg tūkstantbalsis aidas paršuoliavo mano vasara.
Ir veltui aš dar skųščiausi paliegusiom mintim.
Vis tiek viena jos paskui kitą užges pasiekusios
Gruoblėtą kapo molį...
O gal viena pavirtus kibirkštim priguls
jautrioj širdy, lyg paskutinė medžio sėkla.
Juk šitaip mirę tarp gyvų per šimtmečius išlieka.
Dabar aš laidojau dar vieną savo metų spalio rytą,
Saulėteky šalnų pakąsti lapai krito
ir mintyse aš atsidūriau
netoli savo tėviškės kalvų
tenai – šalia aukštaičių slėnių, ežerų,
už stūksančios takoskyros Nevėžio...
Ten aš pati su įkapėm baltom
Nuščiuvusių beržų minioj girdėjau
Siunčiamą dievams išdidžių medžių maldą,
tikėdama, kad tu jos, Viešpatie, klauseisi.
Erdvėj nutolo pritariant pušų vargonams
aidėję muzikos nerimstantys garsai.
Ir tarsi per šventas mišias prieš Ostijos ir
Vyno pakylėjimą visa esybe aš regėjau
kaip tu, o Viešpatie, nuo žemdirbių altoriaus
Virš įdirbtų ir apsėtų laukų, žiemkenčio
želmenim sutviskusių pakopų iširusiais
pro rūką rudeninės saulės spinduliais
palaiminai Tau siųstą mūsų triūso auką...

Apie pasišventimą būgnijimo kūlele tradicijai

Daiva ČEPĖNIENĖ

Gegužės pradžioje Vilniaus rotušėje vykusiame iškilmingame renginyje buvo pristatytos naujai į Nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą įrašytos tradicijos ir įteikti sertifikatai jų saugotojams. Iš kartos į kartą perduodamų tradicijų sąrašą šiemet papildė devynios tradicijos, susiformavusios skirtingu laiku ir skirtingose Lietuvos vietose. Viena jų – būgnijimas kūlele Rytų Aukštaitijoje – dar XIX amžiuje įsiliejo į instrumentinius ansamblius ir iki šiol tebėra neatsiejama ansamblių, kapelų dalis. Apie būgnijimo kūlele tradiciją, muzikavimo šiuo instrumentu ypatumus pokalbis su jaunaisiais Utenos meno mokyklos tradicinės kapelos „Sietynėlis“ muzikantais ir jų vadove etnomuzikologe Rima Garsoniene.



Rimos Garsonienės teigimu, būgnelis yra toks instrumentas, kuris sujungia žmones

Būgnelio muzika pasiekia klausytojų širdis

Būgnelis, dar vadinamas tambūrinu, istoriniuose šaltiniuose minimas jau nuo 1700 metų prieš Kristų. Šiuo instrumentu grodavo Artimųjų Rytų, Vakarų Afrikos, Turkijos, Graikijos, Indijos muzikantai, būgnijama buvo ir senovės Egipte religinių apeigų metu. Europoje juo grodavo klajojantys ir liaudies muzikantai. Dabar šis instrumentas žinomas daugelyje pasaulio šalių.

Lietuvoje nuo 2009 metų pradėta aktyviau rūpintis būgnijimo kūlele tradicijos perdavimu. Pasak R. Garsonienės, tuo metu mūsų šalyje tebuvo vos keli būgnijantys kūlele ir koncertuojantys muzikantai – Pranas Mikulėnas ir Zenius Kazanavičius iš Rokiškio rajono, Vladas Tamašauskas iš Molė-

tų rajono ir uteniškis Kazimieras Streikus. Prie šių muzikantų po kurio laiko prisijungė ir R. Garsonienė, būgnijimo meno paslapčių ji mokėsi bendraudama su būgnelininkais koncertinių susitikimų ir ekspedicijų metu. Dabar muzikuoti šiuo instrumentu mokomasi kasmetiniuose muzikavimo kursuose, įvairiuose seminaruose, meno mokyklose, daugelį praktinių užsiėmimų veda etnomuzikologė R. Garsonienė. Ši tradicija vis labiau sklaidžiasi įvairiuose koncertuose, muzikantų suėjimuose, konkursuose. Pašnekovės teigimu, muzikantai grodami šiuo instrumentu koncertuose sukelia neapsakomą džiaugsmą, paskleidžia energijos gūšį, tokiu būdu pasiekdami klausytojų širdis.

Aukštaičiai – būgnelio virtuozai

Pasak R. Garsonienės, Aukštaitijos regionui būdingas grojimas būgneliu skiriasi nuo kitų regionų sudėtingesne muzikos atlikimo technika. Būgnelis mušamas plaštakos dydžio medine kūlele (lazdele, kurios abiejuose galuose ištekinti bumbuliukai), delnu judinant būgnelį, kad skambėtų žvangučiai. Ritminės formulės papuošia kūrinį virtuoziškomis detalėmis, ritminėmis improvizacijomis, taip jį nuspalvindamos. Tokio muzikavimo pavyzdžių galima išgirsti Utenos, Zarasų, Molėtų, Rokiškio, Ukmergės, Anykščių, Švenčionių, Ignalinos rajonuose.

Senoji aukštaitiška grojimo būgneliu tradicija pasižymi meistrišku kūlelės valdymu. Būgnelininkai muša viena jos galvute tiek pagaliuką nuleisdami, tiek pakeldami, taip išgaudami du papildomus smulkesnio ritmo smūgius ir įvairių jų kombinacijų. Kartais muzikantai nykščiu ant odos išraito aštuoniukę arba braukia aukštyn palei kai-rįjį rėmelio kraštą, tuomet garsas suskamba

žemai ir primena boso partiją. R. Garsonienės teigimu, būgnelis nėra solinis instrumentas. „Šis instrumentas turi savo vietą scenoje ir labai žavi klausytojus. Juo muzikuojama greta smuiko, cimbojų, armonikos, todėl dažnai būgnelis yra neatsiejama instrumentinių duetų ir kapelų dalis. Grojimas būgneliu atspindi muzikanto charakterį, temperamentą, meistriškumą, tradicinę improvizaciją, individualų muzikavimo pojūtį“, – teigė etnomuzikologė.

Būgnelis – pirmasis vaikų instrumentas

Utenos meno mokykloje liaudiškais instrumentais, tarp jų ir būgneliu, groja apie 18 vaikų, koncertuojančių scenoje yra šiek tiek mažiau, mat ne visi dar spėję užaugti pasirodymams scenose. Anot etnomuzikologės, vaikams, ypač tiems, kurių šeimose nebuvo muzikuojama, liaudies instrumentai yra lyg atradimas. „Vaikams, įsijungusiems į muzikavimą mano ansamblyje, būgnelis būna pirmasis instrumentas. Ir jie, pabandę groti, nori groti dar“, – tikino pašnekovė. Jaunieji tradicinės kapelos „Sietynėlis“ muzikantai pasidalijo savo mintimis apie muzikavimą.

Lukas Gaižutis, kuris būgnija kūlele jau aštuonerius metus, tikino, kad svarbu mokėti šį instrumentą taisyklingai laikyti rankose. Iš pradžių vaikinui nebuvo lengva jį valdyti, tačiau bėgant metams pavyko. „Yra visokių gudrybių, kaip groti šiuo instrumentu, tačiau svarbu mokėti laisvai rankoje laikyti kūlelę“, – sakė „Sietynėlio“ muzikantas Mykolas Maknys. Vaikai įsitikinę, kad būgnelis labiau vyriškas instrumentas, mat juo grojant reikia jėgos, tvirtos rankos. Štai Augustinas Manišis svajojo groti gitara, bet mama sūnų leido moky-

tis muzikuoti pas R. Garsonienę. „Atėjau ir galvoju: o kodėl gi nepabandžius. Pabandžiau ir užsikabinau. Greitai išmokau groti liaudiškais instrumentais. Man grojant būgneliu sunkiausia išlaikyti lėtesnį tempą, nes mėgstu tempą sugreitinoti“, – atviravo vaikas ir kitiems patarė nebijoti pabandyti, drąsiai imti instrumentą į rankas, mokytis muzikuoti, sudalyvauti bent dešimtyje koncertų, o tada jau spręsti, ar tokia veikla patinka, ar ne. Mokytoja R. Garsonienė tik pridūrė, kad Augustinas yra iš tų muzikantų, kurie nesunkiai geba pakerėti publiką.

Šiam instrumentui reikia save pašvęsti

Nuo XX amžiaus pradžios iki vidurio muzikavimas armonika ir būgneliu daugiau buvo šeimų tradicija. Vaikai būgneliais groti mokydavosi iš vyresnių šeimos narių ar vietinių kaimo muzikantų. Etnomuzikologės teigimu, būgnyti būdavo populiariu ir jaunimo šokiuose, šeimose, kurios ir išlaikė šį instrumentą bei būgnijimo tradiciją. Didysis šio instrumento atgimimas prasidėjo 1994 metais etnografo, charizmatiškojo muzikanto zarasiškio Gintaro Andrijausko organizuotame „Sėlos“ muzikantų festivalyje. Šios tradicijos atgimimui įtakos turėjo ir tai, kad būgnijimas kūlele buvo už-

rašomas etnoinstrumentologinių ekspedicijų metu, o vėliau būgnijimą pademonstravę muzikantai buvo kviečiami muzikuoti į įvairius koncertus. Pasak R. Garsonienės, nors būgnelis yra vienas iš seniausių instrumentų, dabar jį galima vadinti šiuolaikiniu instrumentu, nes juo grojama šiuo metu. Taip pat svarbu, kad būgnijimo kūlele tradicija būtų vertinama ir puoselėjama, nes viskas pasaulyje yra trapu. „Mes įdedame daug darbo, jėgų, kad ši tradicija tęstųsi. Į meistriško pamokas atvyksta mokyti ne tik vaikų, bet ir suaugusiųjų, dažnas iš jų groja ir kitais muzikos instrumentais – armonika, smuiku, cimbolais ar kt.“ – dėstė ji. Muzikantas būgnindamas kūlele scenoje turi muzikuoti ne tik pačiu instrumentu, bet ir, kaip sakė pašnekovė, akimis, šypseną, rankomis, turi pataikyti į ritmą, gebėti atlikti įvairius muzikos ornamentus, ritmines kompozicijas. Įprasta, kad klausytojai koncertų metu pradeda ploti ir taktą, tačiau kai scenoje pasirodo atlikėjai su būgneliu, jie neretai net ploti pamiršta, mat juos sužavi, dėmesį prikausto būgnelio skambesys. „Žmonės neretai galvoja, kad galima labai greitai išmokyti groti būgneliu, tačiau taip nėra. Šiam instrumentui reikia save pašvęsti, o kad išmoktume juo groti, kartais prireikia ir pusmečio. Labai svarbi drau-

gystė tarp kapelos narių, nes jeigu tu scenoje groji armonika, turi paprašyti draugo, kad pamušų būgneliu. Galima sakyti, kad šis instrumentas sujungia žmones. Būgnelis yra jaunystės, draugystės, pasilinksminimų instrumentas“, – teigė R. Garsonienė.

Būgnijimo tradicija – per amžius sukauptas turtas

Būgnijimo kūlele tradicija yra per amžius sukauptas turtas, ją turime saugoti ir perduoti ateities kartoms kaip savo tapatybės dalį. Prie šios vertybės garsinimo, gyvavimo ir tęstinumo užtikrinimo muzikuodami su mokiniais nemažai prisideda ir etnomuzikologai Rima ir Raimondas Garsonai. Rugsėjo 6, 13 d. (jau vyko birželio 18, 25 d.) Leliūnuose vyks seminarai-praktikumai „Grojimas rytų aukštaičių tradicinės kapelos muzikos instrumentais“, kuriuos organizuoja Aušrinė Garsonaitė. Jų metu dalyviai supažindinami su muzikos instrumentų – būgnelio, smuiko, cimbolų, Peterburgo armonikos – istorija, mokymosi metodika, sudaroma galimybė pasipraktikuoti groti. R. Garsonienė sakė tikinti, kad būgnelis ir ateityje skambės, jaunimas puoselės muzikavimo šiuo instrumentu tradiciją bei perduos ją ateities kartoms.



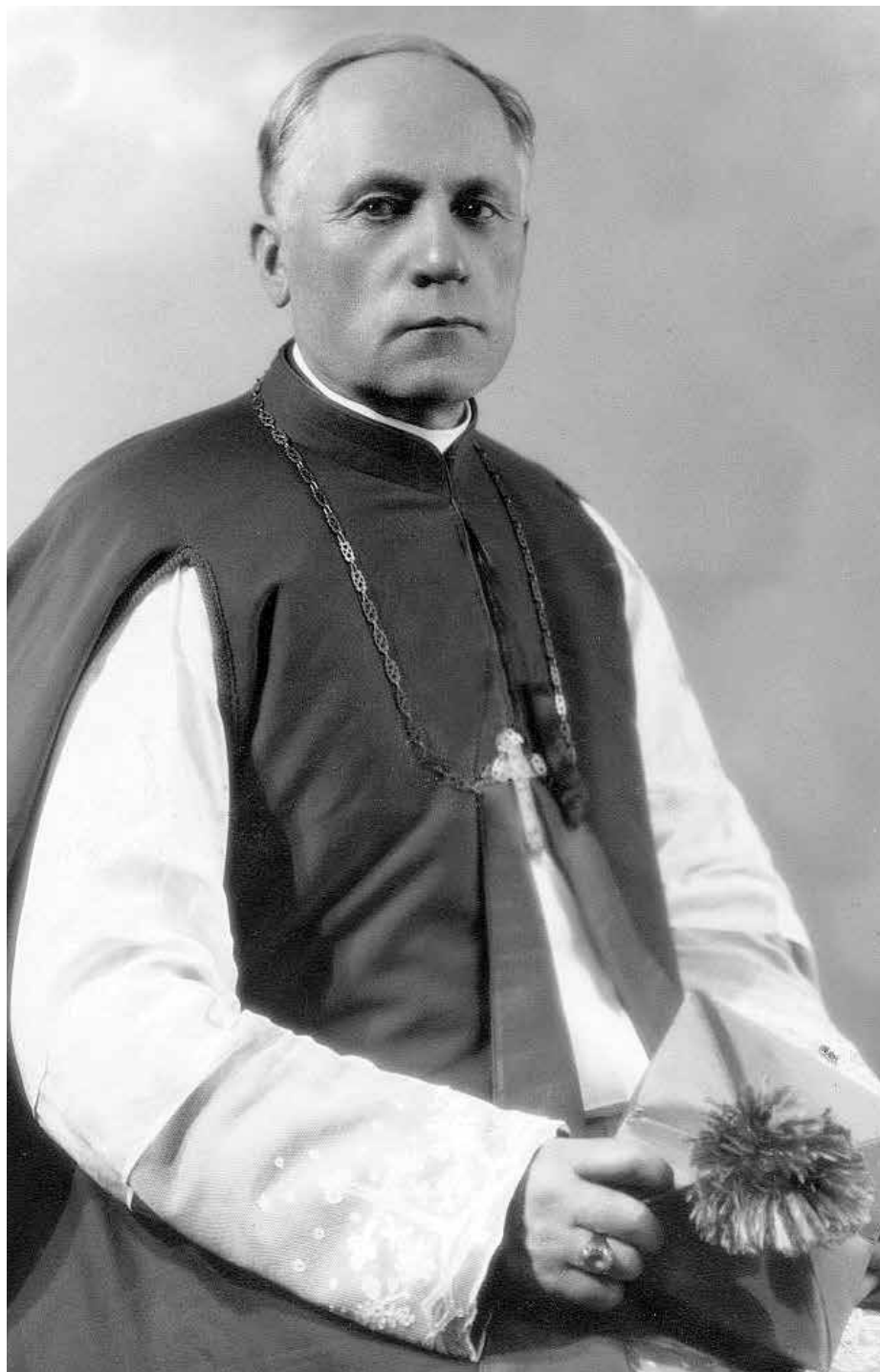
Būgnijimo kūlele tradiciją skleidžia tradicinė kapela „Sietynėlis“: (iš kairės) Goda Meidutė, Lukas Gaižutis, vadovė Rima Garsonienė, Mykolas Maknys, Augustinas Maniušis

Parengė Jurgita Ulkienė

Palaimintasis Teofilus Matulionis

Arvydas GELŽINIS

Prieš 60 metų, 1962 m. rugpjūčio 20 d., mirė politinis kalinys, palaimintasis, arkivyskupas Teofilus Matulionis, 2017 m. birželio 25 d. paskelbtas palaimintuoju. T. Matulionis gimė 1873 m. birželio 22 d. Utenos apskrities Alantos valsčiaus Kudoriškio kaime (dabar – Anykščių r.).



TEOFILIUS MATULIONIS

1873 06 22–1962 08 20

Gyvendamas pasiturinčių ūkininkų Jurgio ir Onos Matulionių šeimoje namuose pramoko skaityti lietuviškai ir lenkiškai. Vėliau mokėsi privačiai, o nuo 1887 m. – Daugpilio realinėje gimnazijoje. 1891 m. baigęs penkias klases, aštuoniolikmetis jaunuolis įstojo į Petrapilio kunigų seminariją. Studijavo (su pertrauka 1893–1895 m.) iki 1900 m., kunigu įšventintas 1900 m. kovo 4 d. Tuomet kun. T. Matulionis paskiriamas vikaru į Varaklianų parapiją (Latvija), bet netrukus 1901 m. perima klebono pareigas Bikavos parapijoje (Latvija, Latgalos regionas), kur tarnavo beveik devynerius metus. Nepakluseš caro valdžios išleistam įstatymui, draudžiančiam katalikų kunigui krikštyti kūdikį, jei vienas iš tėvų yra katalikas, o kitas stačiatikis, kun. Teofilus buvo atleistas iš klebono pareigų. Be to, 1910 m. apskrities teismo nuteistas vienerius metus nuolat būti prie Peterburgo Šv. Kotrynos bažnyčios esančiame vienuolyne. Šis teismo nuosprendis buvo apskųstas ir bausmė sumažinta iki šešių mėnesių. Atlikęs bausmę, 1910 m. kun. T. Matulionis skiriamas Peterburgo Šv. Kotrynos bažnyčios vikaru, o nuo 1918 m. – klebonu.

Po 1917 m. Spalio perversmo Rusijoje, valdžią paėmus komunistams, kunigų sielovados veiklai imta visaip trukdyti. 1923 m. kun. T. Matulionis kartu su vyskupu Jonu Ciepliaku ir 15 kitų Peterburgo kunigų nuteisiamas trejus metus kalėti už tai, kad pasipriešino vertingų bažnyčios reikmenų konfiskacijai. Bausmę atliko Maskvos Sokolnikų ir Lefortovo kalėjimuose. Sutrumpinus bausmės laiką, kun. Teofilus 1925 m. grįžo į Peterburgą tęsti sielovados darbo, buvo paskirtas ir Mogiliovo katedros kapitulos nariu – kanauninku. 1928 m. gruodžio 8 d. popiežius Pijus XI nominavo kan. Teofilų Matulionį Mogiliovo arkivyskupijos apaštalinio administratoriaus vysk. Antano Maleckio pagalbininku. 1929 m. vasario 9 d. vyskupas A. Maleckis Peterburgo Švč. Marijos Širdies bažnyčioje dalyvaujant dviem liudytojams slapta konsekrovo T. Matulionį vyskupu.

1929 m. lapkričio mėn. sovietų valdžia vysk. T. Matulionį vėl areštavo, apkaltino antisovietine agitacija ir šnipinėjimo vei-

kla Prancūzijos, Lenkijos ir Lietuvos naujai. 1930 m. nuteisė dešimčiai metų lagerio, įkalino Solovkų salose (Baltojoje jūroje). Čia jau įkalinti 34 kunigai buvo sudarę savo „komuną“ (bendruomenę) ir išsirinko vysk. Teofilijų vyresniuoją. Šiam faktui paaiškėjus, 1933 m. pradžioje vyskupas vėl buvo teistas ir jam paskirta vienerių metų griežto įkalinimo bausmė. Tuomet jį iš Solovkų perkėlė į Peterburgo kalėjimą ir uždarė griežčiausio režimo vienutėje. Paskui išsiuntė į prie Ladogos ežero esančią Lodeinoje Pole gyvenvietę dirbti sunkiausių darbų – kirsti miško, tiesti pelkėje rąstų kelią. Alinantis darbas, šaltis, drėgmė ir prastas maistas pakirto vysk. T. Matulionio sveikatą, ir jis buvo perkeltas į Maskvos kalėjimą.

Lietuvos ir Sovietų Sąjungos vyriausybės susitarus pasikeisti kaliniais, vyskupas kartu su grupe kitų kalinių buvo išleistas ir 1933 m. spalio 19 d. grįžo į Lietuvą. Vos kirtus SSRS sieną ir atvykus į Latviją paaiškėjo, jog T. Matulionis – vyskupas. To nežinojo nei kalėjimo viršininkai, nei kameros draugai.

1934 m. jis lankėsi Romoje, dalyvavo šv. Jono Bosko kanonizacijos iškilnėse ir audiencijoje pas popiežių Pijų XI, apie vysk. T. Matulionį taip pasakiusi: „Garbė lietuvių tautai, davusiai tokį didvyrį.“ Po to apie dvejus metus praleido JAV, kur lankė lietuvių parapijas. Parvykęs į Lietuvą talkino Kauno arkivyskupui Juozapui Skvireckui pastoracijos darbuose, ėjo šios arkivyskupijos oficiolo pareigas. Nuo 1937 m. buvo benediktinių bažnyčios Kaune rektorius. 1940 m. gegužės–birželio mėn. ėjo Lietuvos kariuomenės vyriausiojo kapeliono pareigas. Gyvendamas Kaune pas seseris benediktines, vysk. T. Matulionis nacių okupacijos metais gelbėjo žydų vaikus. 1943 m. mirus Kaišiadorių vyskupui Juozapui Kuktai, jis paskiriamas Kaišiadorių vyskupijos ordinaru. Vysk. T. Matulionis gynė Bažnyčios teises prieš vokiečių okupacinę valdžią, o artėjant frontui ragino kunigus likti savo tarnystės vietose.

1946 m. gruodžio 18 d. vysk. T. Matulionis buvo areštuotas, nes nesutiko bendradarbiauti su sovietine valdžia, globojo su antisovietiniu pagrindžiu susijusius kunigus, raštu protestavo prieš kunigų areštus. Beveik metus laiko kalintas ir tardytas Vilniaus KGB rūmų rūsiuose, 1947 m. rugsėjo 27 d. SSRS ypatingojo pasitarimo už paramą antisovietiniam pagrindžiui ir antisovietinę agitaciją nuteistas septyneriems metams lagerio su asmens turto konfiskacija. Pradžioje buvo įkalintas Oršoje, vėliau – Vladimire, galiausiai atsidūrė Potmos (Mordovija) invalidų namuose. 1956 m. vysk. T. Matulioniui buvo leista grįžti į Lietuvą. 1957 m.

jis apsigyveno Birštono klebonijoje pas kun. Joną Jonį, artimą bičiulį bei pagalbininką, ir perėmė vyskupijos valdymą iš kan. Juozapo Stankevičiaus. Negavęs sovietinės valdžios pritarimo, bet turėdamas Apaštalų Sosto leidimą, vysk. Teofilijus 1957 m. gruodžio 25 d. slapta konsekrovo vyskupu Vincentą Sladkevičių. Dėl to susilaukė valdžios nemalones. 1958 m. sovietų valdžia nebeleido jam valdyti vyskupijos ir prievarta apgyvendino Šeduvoje (Radviliškio r.). Iš čia vysk. T. Matulionis slapta rūpinosi vyskupijos reikalais. 1962 m. Apaštalų Sostas jam „už pagirtiną tvirtumą einant gerojo ganytojo pareigas“ suteikė arkivyskupo titulą. Arkivyskupas T. Matulionis mirė 1962 m. rugpjūčio 20 d. Šeduvoje (Radviliškio r.), po KGB pareigūnų jo bute atliktos kratos ir nenustatytų vaistų injekcijos. Palaidotas Kaišiadorių katedros kriptoje.

Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 25 d. dekretu už žydų gel-



Vyskupas Teofilijus Matulionis tik ką grįžęs iš Rusijos lagerio. 1933 m.



Vyskupas Teofilijus Matulionis apie 1938 m.

bėjimą nacių okupacijos metais T. Matulionis apdovanotas Živančiųjų gelbėjimo kryžiumi, 2006 m. birželio 7 d. dekretu už nuopelnus Lietuvai apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordino Komandoro didžiuoju kryžiumi. 2017 m. birželio 25 d. Vilniaus arkikatedros aikštėje paskelbtas Katalikų Bažnyčios palaimintuoju.

Apie arkivyskupą T. Matulionį pirmiausia 1981 m. išleista Prano Gaidos knyga išeivijoje: „Nemarus mirtingasis arkivyskupas Teofilijus Matulionis: ganytojas, kalinys, kankinys ir laimėtojas“, Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija. 1996 m. išleista kun. Stanislovo Kiškio sudaryta knyga „Arkivyskupas Teofilijus Matulionis, 1873–1962“ (antrasis leidimas 2008 m.). 2017 m. išleista mons. Algirdo Jurevičiaus parašyta knyga „Susipažinkime – esu Teofilijus“. 2019 m. išleistas albumas „Palaimintasis vyskupas kankinys Teofilijus Matulionis“ (sudarytojas Vaidotas Žukas). 1999 m. sukurtas dokumentinis filmas „Palaimintasis kankinys. Žvilgsnis į arkivyskupą Teofilijų Matulionį“ (režisierius Dalius Ramanauskas).

Parengė Deimantė Kazokaite

Ir šiemet Utenoje – plenerų gausa

Vytautas RIDIKAS

Tęsiant 2021 m. pradėtą regioninį dailininkų projektą „ART‘U (Menas mieste – miestas mene)“, kurio metu vyko dailininkų pleneras Utenoje, 2022 m. rugpjūčio viduryje Utenos mieste vėl susibūrė Utenos regiono dailininkai, dalyvaujantys „VŠĮ „Sankt Peterburgo–Varšuvos senasis traktas“ projekte ART‘U2022 (Menas mieste – miestas mene). Tai buvo paskutinis pleneras, kuriame dalyvavo Utenos krašto dailininkai. Į prieš tai vykusius plenerus buvo pakviesti ir žymūs Lietuvos tapytojai. Beveik visi plenerai vyko Sudeikiuose.

Ir šiemet tik jau kitoje erdvėje, „Alaušo slėnyje“, vyko Lietuvos dailininkų sąjungos narių, tapytojų grupės „Individualistai“, pleneras. Sudeikiuose šiemet vyko jau XXIV tapytojų ir skulptorių pleneras „Alaušas 2022“, kurio metu buvo įrengta ir Sudeikių galerijos povandeninės ekspozicijos Alaušo ežere dalis. Kūrėjų atrinkti darbai buvo eksponuojami Sudeikių dailės galerijoje. Jau ketvirtasis pleneras įvyko ir Kirdeikiuose. Šiais metais tradiciškai buvo organizuotas ir Marianai Veriovinai skirtas pleneras.



Regioniniame dailininkų plenerė „ART‘U (Menas mieste – miestas mene)“ dalyvavo menininkai iš Utenos apskrities

Išskirtinis pleneras vyko ir pačioje Utenoje, kur buvo pakviesti dailininkai iš visos Utenos apskrities. Kaip aiškino šio plenero organizatorė ir kuratorė Regina Skomskienė, atsižvelgiant į sudėtingą praėjusių metų pandemijos laikotarpį ir įprasminant dėkingumą Utenos medicinos įstaigų darbuotojams, šio projekto dalyvių tikslas – susipažinti su Utenos krašto garsiausių medicinos asmenybių – Bernardo Louno, Jokūbo Šimkevičiaus, Eugenijos Šimkūnaitės – gyvenimo istorija, dvarininkų Veriovkinių šeimos indėliu statant pirmąją Utenos ligoninę, susitikti su aktyviausiais menų mylinčiais miesto medicinos darbuotojais, savo kūryba papuošti Utenos ligoninės Vaikų ligų skyriaus patalpas, sukurti tapybos darbų, surengti jų parodą Utenos A. ir M. Miškininių viešosios bibliotekos parodų galerijoje, o projektui pasibaigus po vieną kūrybinės rezidencijos metu sukurtą darbą padovanoti šio projekto partneriui VŠĮ Utenos ligoninei, suteikiant įstaigos personalui ir pacientams pozityvių emocijų, spalvomis praturtinant gydymo įstaigos aplinką.

Pirmasis projekto „ART’U 2022 (Menas mieste – miestas mene)“ etapas – moksleivių piešinių konkursas – jau vyko gegužės mėnesį. Jame dalyvavo Utenos meno mokyklos Dailės skyriaus, Utenos Aukštakalnio progimnazijos bei „Žiburio“ skyriaus, Utenos Kraštonos progimnazijos, Ignalinos rajono švietimo ir sporto paslaugų centro moksleiviai, kuriuos dailės moko projekto „ART’U (menas mieste – miestas mene)“ dailininkai-pedagogai: Danius Galiauskas, Daiva Miškinienė, Dalia Puodžiukienė ir Nijolė Trinkūnienė, dirbantys šiose ugdymo įstaigose. Origi-



Vienas kūrybiškiausių plenero „ART’U (Menas mieste – miestas mene)“ buvo dusetiškis Algirdas Gaižauskas

naliausi vaikų sukurti darbai „Pievos“ tematika buvo atrinkti kaip parengiamoji medžiaga dekoratyviems piešiniams ir interjero detalėms Vaikų ligų skyriuje sukurti. Moksleivių kūryba rugsėjo mėnesį buvo eksponuojama parodoje, o jai pasibaigus – dovanojama VŠĮ Utenos ligoninės Vaikų ligų skyriui.

Antrajame projekto etape – dailininkų kūrybinėje rezidencijoje Utenos rajono Sudeikių daugiafunkciame centre – daly-

vavo devyni Utenos regiono dailininkai: Danius Galiauskas (Utena), Eugenijus Nalevaika (Utena), Algirdas Gaižauskas (Dusetos, Zarasų r.), Romualdas Pučekas (Dusetos, Zarasų r.), Aurelija Kairytė-Smolianskienė (Indubakiai, Utenos r.), Olga Meškuotienė (Utena), Nijolė Trinkūnienė (Ignalina), Jolanta Žalalienė (Molėtai), Gintaras Gesevičius (Kirdeikiai, Utenos r.). Aštuonių dienų vyksiančios kūrybinės rezidencijos metu dailininkai



Kaunietis tapytojas Antanas Obcarskas yra nuolatinis Sudeikių plenerų dalyvis



Kirdeikių plenero sumanytojas tapytojas Gintaras Gesevičius ir šiemet suorganizavo plenerą



Kirdeikių plenero uždarymas vyko tradiciškai – per Žolinę

susipažino su Utenos krašto asmenybėmis, nusipelniusioms medicinos srityje, lankėsi šių žmonių gimtosiose vietose, dalyvavo ekskursijose, kūrybinėse veiklose, susitikimuose su menininkais, kurių parodos eksponuojamos Utenos kraštotyros muziejaus padaliniuose. Įkvėpti patirtų išpūdžių dailininkai sukūrė meno kūrinių, kuriuos uteniškiai galėjo matyti rugsėjo mėnesį Utenos A. ir M. Miškinių viešojoje bibliotekoje eksponuojamoje parodoje. Projekto veiklose buvo kviečiami dalyvauti ir menu besidomintys VŠĮ Utenos ligoninės, Utenos pirminės sveikatos priežiūros centro, Utenos visuomenės sveikatos biuro darbuotojai.

Trečiajame projekto etape, kuris vyko VŠĮ Utenos ligoninės Vaikų ligų skyriaus patalpose rugpjūčio – rugsėjo mėnesiais, dalyvavo keturi uteniškiai menininkai: Daiva Miškinienė, Daiva Leonovienė, Kristina Šorienė, Povilas Šorys. Dailininkai apsilankė Vaikų ligų skyriaus patalpose, apžiūrėjo erdves, kuriose įgyvendins savo sumanymus – pasitelkę fantaziją ir kūrybines patirtis menininkai sukurs keletą dekoratyvių kompozicijų, kūrybiniame darbe sujungdami savo idėjas ir moksleivių konkurso dalyvių piešiniuose perteiktas formas bei spalvas. Po kurio laiko šiais pokyčiais galės džiaugtis mažieji Vaikų ligų skyriaus pacientai ir juos gydantys medicinos darbuotojai.

Ketvirtas (baigiamasis) projekto etapas – rugsėjo mėnuo. Utenos A. ir M. Miškinių viešojoje bibliotekoje surengtoje parodoje, buvo eksponuojami projekto metu dailininkų ir moksleivių sukurti darbai. Parodai pasibaigus projekto dalyvių kūrybą planuojama pristatyti VŠĮ Utenos ligoninės erdvėse, o menininkų darbai bus padovanoti šiai gydymo įstaigai, suteiks ligoninės interjerui jaukumo, turės teigiamos įtakos šios įstaigos personalo ir pacientų nuotaikai.

Rugpjūčio 16 d. Utenos kraštotyros muziejuje susirinkę projekto „ART’U (menas mieste – miestas mene)“ dalyviai aptarė projekto tikslus, etapus ir planuojamas projekto veiklas, menininkams buvo išdalintos atminimo dovanos iš praeitų metų projekto parodos, vykusios gegužės mėnesį LR Seimo rūmuose. Utenos kraštotyros muziejaus direktorei Jovitai Nalevaikienei buvo iškilmingai perduoti 2021 metų projekto metu sukurti tapybos darbai, kadangi po vieną kūrinių dailininkai padovanojo Utenai. Projekto dailininkai bei organizatoriai dalyvavo prieš savaitę Kirdeikiuose vykusio tapybos plenero „Žolinė‘22“ darbų parodos atidaryme, aptarė šio projekto veiklas ir lūkesčius, dalinosi praėjusių metų plenero prisiminimais.



Kirdeikiuose vykusiame plenero dalyvavo dailininkai iš Utenos Danius Galiauskas, Lina Virozovienė, Eugenijus Nalevaika, Gintaras Gesevičius, vilniečiai Mindaugas Skudutis ir Mindaugas Petravičius bei kaunietčiai Kristina Čivilytė su Bangučiu Prapuolieniu

Dangaus ženklai – fotografijose

Vytautas RIDIKAS

Šią vasarą, rugpjūčio mėnesį, Zarasų miesto šventės metu, vos prieš keletą mėnesių oficialiai įkurtas Zarasų fotografų klubas „Ežerų žemė“ atidarė jau galima sakyti antrąją (pirmoji buvo pernai) fotografijos parodą. Klubo nariai dovanojo Zarasams ir zarasiškiams savotišką temų ir vaizdinių, požiūrių ir interpretacijų mozaiką. O paroda labai paprastu pavadinimu – „Apie debesis“.

Kaip teigė parodos autoriai, jų fotografijose atsispindi savotiški dangaus ženklai – juk debesis gali būti įvairūs – kylantys aukšty, gulantys pažeme, vėjo genami bei plėšomi, spalvinami tekančios ir gėstančios saulės, lengvi, baltapūkiai ar tamsūs, griausmingi, vandens pritinkę ir po

kurio laiko plyštantys liūtimi...

Pasak fotografijos kūrėjų, debesis fotografui, siekiančiam kuo išraiškingiau perteikti siužetą, tampa būtinu fotografuojamo siužeto ar komponento motyvu. Kartais – tai momentiniai pastebėjimai, fiksuojantys netikėtas debesų formas,

jų spalvinių derinių niuansus, kurie savo ruožtu jau perteikia vienokais ar kitokias nuotaikas. Kaip kūrėjai, arba tiksliau, tų vaizdų fiksuotojai interpretuoja, yra nuostabu, kada fotoaparatu pagautos akimirkos nesikartoja, leidžia kiekvienam jų pamatyti savus vaizdus ir juos pateikti žiūrovui.



Gamtininkas prof. Stanislovas Sinkevičius įsitikinęs, kad debesų fiksavimas fotografams labai dėkinga tema



Žiūrovus stebino nejprasta Deimanto Kučinsko debesų pateikimo interpretacija



Algimantas Navickas debesis sugaudė kartu su žemišku peizažu

Debesų reginiai – tai tarsi kažkas nepakartojamo, begalinės fantazijos junginys su žmogaus ir gamtos būtimi. Tai lyg ir trečioji vandens būsenos forma, išskirtinė tik mūsų planetos biosferos sukurta ypatybė...

Pasak vieno iš parodos organizatorių ir įkvėpėjų Stanislovo Sinkevičiaus, debesų įvairovė ir jų faktūriniai raštai saulės šviesokaitoje visada yra patrauklūs ir fotografijoms teikia svarios vizualinės išraiškos, o debesys ir jų formos, jų spalvinės faktūros sukelia daug minčių bei fantazijų, kuriant įvairius siužetus debesų tema.

Kaip patys kūrėjai sako, jiems pritinka ir šie Algirdo Kaušpėdo dainos žodžiai: „Įsivaizduokim – debesys, / Tai mūsų mintys, / Sunkios kaip akmenys, / Lengvos kaip smiltys...“

Žiūrovams savo debesų vaizdinius dovanuoja Zarasų fotografų klubo „Ežerų žemė“ nariai: Rimantas Bikulčius, Gitana Kavaliauskaitė, Deimantas Kučinskas, Audrius Lingė, Algimantas Navickas, Adolfas Sinkevičius ir S. Sinkevičius.

Šioje parodoje taip pat puikavosi ir leliūniško puodžių karaliaus iš Utenos rajono Vytauto Valiušio keramika.



Du fotografai metraštinininkai – uteniškis Adolfas Sinkevičius (*kairėje*) ir dusetiškis Genadijus Kovaliovas



Unikaliam uteniškio Adolfo Sinkevičiaus nuotraukai komentarai nereikalingi

Kęstučio Udros fotografijose – Leliūnų šventovė

Vytautas RIDIKAS

Subtilioje aplinkoje, Leliūnų bažnyčios koplyčioje, duris atvėrė fotografijos paroda „Leliūnai. Bažnyčia. Metai“. Jos autorius – leliūniškis, Leliūnų seniūnijos bendruomenės pirmininkas ir Utenos rajono savivaldybės tarybos narys Kęstutis Udras.

Savo pirmąją parodą jis pristato taip: „Fotografijoje – Šv. Juozapo bažnyčia. Šventovė išgražėjo, atsivėrė visa savo didybe ir grožybe 2012 metais, kada buvo įrengtas bažnyčios fasado apšvietimas, todėl nemaža dalis darbų yra su vakaro tamsa.“ Tai ir paskatino, kaip pats autorius prisipažino, paimiti į rankas fotoaparata ir fotografuoti.

20 fotografijų – iš įvairių Leliūnų miestelio vietų, padarytos įvairiu ne tik paros, bet ir metų laiku. Į parodos pristatymą atvykęs ne vienas Utenos krašto fotografijos žino-

vas teigė, jog nuotraukos iš tiesų išpūdin-gos. Tas pats objektas, bet skirtingi ra-kursai. Nors kompozicija ir statiška, bet racionali ir taisyklinga. Pagrindinė vaiz-do ašis – bažnyčia, kuri meniniame fo-tografijos vaizde išdėstoma akcentuojant centrą. K. Udros darbuose yra frontoninės kompozicijos elementų. Kaip jis pats pri-pažino, nors fotografijose nėra žmonių, kai kuriose pirmame plane yra gyvūnai, kurie pagyvina meninį vaizdą. Juntama, kad autorius stengėsi pažymėti simetriją,

statiką ir architektūrinio paminklo (šiuo atveju bažnyčios) monumentalumą. Jo fotografijose pastebimos ne tik pagrindi-nės vaizdo ašys bei taškai – visose 20- yje nuotraukų sukuriamas darnos, stabi-lumo ir užbaigtumo išpūdis. Tai žiūrovą žavi, jis vis eidamas ratu prie vienos ar kitos nuotraukos suranda nepakartojamo vaizdo emociją. Dalis fotografijų, at-veriančios tolimą vaizdą, tarsi paryškina gilumos iliuziją ir nenuspėjamo jausmo aliuziją į Dievo šventovės sakralumą.



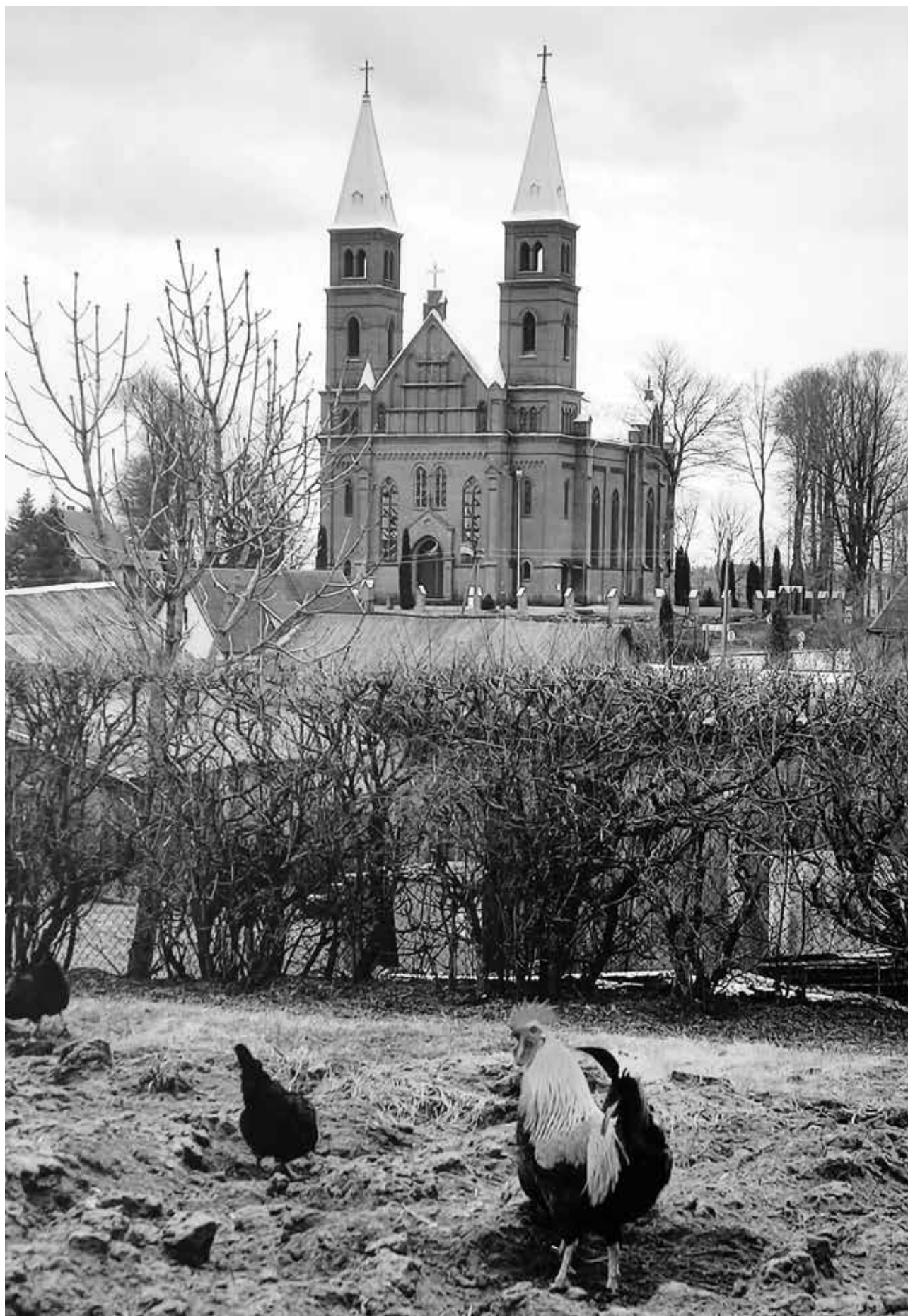
Kęstučiui Udrosi (*kairėje*) organizuoti parodą padėjo Inga Venslovienė, Žydronė Mameniškienė, Klebonas Andrius Šukys ir Vitalija Marcinkevičienė



Parodos atidaryme Leliūnų parapijos klebonas Andrius Šukys (*dešinėje*) džiaugėsi, kad paroda ypatinga, nes joje vaizduojama šios parapijos šventovė



Kad parodos eksponatai atrodytų estetiškai, leliūniškis medžio drožėjas Vytautas Šauckeckas specialiai šiam renginiui pagamino stovus



Žuvų horoskopai

Dr. Eugenija ŠIMKŪNAITĖ



Liepa – ungurys

Oi tas ungurys... Niekas nepasakys, ar tai tikra žuvis, ar vandens žaltys. Lyg ir vandeninis, bet ir rasotose pievose, kai nuo ežero ne itin toli – koks puskilometris – gali pamatyti. Ir žirniuose, jei netoli vandens jie pasėti, randamas.

Jei jau žuvis panaši į žaltį, tai gal ir turi kokių ryšių su pačiu žalčių karaliumi, su jo neapsakomai dideliais turtais. Turbūt turi ir žalčių karaliui būdingą būstą, turbūt už gera geru atsilygina. Pasakojama, kad vienas žvejys tris dienas venteryje tik vieną unguirį terasdavęs, ir tas unguirys taip raitėsi, taip gailiai žiūrėjo, kad žmogus jį išmesdavo. Ketvirtą dieną venteryje rado didelį pinigų kapšą, ir vien auksinių pilną – jam pačiam ir vaikams pakako.

Ungurys lyg ir ne gyvatė, lyg ir gali, lyg ir negali įkirsti, bet unguirio kraujas gali būti ir geras, ir blogas. Įtrykš unguirio kraujo į akis ar ausis, taip ir žinok – apkurs ar apaks. Tačiau trykštelės to kraujo į kurčią ausį ar velkčiu aptrauktą akį, žiūrėk, ir aklumas, ir kurtumas praėjo...

Su stebuklais ar be jų, giminystė su



žalčiais ar gyvatėmis, o gal ir su kokiomis nežinomomis jėgomis, bet unguirys – žuvis ypatinga, graži, galinga. Šito negalima nepastebėti.

Unguriokams skiriamas ypatingas dėmesys – lyg ir turi būti kiek kitokie, ypatingi. Esti tėvo augumo, bet labai vikrus ir stiprus. Ne tik lengvai dirba, bet lengvai

perpranta ir įvairius mokslus, moka gražiai žinias derinti. Unguriokai susikuria gražias šeimas, gražaus turto prasigyvena. Šeimoje neįsikėluoja. Vaikų nei bara, nei muštrina, o auga vaikai tokie, kad niekas peikti negali. Kaimynų ar bendradarbių labai mėgiami – nei patys vaidus kelia, nei kaimynams ginčytis ar pyktis progų sudaro.

Rugpūtis – karosas

Dainose ir pasakose tik geltonasis karosėlis minimas, tačiau vandens santalkose rasime gana daug karoso giminaičių: paprastasis karosas ir veidrodinis, tolimesnė giminė

– sežanas, labai artimas giminaitis – karšis, ir vargu ar bepamatysime su mažų, seklių ežeriukų nusausimu išnykusį kroką. Kiek galima prisiminti, tai irgi tikras karoso brolis, artimas ir karšiui, o gal visi trys ne kokie atskiri karosai – broliai, o tik labai nedaug

vienas nuo kito besiskiriantys trynukai.

Kokia bebūtų karšio giminė, matyt, gan paini, nes labai lengvai kryžminasi. Pagauti karosėlį galima tik šilko tinkle.

Dabar žuvies mėgėjai gali nusipirkti nepigių karpinių – irgi labai artimų karoso giminaičių.

Rugpjūtyje gimę – karosiokai – labai linkę į visokius meilės nuotykius: patys pirmieji visus kalbinti, lydėti ir į svirnelius išprašyti, o ir karosiokės nevengia jų duris tyliai atverti. Tačiau, kaip lengvai artinasi, taip lengvai ir pasprunka. Jei jau taip nutinka, kad paūlionės rezultatu baigiasi, vedasi per daug nesispyriodami. Šeimoje karosiukai nei pavydūs, nei valdingi, bet nėra ir ištikimi. Ką paveldėję, nelabai tepasigausina, bet ir neprašvaisto. Su kaimynais karosiukai sugyvena. Kokių nemalonių ilgam neprisimena, numoja ranka ir tiek. Nebijo, kai iš jų pasišaipoma. Tačiau ir patys moka kibiai grybštelėti, nors piktų apkalbų ir nevedžioja. Be didesnių pastangų pramoksta įvairių amatų, tačiau dažniausiai nebūna profesionalūs amatininkai. Mokosi, jei sekasi menčiau – meta.



Rugsėjis – lynas

Kad ir nesimokę zoologijos, mūsų protėviai nusimanė, jog kuojos, lynai, karosai – giminėjos žuvis. Tos giminės nei labai peikė, nei gyrė, nors šios žuvis tikrai nebuvo kilmingos. Panašiai ir tie, kam tų žuvų dalia teko.

Lyną šioje giminėje kiek kitaip vertino. Kuojos šmaikščios, mėgsta kompaniją, dažnai jas būriu plaukiojančias pamatysime. Mėgsta šonais blykstelėti ir karosas. O lyno nepamatysi. Įsiknisęs į dumblą, nelinkęs nei toli, nei greit judėti. Dumbliaknišį dažnai ir vandenu kiauale pavadina.

Knaisiojasi lynas dumble, ir jo mėsa gerokai dumblu trenkia. Vieniems tai didelė yda, ir jie valgo lynus tik tada, kai kitokių žuvų ar kitokio valgio nėra. Kiti bando dumblu kvapo atsikratyti virdami lyną piene. Dar kitiems dumblu prieskonis – net tikras delikatesas. Jie lyną piene verda ne tam, kad kvapo atsikratytų, o dėl saldumo. Ir tą pienišką žuvienę mielčiausiai sukerta.

Lynas bene sėsčiausia, mažiausiai pasitebima gėlųjų vandenu žuvis, tad ir ypatingo dėmesio ar vertinimo nesulaukia.



Lynas – tinginys ir slunkius. Tokie ir rugsėjyje gimę – lyniokai. Nei jiems rūpi kiemą pasiūluoti, nei tvorą užsiverti ar geresnį rūbą prasimanyti. Neišrankūs jie ir valgiui. Pakruta tiek, kiek mažiau pakrutėti nebegalima. Lyniokai tokie dirbdami, o meilės reikalau-

se – net labai netingūs. Šeimoje nevaidingi, vangūs, bet nelabai ja tesirūpina. Mokyti tingi, naujovių irgi nesivaiko. Kaimynai menki, bet iš tingumo žalos nedaro. Jei juos kas nuskriaudžia, lyg ir ketina atsisteisti, bet per tingumą, vangumą neprisiruošia.



XXVI Aukštaitijos vargonų muzikos festivalyje – jaudinantys susitikimai

Zita LUKOŠIŪNIENĖ

*Aukštaitijos vargonų muzikos festivalio
direktorė ir meno vadovė*

Rugsėjo 9 dieną Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčioje prasidėjo jau ketvirtą amžiaus tradiciją išlaikantis XXVI Aukštaitijos vargonų muzikos festivalis. Šiomet jis skirtas dviem iškiloms progoms – Vargonų mokyklos Lietuvoje 100-mečiui bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos (LMTA) vargonų specialybės atkūrimo 60-mečiui.

Šios dvi datos neatsiejamos nuo dviejų legendinių asmenybių – Lietuvos vargonų patriarcho, kompozitoriaus, pedagogo ir visuomenės veikėjo Juozo Naujalio bei profesoriaus Leopoldo Digrio, kuris 1962 metais tuometinėje Lietuvos valstybinėje konservatorijoje atkūrė vargonų klasę. Būtent jis ir išaugino visą Lietuvos vargonininkų šeimyną, kurią sudaro jau kelios kartos. Maestro L. Digrys rugsėjo 8 dieną minėjo 88-ąjį savo gimtadienį!

Jau daug metų festivalį globoja Utenos rajono savivaldybės meras Alvydas Katinas, remia Utenos rajono savivaldybė. Antrus metus iš eilės pagrindinė festivalio rėmėja – Lietuvos kultūros taryba.

Iškilmingas festivalio pradžios koncertas žada būti ištis išpūdingas. Pirmąkart festivalyje koncertuos Lietuvos nacionalinės filharmonijos kamerinės muzikos ansamblis „Musica Humana“, kuriam vadovauja obojau virtuozas, profesorius Robertas Beinaris. Savo kūrybinį kelią pradėjęs 1974 metais, kolektyvas po dviejų metų švęs garbingą 50-mečio jubiliejų. Utenos Dievo Apvaizdos šventovės vargonus kalbina iškilus Lietuvos vargonininkas, vyriausias L. Digrio auklėtinis Gediminas Kviklys. Jau 40 metų jis yra kolektyvo „Musica Humana“ narys – klavesinininkas, daugelio kūrinių aranžuotčių autorius. Dainuos šypsena spinduliuojanti solistė Jomantė Šležaitė-Paukštė, puoselėjanti kelis talentus – dainavimą, šokį, tapybą. Ypač ryškiai ji sužibėjo televizijos projekte „Šok su žvaigžde“. Klarinetu gros vedantis jaunosios kartos klarinetininkas Rimvydas Savickas, savo auklėtinis jau ugantis LMTA ir Nacionalinėje M. K. Čiurlionio menų mokykloje. Koncerte pasirodys ir jo auklėtinis Anielius Lukošius, skinantis laurus įvairiuose konkursuose. Atidarymo šventėje dalyvaus ir ją ves festivalio garbės ambasadorė aktorė Virginija Kochanskytė.

Rugsėjo 11 dieną festivalis atkeliaus į Utenos rajono Sudeikių Švč. Mergelės Marijos bažnyčią. Koncerte „Fleitos ir arfos dialogas“ muzikuos duetas H2F – arfininkė Aistė Baliunytė-Dailidienė ir fleitininkas Vytenis Gurstis, kūrybiškai bendradarbiaujantys jau septynerius metus ir kaip duetas paruošę ne vieną įsimintiną programą.

Rugsėjo 18 dieną Utenos rajono Užpalių Švč. Trejybės bažnyčioje susirinkusiems klausytojams bus pristatyta sakralinė impresija „Švytėjęs meile, dalijęs gėrį“, skirta iškilios Lietuvos asmenybės monsinjoro Kazimiero Vasiliausko 100-osioms gimimo metinėms. Programos sumanytoja ir režisierė monsinjoro bičiulė aktorė V. Kochanskytė. Dainuos Kauno valstybinio muzikinio teatro solistai Rita Preikšaitė ir Andrius Apšega, jiems akompanuos Beata Vingraitė-Andriuškevičienė.

Rugsėjo 22 dieną minėsime mūsų tautos genijaus M. K. Čiurlionio 147-ąsias gimimo metines. Viena garsiausių Lietuvos arfininkų Joana Daunytė Utenos meno mokyklos kamerinėje koncertų salėje (senajame pašte) pristatys arfai aranžuotus kompozitoriaus kūrinius ir kompaktinę plokštelę „Legenda apie Čiurlionį“.

Paskutinį rugsėjo sekmadienį – 25 dieną – festivalis atkeliaus į Utenos rajono Leliūnų Šv. Juozapo bažnyčią. Muzikuos profesorius Vytauto Landsbergio dukra vargonininkė ir muzikologė Jūratė Landsbergytė-Becher, kuri yra daugelio lietuviškų kūrinių vargonams pirmoji atlikėja. Kartu su mama koncerte „Mamos ir sūnaus pasikalbėjimai“ pasirodys sūnus – fleitininkas Vytautas Oškinis.

Spalio 2 d. Utenos Kristaus Žengimo į dangų šventovėje skambės sakralios muzikos programa „Serafimų giesmės“, kurią atliks puikios senosios muzikos interpretavimo profesionalai „Duo Barocco“ – barokinis dainininkų Renatos Dubinskaitės ir Saulės Šėrytės duetas bei talen-



tingas jaunosios kartos vargonininkas Vilimas Norkūnas.

Iškilmingas festivalio uždarymas vyks spalio 9 d. Utenos kultūros centre. Kauno valstybinio muzikinio teatro solistų programa „Barokiniai paveikslėliai“ tikrai nepaliks nė vieno abejingo. Puošnūs barokiniai kostiumai, intriguojantis siužetas, puikiai atliekama muzika – nuo V. A. Mocarto iki Kastyčio Kerbedžio jausmingų dainų – visa tai telpa į aukščiausio profesionalumo reginį, šventę akims, ausims ir sielai.

Klausytojų laukia septyni nepamirštamai ir jaudinantys muzikiniai susitikimai, puikūs atlikėjai ir vertinga muzika, kurios klausydami įgyjame vidinės harmonijos ir turtėjame dvasiškai.

XXVI AUKŠTAITIJOS VARGONŲ MUZIKOS FESTIVALIS – 2022

AUKŠTAITIJOS
VARGONŲ
MUZIKOS
FESTIVALIS

Skirtas vargonų mokyklos Lietuvoje 100-mečiui ir LMTA vargonų specialybės atkūrimo 60-mečiui

Rugsėjo 9 d. (penktadienis)

Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčia

FESTIVALIO ATIDARYMAS

18 val. Šv. Mišios

18.45 val. koncertas „Muzikiniai šachmatai“

Nacionalinės filharmonijos kamerinės muzikos ansamblis „MUSICA HUMANA“

(meno vadovas – prof. ROBERTAS BEINARIS)

JOMANTĖ ŠLEŽAITĖ-PAUKŠTĖ (sopranas)

RIMVYDAS SAVICKAS (klarnetas)

ANIELIUS LUKOŠIŪNAS (klarnetas)

GEDIMINAS KVIKLYS (vargonai)

VIRGINIJA KOCHANSKYTĖ (aktorė)

Rugsėjo 11 d. (sekmadienis)

Utenos raj. Sudeikių Švč. Mergelės Marijos bažnyčia

13 val. Šv. Mišios

13.45 val. koncertas „Fleitos ir arfos dialogas“

VYTENIS GURSTIS (fleita)

AISTĖ BALIUNYTĖ-DAILYDIENĖ (arfa)

Rugsėjo 18 d. (sekmadienis)

Utenos raj. Užpalių Švč. Trejybės bažnyčia

MONSINJORUI KAZIMIERUI VASILIAUSKUI – 100

11 val. Šv. Mišios

12 val. sakralinė impresija „Švytėjęs melle, dalijęs gėrį“

RITA PREIKŠAITĖ (mecosopranas)

ANDRIUS APŠĖGA (baritonas)

BEATA VINGRAITĖ-ANDRIUŠKEVIČIENĖ (vargonai, klavišiniai)

VIRGINIJA KOCHANSKYTĖ (aktorė)

Rugsėjo 22 d. (ketvirtadienis)

Utenos meno mokykla

Kamerinė koncertų salė (Senasis paštas)

M. K. ČIURLIONIO GIMTADIENIUI

18 val. koncertas „Legenda apie Čiurlionį“

JOANA DAUNYTĖ (arfa)

Rugsėjo 25 d. (sekmadienis)

Utenos raj. Leliūnų Šv. Juozapo bažnyčia

11 val. Šv. Mišios

12 val. koncertas „Mamos ir sūnaus pasikalbėjimai“

VYTAUTAS OŠKINIS (fleita)

JŪRATĖ LANDSBERGYTĖ-BECHER (vargonai)

Spalio 2 d. (sekmadienis)

Utenos Kristaus Žengimo į dangų bažnyčia

18 val. Šv. Mišios

18.45 val. koncertas „Serafimų giesmės“

„DUO BAROCCO“

RENATA DUBINSKAITĖ (sopranas)

SAULĖ ŠĖRYTĖ (mecosopranas)

VILIMAS NORKŪNAS (vargonai)

Spalio 9 d. (sekmadienis)

Utenos kultūros centras

18 val. FESTIVALIO UŽDARYMAS

Kauno Valstybinio muzikinio teatro solistų

koncertas-spektaklis

„BAROKINIAI PAVEIKSLĖLIAI“:

KRISTINA SIURBYTĖ

AKVILĖ GARBENČIŪTĖ-BUČIENĖ

ROKAS LAURECKIS

RAIMONDAS BARANAUSKAS

RŪTA BLAŠKYTĖ (klavišiniai)

VIRGINIJA KOCHANSKYTĖ (aktorė)

Festivalio globėjas Utenos rajono meras Alvydas Katinas
Festivalio garbės ambasadorė Renata Marcinkutė-Lesieur
Festivalio garbės ambasadorė Virginija Kochanskytė
Festivalio direktorė ir meno vadovė Zita Lukošiušienė

PAGRINDINIS RĖMĖJAS:

Lietuvos Kultūros taryba



RĖMĖJAI:

Utenos rajono savivaldybė



Tilia



Burgundija



INFORMACINIAI

RĖMĖJAI:



PARTNERIAI:

Utenos kultūros centras,

Utenos meno mokykla,

Utenos Dievo Apvaizdos parapija,

Utenos Kristaus Žengimo į dangų parapija,

Utenos raj. Sudeikių Švč. Mergelės Marijos parapija,

Utenos raj. Užpalių Švč. Trejybės parapija,

Utenos raj. Leliūnų Šv. Juozapo parapija

Festivalį rengia VšĮ Aukštaitijos vargonų muzikos festivalis

www.avmf.hostingas.in | <https://www.facebook.com/antazavesfestivalis>

Visi festivalio koncertai yra nemokami, išskyrus festivalio uždarymo koncertą spalio 9 dieną Utenos kultūros centre

Bilieto kaina 8 €, Utenos kultūros cento bilietų kasos darbo laiką rasite info@utenoskc.lt arba tel. +370 618 73976

